

ΚΥΠΡΙΑΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

ΕΘΝΙΚΟ ΣΧΕΔΙΟ ΔΡΑΣΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗ

2004-2006

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΑΣΦΑΛΙΣΕΩΝ

**Εθνικό Σχέδιο Δράσης
Για την Κοινωνική
Ενσωμάτωση**

2004-6

**Λευκωσία
Ιούλιος 2004**

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ακρωνύμια.....	5
Κεφάλαιο 1: Κύριες Τάσεις και προκλήσεις.....	6
1.1. Στρατηγική Ανάπτυξης και Κοινωνική Ενσωμάτωση	6
1.2 Η παρούσα κατάσταση της κοινωνικής ενσωμάτωσης	7
1.3 Ομάδες κινδύνου	12
1.4 Μελλοντικές προκλήσεις	14
Κεφάλαιο 2: Ανασκόπηση των εξελίξεων από το 2000	15
2.1 Η πορεία προς την ένταξη-Δημοσιονομικό πλαίσιο	15
Κεφάλαιο 3: Στρατηγική προσέγγιση- Κύριοι στόχοι.....	17
3.1 Γενικοί στόχοι: Σταθερότητα και Ανάπτυξη	17
3.2 Πολιτική απασχόλησης και συνοχής	18
3.3 Δράσεις κοινωνικής ασφάλισης.....	20
3.4 Δράσεις κοινωνικής προστασίας – δημόσια βοηθήματα	22
3.5 Κοινωνικοί στόχοι	24
Κεφάλαιο 4: Μέτρα πολιτικής	26
Στόχος 1.1 Μέτρα πολιτικής για την απασχόληση.....	26
Α. Τόνωση της απασχόλησης για το σύνολο του πληθυσμού	27
Β. Στοχευμένα μέτρα Πρόσβασης στην απασχόληση – Γυναίκες	30
Γ. Στοχευμένα Μέτρα: Ενεργοποίηση ληπτών δημοσίου βοηθήματος	33
Δ. Στοχευμένα Μέτρα: Ηλικιωμένοι και απασχόληση	33
Ε. Στοχευμένα Μέτρα: Μέτρα για ανέργους.....	34
Στόχος 1.2 Προώθηση της πρόσβασης όλων στους πόρους,	
τα δικαιώματα, τα αγαθά και τις υπηρεσίες.	34
Α. Τα δημόσια βοηθήματα προς ένα ιστό ασφαλείας	34
Β. Πρόσβαση στην στέγαση.....	38
Γ. Πρόσβαση στην υγεία και περίθαλψη	38
Δ. Πρόσβαση σε λοιπά αγαθά	41
Στόχος 2. Πρόληψη του κινδύνου αποκλεισμού	42
Α. Αντιμετώπιση του ψηφιακού χάσματος και του ηλεκτρονικού αποκλεισμού	42
Β. Αρωγή στην οικογένεια	43
Στόχος 3. Δράσεις για τους πλέον ευάλωτους.	43
Α. Άτομα με Αναπηρίες	43
Β. Ξένο εργατικό δυναμικό – Πολυπολιτισμικότητα	45
Γ. Δράσεις για Τουρκοκυπρίους στις ελεύθερες περιοχές	46
Δ. Ανήλικοι παραβάτες.....	47
Ε. Ναρκωτικά	48
ΣΤ. Παιδική φτώχεια.....	48
Ζ. Περιφερειακή-Γεωγραφική διάσταση.	49
Κεφάλαιο 5: Θεσμικές Διευθετήσεις.....	50
5.1 Επαφές με τον πολίτη-δικαιούχο.	50
5.2 Σε επιτελικό επίπεδο	51
Α. Στατιστική πληροφόρηση.....	62
Β. Κυβερνητικός συντονισμός.....	63
5.3 Στόχος 4. Κινητοποίηση του συνόλου της κοινωνίας.....	52
Κεφάλαιο 6: Ορθές Πρακτικές	53
6.1 Το Παγκύπριο Συμβούλιο Ευημερίας – Συντονισμός και μεγιστοποίηση της συνεισφοράς της Κοινωνίας Πολιτών	53
6.2 Πρόγραμμα Αυτοεργοδότησης Ηλικιωμένων	54

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ

Διάγραμμα 3.1: Κατώτατη σύνταξη δικαιούχου με δύο εξαρτώμενα μέλη στην Κύπρο, σε τιμές Ιουνίου 2004, ΛΚ£	21
Διάγραμμα 3.2: Λήπτες δημοσίου βοηθήματος στην Κύπρο με βάση τη φύση προβλήματος, 1990-2003	22
Διάγραμμα 4.1: Επαγγελματική αποκατάσταση ατόμων με αναπηρίες.....	55

Ακρωνύμια

ΑΕΠ:	Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν
ΑμεΑ:	Άτομα με Αναπηρίες
ΑνΑΔ:	Αρχή Ανάπτυξης Ανθρώπινου Δυναμικού
ΓΕΣΥ:	Γενικό Εθνικό Σχέδιο Υγείας
ΔΕΟΚ:	Δημοκρατική Εργατική Ομοσπονδία Κύπρου
ΔΥΑ:	Δημόσιες Υπηρεσίες Απασχόλησης
ΕΚΤ:	Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο
ΕΟΠ:	Έρευνα Οικογενειακών Προϋπολογισμών
ΕΣΔΑ:	Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Απασχόληση
ΕΣΔΕν:	Εθνικό Σχέδιο Δράσης Κοινωνικής Ενσωμάτωσης
ΕΣΔΗ:	Εθνικό Σχέδιο Δράσης για τους Ηλικιωμένους
ΚΑΠ:	Κοινή Αγροτική Πολιτική
ΚΠΣ:	Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης
ΜΚΟ:	Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις
ΜΜΕ:	Μικρές και Μεσαίες Επιχειρήσεις
ΝΠΔΔ:	Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου
ΟΑΥ:	Οργανισμός Ασφάλισης Υγείας
ΟΕΒ:	Ομοσπονδία Εργοδοτών και Βιομηχάνων Κύπρου
ΟΟΣΑ:	Οργανισμός για την Οικονομική Συνεργασία και Ανάπτυξη
ΠΕΟ:	Παγκύπρια Εργατική Ομοσπονδία
ΠΟΥ:	Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας
ΣΕΚ:	Συνομοσπονδία Εργαζομένων Κύπρου
ΣΣΑ:	Στρατηγικό Σχέδιο Ανάπτυξης
ESSPROS:	European Statistical System on Social Protection (Ευρωπαϊκό Σύστημα Στατιστικών Κοινωνικής Προστασίας)
SILC:	Survey on Income and Living Conditions (Έρευνα Εισοδήματος και Συνθηκών Διαβίωσης)
TURK-SEN:	Ομοσπονδία Τουρκοκυπριακών Συντεχνιών Κύπρου

Κεφάλαιο 1: Κύριες τάσεις και προκλήσεις

1.1. Στρατηγική Ανάπτυξης και Κοινωνική Ενσωμάτωση

Η κυπριακή κοινωνία κατάφερε να ενταχθεί στην Ευρωπαϊκή Ένωση συνδυάζοντας δημοσιονομική εξυγίανση με αξιοσημείωτα υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης, διαφυλάσσοντας παράλληλα, την κοινωνική συνοχή.

Βασικά χαρακτηριστικά της Κυπριακής οικονομίας

Η Κυπριακή οικονομία είναι μία μικρή, εύρωστη και αρκετά ευέλικτη οικονομία, που έχει επιδείξει ικανότητα προσαρμογής της σε ραγδαία μεταβαλλόμενες συνθήκες. Διαχρονικά, η Κυπριακή οικονομία χαρακτηρίζεται από πολύ **ικανοποιητικό ρυθμό οικονομικής ανάπτυξης** (με το μέσο ετήσιο ρυθμό αύξησης του ΑΕΠ να κυμαίνεται στο 5,1%, σε πραγματικούς όρους κατά την περίοδο 1961-2003), μέσα σε συνθήκες πλήρους απασχόλησης και μακροοικονομικής εσωτερικής και εξωτερικής σταθερότητας. Ως αποτέλεσμα της πορείας αυτής, η Κύπρος έχει επιτύχει ένα αξιοζήλευτο **επίπεδο πραγματικής σύγκλισης** με τις αναπτυγμένες οικονομίες, με το κατά κεφαλή ΑΕΠ της Κύπρου, σε μονάδες αγοραστικής δύναμης το 2003, να κυμαίνεται, βάσει των τελευταίων εκτιμήσεων της Ευρωπαϊκής Στατιστικής Υπηρεσίας του Μαΐου του 2003, στο 76,3% του μέσου όρου της ΕΕ των 15 και να ξεπερνά το αντίστοιχο της Ελλάδας και της Πορτογαλίας.

- Κεντρικός άξονας στο παραγωγικό σύστημα είναι ο ιδιωτικός τομέας
- Ανοιχτός χαρακτήρας και μικρό μέγεθος οικονομίας, με μικρού μεγέθους επιχειρηματικές μονάδες (4,4 άτομα ανά επιχείρηση το 2000).
- Ηγεμονική και συνεχώς διευρυνόμενη σημασία του τομέα των υπηρεσιών (με 76% στο ΑΕΠ και 70,4% στην απασχόληση): νέος ρόλος ως διεθνές τουριστικό και επιχειρηματικό κέντρο (αλλά και κέντρο παροχής υπηρεσιών). Μερική εξάρτηση από τον τουρισμό, με την συνεισφορά του τομέα να κυμαίνεται από 15-20% κατά την περίοδο 1993-2003.
- Διεύρυνση της απασχόλησης κατά 1,7% (μέσος ετήσιος ρυθμός) στην πενταετία 1998-2002 και ελλείψεις κυρίως σε τομείς χαμηλών απαιτήσεων σε ειδικευση, που καλύφθηκαν από ξένους εργάτες.
- Υψηλό επίπεδο γνώσεων και δεξιοτήτων του ανθρώπινου δυναμικού, καθώς 32,5% του συνόλου των επικερδώς απασχολούμενων ατόμων είναι απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.
- Το φορολογικό σύστημα είναι φιλικό και προς το επιχειρείν και προς την εργασία (χαμηλοί φορολογικοί συντελεστές και στις επιχειρήσεις και στα φυσικά πρόσωπα).
- Η κατανομή του εισοδήματος είναι περισσότερο ισόρροπη στην Κύπρο σε σχέση με τον μέσο όρο της ΕΕ, ενισχύοντας την κοινωνική συνοχή και ενσωμάτωση.
- Ταχεία μείωση της συνεισφοράς της γεωργίας στο ΑΕΠ από 10% το 1980 σε 7,1% το 1990 και 4,0% το 2003.
- Μακροχρόνια εμπέδωση συνθηκών κοινωνικής ειρήνης και παράδοση κοινωνικής διαβούλευσης. Τα παραπάνω συνδυάζονται με υψηλό ποσοστό συμμετοχής σε θεσμούς διαπραγμάτευσης για τον καθορισμό των μισθών (70% των εργαζομένων αντιπροσωπεύεται από τις συντεχνίες).

Οι προσπάθειες των επόμενων ετών θα συνεχίσουν στην κατεύθυνση της οργανικής ένταξης της Κύπρου στις ευρωπαϊκές δομές. Η τροχιά ανάπτυξης που ήδη έχει εμπεδωθεί είναι συμβατή με την Στρατηγική της Λισσαβόνας: ταχεία αναδιάρθρωση με έμφαση την αξιοποίηση της τεχνολογικής προόδου και της θέσης του νησιού στην Ανατολική Μεσόγειο. Σ' αυτή την πορεία ανάπτυξης η κοινωνική ενσωμάτωση αποτελεί ουσιαστική συνιστώσα αφού επιτρέπει την αξιοποίηση όλων των αναπτυξιακών δυνατοτήτων της Κυπριακής κοινωνίας.

Το **Στρατηγικό Σχέδιο Ανάπτυξης 2004-6** αποτελεί το κεντρικό προγραμματικό κείμενο της κυβέρνησης, το οποίο εντάσσει όλες τις κύριες πολιτικές στον κεντρικό στόχο, της επιτυχούς ενσωμάτωσης της Κύπρου στις γενικές Ευρωπαϊκές στοχεύσεις, με κυρίαρχη τη στρατηγική της Λισσαβόνας. *Ταχεία σύμπλευση στις*

ραγδαία μεταβαλλόμενες διεθνείς οικονομικές συνθήκες μέσω της προσαρμογής και του εκσυγχρονισμού δομών και της ανάδειξης του ανθρώπινου παράγοντα ως κεντρικού ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος. Επιλογή αναπτυξιακής τροχιάς που δεν θέτει διλήμματα μεταξύ ανάπτυξης και κοινωνικής ενσωμάτωσης. Η επιλογή της διετίας 2004-6 έγινε με στόχο την χρονική σύμπτωση της προγραμματικής περιόδου με ορόσημα κλειδιά – όπως η απαρχή του Δ΄ Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης (ΚΠΣ) αλλά και των Ευρωπαϊκών Στρατηγικών Απασχόλησης και Κοινωνικής Ενσωμάτωσης.

Η διατήρηση της σχέσης ανάπτυξης-κοινωνικής ενσωμάτωσης αποτελεί κεντρική επιλογή πολιτικής για τα επόμενα χρόνια. Η σχετική επιτυχία των τελευταίων ετών στον τομέα της απασχόλησης, παραδόξως, αναβαθμίζει τον αναπτυξιακό ρόλο των πολιτικών ενσωμάτωσης: Έχοντας ήδη επιτύχει υψηλή συμμετοχή στην απασχόληση, η διατήρηση της διεύρυνσης της προσφοράς εργασίας εξαρτάται από την **ποιοτική αναβάθμιση**, μέσω επενδύσεων στο ανθρώπινο κεφάλαιο και την **ενεργοποίηση** αυτού του τμήματος του πληθυσμού που εμποδιζόταν να συνεισφέρει στον βαθμό που μπορεί.

Για να τελεσφορήσει το φιλόδοξο αυτό εγχείρημα, δεν αρκεί η προώθηση της κοινωνικής πολιτικής να αποτελεί έμμεσο αποτέλεσμα επιτυχιών σε επιμέρους τομείς. Αντίθετα απαιτείται η κοινωνική ενσωμάτωση να αναχθεί σε *αυτοτελή* στόχο. Ο λόγος για αυτό είναι ότι έτσι θα μπορέσει να αντληθεί η μέγιστη δυνατή συνέργια από τις επιμέρους πολιτικές αλλά και να εξασφαλιστεί η συστράτευση όλων των κοινωνικών και οικονομικών εφεδρειών της Κυπριακής οικονομίας και κοινωνίας.

Η εκπόνηση και υλοποίηση στην επόμενη διετία του παρόντος Σχεδίου Δράσης αποτελεί ουσιαστικό βήμα στην εξέλιξη και εμπέδωση αυτής της στρατηγικής. Αναμένεται ότι η Ανοικτή Μέθοδος Συντονισμού θα λειτουργήσει ως καταλύτης για τη σταδιακή διαμόρφωση δομών κοινωνικής πολιτικής που θα στηρίζουν την πορεία όλων των Κυπρίων στο κοινό Ευρωπαϊκό Μέλλον.

1.2 Η παρούσα κατάσταση της κοινωνικής ενσωμάτωσης

Κεντρικό σημείο στην εφαρμογή και την επιτυχία της ανοικτής μεθόδου συντονισμού είναι η ύπαρξη, διαμόρφωση και χρήση συγκρίσιμων στατιστικών στοιχείων. Τα στοιχεία αυτά, αν χρησιμοποιούνται με την δέουσα προσοχή, προσδίδουν ουσία και περιεχόμενο στις διεθνείς συγκρίσεις και συνεπώς είναι απαραίτητες για να αντληθούν οφέλη από διεργασίες όπως η συγκριτική αξιολόγηση (benchmarking) και ο εντοπισμός καλών πρακτικών.

Η Στατιστική Υπηρεσία της Κύπρου συμμερίζεται όλα τα επιχειρήματα για την διαμόρφωση συγκρίσιμων βάσεων δεδομένων βάσει κοινής μεθοδολογίας. Για τον λόγο αυτό, ήδη από το 1999, διεξάγει την Έρευνα Εργατικού Δυναμικού βάσει των προδιαγραφών της Eurostat, ενώ έχει θέσει ως θέμα προτεραιότητας τη συμμετοχή της στην Έρευνα Εισοδήματος και Συνθηκών Διαβίωσης (SILC) που προγραμματίζεται να διεξαχθεί για πρώτη φορά το 2004, σε πιλοτική βάση. Όσον αφορά διοικητικές πηγές πληροφοριών βρίσκεται σε εξέλιξη, η καταγραφή των κοινωνικών δαπανών με βάση το σύστημα ESSPROS (Ευρωπαϊκό Σύστημα Στατιστικών Κοινωνικής Προστασίας).

Για την κοινωνική ενσωμάτωση και όσον αφορά το κρίσιμο σημείο της εισοδηματικής επάρκειας, τα στοιχεία τα οποία υπάρχουν πριν την κατάθεση του ΕΣΔΕν, τον Ιούλιο 2004, είναι αυτά της Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών (ΕΟΠ) του 1996-7.¹

¹ Η ΕΟΠ είναι μια μεγάλη έκτασης έρευνα νοικοκυριών η οποία διεξάγεται βάσει μεθοδολογίας εναρμονισμένης από τα Ηνωμένα Έθνη.

Η επόμενη ΕΟΠ διεξήχθη κατά την διάρκεια του 2003 και (μετά τις απαραίτητες ενέργειες καθαρισμού, κωδικοποίησης κλπ) τα πρώτα αποτελέσματα θα προκύψουν το φθινόπωρο του 2004.

Συνεπώς, η ανάλυση που ακολουθεί πρέπει να αντιμετωπισθεί με την δέουσα επιφύλαξη, αφού τα στοιχεία στα οποία βασίζεται αναφέρονται σε σχετικά απομακρυσμένη χρονική περίοδο. Παράλληλα, η απουσία των νεώτερων στοιχείων στερεί από την ανάλυση και το δυναμικό στοιχείο, αφού οι συγκρίσεις της κατάστασης του 2003 με αυτές προ πενταετίας θα δώσουν μια εικόνα της κατεύθυνσης στην οποία κινήθηκαν οι δείκτες την κρίσιμη περίοδο προ της εντάξεως της Κύπρου στην ΕΕ. Η διεθνής εμπειρία, βεβαίως, ομοφωνεί στο ότι οι δείκτες κατανομής εισοδήματος και κοινωνικής ενσωμάτωσης δεν μεταβάλλονται με μεγάλη ταχύτητα (σε συνθήκες μακροοικονομικής σταθερότητας): τα γενικά συμπεράσματα και οι *αδρές γραμμές* της κατάστασης που χαρακτήριζε την Κύπρο το 1997 θα ισχύουν και το 2003. Παρά ταύτα, πρέπει να σημειωθούν και τα εξής:

- Μικρές σχετικές αριθμητικές αλλαγές σε μεγέθη όπως ο κίνδυνος φτώχειας μπορούν να μεταφράζονται σε υψηλό κοινωνικό κόστος.
- Αντισταθμίζοντας την ανωτέρω παρατήρηση, πολλοί από τους προσδιοριστικούς παράγοντες του ύψους της φτώχειας κινήθηκαν ευνοϊκά την περίοδο, από το 1997 (απασχόληση, μεγέθυνση ΑΕΠ, δαπάνες κοινωνικής προστασίας), πράγμα που δικαιολογεί μια αισιόδοξη αναμονή.
- Το Εθνικό Σχέδιο Δράσης συμπεριλαμβάνει ως βασική του δράση την ενδελεχή ανάλυση των στοιχείων του 2003 και των διαχρονικών τάσεων που αυτά θα αναδείξουν. Είναι αυτονόητο ότι η ανάλυση αυτή θα προσφέρει πολύτιμο υλικό προβληματισμού κατά το πρώτο εξάμηνο του 2005.

Με αυτές τις επιφυλάξεις, το στατιστικό παράρτημα καταλήγει σε δώδεκα γενικές διαπιστώσεις ως προς τον χαρακτήρα των προβλημάτων κοινωνικής ενσωμάτωσης στην Κύπρο:

Δώδεκα στατιστικές διαπιστώσεις για τον κίνδυνο φτώχειας στην Κύπρο

1. Με βάση την γραμμή του 60% της διαμέσου (που είναι η κεντρική τιμή που χρησιμοποιείται στην ΕΕ), περί το 16% (ένας στους έξι) **χαρακτηρίζονταν το 1997 να είναι εκτεθειμένοι σε κίνδυνο φτώχειας**. Με βάση την γραμμή του 50% (που προτιμάται από πολλά κράτη-μέλη και από τον ΟΟΣΑ), το ποσοστό αυτό κατεβαίνει στο 10% (ένας στους δέκα).
2. Η μέτρηση του κινδύνου φτώχειας της Κύπρου του 1997 συγκρίνεται ευμενώς με τον κίνδυνο φτώχειας με τις χώρες που κατά τεκμήριο έχουν συγκρίσιμη κοινωνική δομή, δηλαδή με τον Νότο της ΕΕ. Είναι κατά 4-5 μονάδες χαμηλότερο (25%) από την Ελλάδα και την Πορτογαλία και 3 από την Ιταλία και Ισπανία. Το ποσοστό της Κύπρου ευρίσκεται πολύ κοντά στον Ευρωπαϊκό μέσο όρο – τόσο των 15 όσο και των 25.
3. Η μέτρηση αυτή δεν λαμβάνει υπόψη καίριες ιδιαιτερότητες της Κυπριακής κοινωνίας, όπως την οικογενειακή αλληλεγγύη και αρωγή, οι οποίες αλλοιώνουν προς το καλύτερο την υφή του προβλήματος ως προσωπικού βιώματος.
4. Εξίσου, δεν λαμβάνει υπόψη την επίπτωση του υψηλού ποσοστού ιδιοκατοίκησης.
5. Οι εξελίξεις στον χώρο της απασχόλησης και της κοινωνικής προστασίας από το 1997 θα έχουν επενεργήσει θετικά στην κατεύθυνση της μείωσης του κινδύνου φτώχειας.
6. Η φτώχεια στην Κύπρο έχει γκρίζο χρώμα. Η υψηλή μέτρηση οφείλεται αφενός σε ιδιαιτερότητες του συστήματος κοινωνικών ασφαλίσεων οι οποίες σταδιακά υπερνικούνται (ωρίμανση) και αφετέρου στον μη συνυπολογισμό πρωτοβουλιών που έχουν ληφθεί μετά το 1997 (κοινωνική σύνταξη, ειδική χορηγία σε συνταξιούχους με χαμηλές συντάξεις κλπ) . Ο κίνδυνος φτώχειας επικεντρώνεται στους ηλικιωμένους με τρόπο ώστε ο κίνδυνος φτώχειας στα κάτω των 65 άτομα να είναι μόλις 9.9%, από τα χαμηλότερα ποσοστά στην Ευρώπη.

7. Και μόνο η παρουσία **παιδιών** απομακρύνει τον κίνδυνο φτώχειας. Η Κύπρος έχει από τα χαμηλότερα ποσοστά παιδικής φτώχειας στην ΕΕ, προφανώς ως αντανάκλαση της οικογενειακής αλληλεγγύης.
8. Οι γυναίκες, κυρίως οι ηλικιωμένες γυναίκες, αντιμετωπίζουν αυξημένο κίνδυνο εισοδηματικής ανεπάρκειας.
9. Η Κύπρος εμφάνιζε το 1997 μακράν το μικρότερο πρόβλημα από οποιαδήποτε χώρα στα εισοδήματα πρό κοινωνικών μεταβιβάσεων. Αυτό όμως αντικατοπτρίζεται και σε περιορισμένη εμβέλεια των παρεμβάσεων – όχι τόσο των συντάξεων όσο των λοιπών μεταβιβάσεων. Εξελίξεις όμως από το 1997 και εντεύθεν είναι πιθανόν να έχουν τροποποιήσει την εικόνα αυτή.
10. Σημαντικότερο ρόλο στην γενικά ευνοϊκή θέση της Κύπρου παίζουν οι καλές επιδόσεις στην απασχόληση. Ο κίνδυνος φτώχειας είναι επικεντρωμένος σε ομάδες με περιορισμένη πρόσβαση στην αγορά εργασίας. Ο μικρός αριθμός ατόμων σε νοικοκυριά όπου κανείς δεν εργάζεται σημαίνει ότι, βελτιώσεις στην οικονομία, διαχέονται ευρέως.
11. Οι καλές επιδόσεις στην πρόωρη αποχώρηση από το σχολείο και η μεγάλη σχετική υπεροχή της νέας γενιάς στις εκπαιδευτικές επιδόσεις σε σχέση με γηραιότερους προοιωνίζεται ευνοϊκά για την μελλοντική πορεία της κοινωνικής ενσωμάτωσης στην Κύπρο.
12. Το υψηλό προσδόκιμο ζωής στη γέννηση είναι μια αντανάκλαση της γενικά καλής υγείας του πληθυσμού.

Εκκινώντας από αυτές τις εμπειρικές παρατηρήσεις, το Εθνικό Σχέδιο Δράσης βασίζεται σε **οκτώ κύρια συμπεράσματα- οδηγούς δράσης**:

Οδηγός Δράσης πρώτος: Το ποσοστό κινδύνου φτώχειας όσον αφορά το εισόδημα, όπως αυτό ορίζεται στους Δείκτες του Laeken² (πλήρης κατάλογος στο Στατιστικό Παράρτημα³), είναι κοντά στον μέσο όρο της ΕΕ-15. Αν ληφθεί υπόψη το μεγάλο ποσοστό ιδιοκατοίκησης μεταξύ ατόμων με χαμηλό εισόδημα και η σημασία που έχει το να έχει κανείς εξασφαλισμένη στέγη, τότε προκύπτει αβίαστα το συμπέρασμα ότι ο γενικός κίνδυνος φτώχειας στην Κύπρο – άνκαι κάθε άλλο από αμελητέος – αποτελεί πρόβλημα μικρότερης εμβέλειας από ό,τι στους εταίρους της.

Το συμπέρασμα αυτό ισχύει, κατά μείζονα λόγο, αν η σύγκριση γίνει με τις άλλες χώρες του Ευρωπαϊκού Νότου, όπως η Πορτογαλία, η Ιταλία και η Ελλάδα. Αν λάβουμε υπόψη ότι πολλά από τα χαρακτηριστικά του Νότου, όπως η ισχυρή οικογενειακή αλληλεγγύη και τα άτυπα δίκτυα στήριξης ισχύουν εξίσου (ή και περισσότερο) στην Κύπρο, τότε ο χαρακτηρισμός της Κύπρου ως κοινωνίας συνοχής διευκολύνεται περαιτέρω.

Οδηγός Δράσης δεύτερος: Τα προβλήματα στον κίνδυνο φτώχειας είναι επικεντρωμένα στα ηλικιωμένα άτομα και στους συνταξιούχους. Το φαινόμενο αυτό εξηγείται από την ιστορία του συστήματος συνταξιοδότησης και την ανεπάρκεια των συσσωρευμένων ασφαλιστικών δικαιωμάτων των παλαιότερων ηλικιακών ομάδων, όσο και το ότι διήνυσαν την εργασιακή τους ζωή σε περισσότερο ταραγμένες από σήμερα εποχές - με περισσότερο χειροπιαστό παράδειγμα την εκρίζωση των προσφύγων το 1974. Οι αλλαγές που έχουν γίνει τα τελευταία χρόνια στο σύστημα συνταξιοδότησης σημαίνουν το κυρίαρχο πρόβλημα επάρκειας των συντάξεων που χαρακτηρίζει την σημερινή κατάσταση θα αμβλύνεται με την πάροδο του χρόνου μέχρι την τελική του εξάλειψη.

² Η ανοικτή μέθοδος συντονισμού βασίζει την αποτελεσματικότητά της στην χρήση κοινών στατιστικών δεικτών. Αυτό επιτρέπει, κατά περίπτωση, συγκρίσεις μεταξύ χωρών, κοινή στοχοθέτηση και διευκολύνει τις μεταφορές εμπειριών. Στην περίπτωση της κοινωνικής ενσωμάτωσης ένας *πρώτος* κατάλογος 18 δεικτών εγκρίθηκαν από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Laeken, το 2001. Ο μεγάλος αριθμός των δεικτών υπογραμμίζει το πολυδιάστατο της έννοιας της κοινωνικής ενσωμάτωσης και καταδεικνύει την δέουσα προσοχή πριν εξαχθούν συμπεράσματα.

³ Το παρόν έγγραφο συνοδεύεται από 2 παραρτήματα: Το Παράρτημα και το Στατιστικό Παράρτημα.

Οδηγός Δράσης τρίτος: Κύριο ρόλο στην σχετικά ευνοϊκή εικόνα στον χώρο της κοινωνικής ενσωμάτωσης παίζει η **λειτουργία της αγοράς εργασίας**. Η διεύρυνση της απασχόλησης, ιδίως σε νευραλγικούς τομείς όπως τη γυναικεία απασχόληση αλλά και την είσοδο νέων στην απασχόληση (όπου παρατηρείται υψηλότερη ανεργία) είναι, σε μεγάλο βαθμό, πίσω από την ευχέρεια της Κυπριακής οικονομίας να συνδυάζει υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης με σχετικά ευνοϊκή κατανομή του προϊόντος (και συνεπώς του εισοδήματος). Αν όντως η απασχόληση εξηγεί την κατάσταση όπως αυτή εμφανίζεται στα στοιχεία του 1997 (Ενότητα 3, στο Στατιστικό Παράρτημα), τότε, και με δεδομένη την βελτίωση των μεγεθών της αγοράς εργασίας στο διάστημα που έχει μεσολαβήσει από τότε, είναι λογικό να αναμένεται ότι η κατάσταση στην Κύπρο θα έχει βελτιωθεί⁴.

Η εύρυθμη λειτουργία της αγοράς εργασίας εξηγεί πολλά από τα θετικά της σημερινής εικόνας όσον αφορά τον κίνδυνο φτώχειας όπως αυτός επηρεάζει τον γενικό πληθυσμό. Εξίσου, πολλά από τα προβλήματα ειδικών ομάδων ερμηνεύονται ως έχοντα αρχή σε προβλήματά τους στην πρόσβαση στην αγορά εργασίας. Τέτοια προβλήματα μπορεί να προέρχονται από δυσκολίες στην εξισορρόπηση των απαιτήσεων της οικογενειακής και εργασιακής ζωής – ένα πρόβλημα που αντιμετωπίζεται πιο δραματικά από **μονογονικές** οικογένειες, αλλά και σε άλλες οικογένειες όπου προσωπικά ή κοινωνικά προβλήματα μπορούν να δημιουργήσουν φαύλους κύκλους περιθωριοποίησης.

Τα **άτομα με αναπηρίες** αντιμετωπίζουν εμπόδια στην εκπαιδευτική και επαγγελματική τους πορεία, πολλά εκ των οποίων είναι αντιμετωπίσιμα. Η αιτία της δυσκολίας συμμετοχής για τα άτομα με κινητικές ή άλλες δυσκολίες μπορεί να ανάγεται σε προβλήματα **προσπελασιμότητας** σε κτίρια, πόλεις, ακόμη και μέσα στο ίδιο τους το σπίτι αλλά και σε προκαταλήψεις και ελλιπή ενημέρωση των εργοδοτών. Η επιτυχία της Κύπρου στο γενικό πρόβλημα, αναδεικνύει τη σημασία της αντιμετώπισης των *συγκεκριμένων* προβλημάτων *ειδικών* ομάδων, στην Κύπρο.

Η λειτουργία της αγοράς εργασίας είναι κρίσιμη για τις **μελλοντικές προοπτικές** της ενσωμάτωσης – δηλαδή για την *διατήρηση* των σημερινών επιδόσεων. Με την πρόοδο της παγκοσμιοποίησης και για να διατηρήσει η Κύπρος την ανταγωνιστική της θέση απαιτείται συνεχής προσοχή στο ανθρώπινο δυναμικό, στην αναβάθμιση των ικανοτήτων του, αλλά και μέριμνα ώστε οι ευκαιρίες να κατανέμονται στον πληθυσμό με τον ευρύτερο δυνατό τρόπο. Αυτό απαιτεί δράσεις σε δύο τομείς: Πρώτον στην **παιδεία** και την αρχική κατάρτιση και δεύτερον, στη συνεχιζόμενη **κατάρτιση** και σε άλλες επενδύσεις στο ανθρώπινο κεφάλαιο.

Οδηγός Δράσης τέταρτος: Το **σύστημα κοινωνικής προστασίας** παίζει κρίσιμο ρόλο στη διαμόρφωση της συνολικής εικόνας της κοινωνικής ενσωμάτωσης. Η εισοδηματική στήριξη των ατόμων με περιορισμένη πρόσβαση στην αγορά εργασίας είναι μια πτυχή του έργου του συστήματος. Το σύστημα δημοσίων βοηθημάτων στο πλαίσιο παίζει κεντρικό ρόλο στη διαμόρφωση ενός ιστού ασφαλείας που παρεμβάλλεται στους μηχανισμούς εμπέδωσης κοινωνικών προβλημάτων με τρόπο ώστε παροδικά προβλήματα να μην καταλήγουν σε μόνιμη κατάσταση κοινωνικού αποκλεισμού. Η διεύρυνση της εμβέλειας του συστήματος αυτού, από το 1997, είναι σίγουρο ότι θα παίζει ουσιαστικό ρόλο στη διαμόρφωση της πορείας του κινδύνου φτώχειας όπως θα φανεί στην ΕΟΠ του 2003. Ο πίνακας 1.1 (Παράρτημα) αναφέρει ενδεικτικά, κρίσιμα μεγέθη τα οποία επηρεάζουν την εξέλιξη της

⁴ Πρέπει να σημειωθεί μια επιφύλαξη στατιστικής υφής: Με δεδομένο ότι ο μετρούμενος κίνδυνος φτώχειας είναι σχετικός, τότε αν τα εισοδήματα από εργασία αυξάνονται ταχύτερα από διοικητικά καθοριζόμενα εισοδήματα (όπως οι συντάξεις), ταχείς ρυθμοί ανάπτυξης πιθανόν να συνδυάζονται με επιδείνωση της σχετικής φτώχειας η οποία όμως θα συνοδεύεται από βελτίωση της ευημερίας των ιδίων των φτωχών – το παράδειγμα της Ιρλανδίας.

αποτελεσματικότητας των κοινωνικών μεταβιβάσεων μεταξύ των δύο ΕΟΠ (1997 και 2003).

Η αύξηση των δικαιούχων δημοσίου βοηθήματος, από 13,5 χιλιάδες το 1997 σε 15,5 χιλιάδες το 2001 και 17 χιλιάδες τον Μάιο του 2004, αποτελεί σίγουρα ένδειξη της ανάληψης πιο φιλόδοξου και ουσιαστικού ρόλου στην καταπολέμηση του αποκλεισμού (πίνακας 3.14, Στατιστικό Παράρτημα). Η επιτυχία αυτή, όμως, δημιουργεί και την ανάγκη μέτρων ενεργοποίησης ώστε η επιδότηση να μην καταστεί μόνιμη.

Το σύστημα **παιδείας** και η σημασία του στην αποτροπή της διαιώνισης του κοινωνικού αποκλεισμού αναφέρθηκε ήδη.

Η πρόσβαση σε **υπηρεσίες ποιοτικής περίθαλψης και υγείας** (Παράρτημα, «Υγεία») είναι επίσης καθοριστικής σημασίας, ιδίως για άτομα που βρίσκονται *ήδη* σε κίνδυνο όπως οι πολλοί φτωχοί ηλικιωμένοι. Το σημείο αυτό – στην εξασφάλιση ισότιμης πρόσβασης στην υγεία για όλους – είναι δυνητικά η Αχίλλειος πτέρνα του συστήματος κοινωνικής προστασίας. Ο χαρακτήρας του συστήματος, με μείγμα παροχής υπηρεσιών από τις κρατικές υπηρεσίες υγείας (με χρηματοδότηση από τη γενική φορολογία) και ενός εκτενούς ιδιωτικού τομέα δημιουργεί θέματα ποιοτικής επάρκειας, η δε ισορροπία μεταξύ ιδιωτικού και δημοσίου δυνητικά μπορεί να οδηγήσει σε προβλήματα ισότιμης πρόσβασης σε ποιοτικές υπηρεσίες υγείας.

Οδηγός Δράσης πέμπτος: Τα δημογραφικά χαρακτηριστικά της Κυπριακής κοινωνίας (Πίνακας 1.2, Στατιστικό Παράρτημα), όπως αυτά εμφανίζονται στην τελευταία απογραφή (2001) αναδεικνύουν έντονη κινητικότητα προς την κατεύθυνση αποδυνάμωσης παραδοσιακών θεσμών: Τα μονομελή και διμελή νοικοκυριά και τα διαζύγια αυξάνουν, ενώ ο αριθμός παιδιών που γεννιούνται εκτός γάμου μεγαλώνει. Ταυτόχρονα αυξάνονται οι καταγγελίες για ενδοοικογενειακή βία, ενώ προβλήματα όπως η χρήση ναρκωτικών εμφανίζουν αυξητικές τάσεις. Όλα τα παραπάνω θα μπορούσαν να θεωρηθούν ως οιονεί απειλές ή προκλήσεις για την οικογενειακή αλληλεγγύη και τον ρόλο που εξακολουθούν να παίζουν τα άτυπα δίκτυα αλληλεγγύης.

Οδηγός Δράσης έκτος: Ο ραγδαίος μετασχηματισμός της Κυπριακής οικονομίας και κοινωνίας στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης συνοδεύεται από την ανάγκη ουσιαστικών προσαρμογών. Η ανάπτυξη **μεταναστευτικών ρευμάτων** προς την Κύπρο, τα τελευταία χρόνια, είχε οπωσδήποτε οφέλη για την Κυπριακή οικονομία και κοινωνία. Είναι όμως σίγουρο ότι η μετανάστευση στην Κύπρο βρίσκεται σε μια μεταβατική φάση και τα χαρακτηριστικά της (όπως και η ταυτότητα των μεταναστών) δεν έχουν ακόμη παγιωθεί. Η κατάσταση αυτή αφενός θέτει τους Κυπρίους αντιμέτωπους με την πραγματικότητα της πολυπολιτισμικότητας, αφετέρου δημιουργεί μια πρόκληση για τη διαμόρφωση πολιτικής που να επηρεάσει τις μακροχρόνιες τάσεις προς συγκεκριμένες κατευθύνσεις. Το τελευταίο μπορεί να γίνει με κατάλληλους συνδυασμούς πολιτικών εισόδου και παραμονής, αλλά και πολιτικών ένταξης για το ξένο εργατικό δυναμικό μετά την είσοδό του. Ιδιαίτερη σημασία έχει η εφαρμογή των ρυθμίσεων της εργασιακής νομοθεσίας και η μη παράκαμψη των συλλογικών συμβάσεων.

Ξένοι Εργάτες

Βασικό χαρακτηριστικό της αγοράς εργασίας είναι η απασχόληση, σε μεγάλους αριθμούς, **ξένων εργατών** (κυρίως σε ανειδίκευτα ή σε χαμηλής εξειδίκευσης επαγγέλματα) από τρίτες χώρες, με συμβάσεις ορισμένου χρόνου. Ο συνολικός αριθμός νόμιμα εργοδοτούμενων αλλοδαπών ανερχόταν στις 42200 το 2003 και αντιπροσώπευε το 12,9% του επικερδώς απασχολούμενου πληθυσμού. Από τομεακής σκοπιάς, το 29,7% των ξένων εργατών εργοδοτείτο το 2003 ως οικιακές βοηθοί, 19,3% στον τομέα των ξενοδοχείων και εστιατορίων, 9,7% στις κατασκευές, 7,7% στον τομέα της γεωργίας, 9,3% στη μεταποίηση και 11,1% στο εμπόριο⁵.

Οδηγός Δράσης έβδομος: Η περιφερειακή διάσταση. Η ανάπτυξη τις τελευταίες δεκαετίες έχει επικεντρωθεί στα αστικά κέντρα και στις παράλιες περιοχές. Ταυτόχρονα υπήρξε ταχεία μείωση του πληθυσμού που απασχολείται στον αγροτικό τομέα (από 12,2% το 1992 σε 7,4% το 2002) με τον συνεπακόλουθο κίνδυνο μαρασμού της Υπαίθρου. Ο μαρασμός αυτός έχει οικονομικές, κοινωνικές, πολιτισμικές αλλά και περιβαλλοντικές διαστάσεις. Σημαντικό ρόλο σε αυτήν την εξέλιξη έπαιξε το υδατικό πρόβλημα αλλά και η ραγδαία αύξηση του ποσοστού ηλικιωμένων σε μειονεκτούσες περιοχές. Έτσι, όσο και αν λάβουμε υπόψη ότι η Κύπρος ως νησί με καλές οδικές συνδέσεις δεν έχει έντονο συνολικό περιφερειακό πρόβλημα, η αναζωογόνηση της Υπαίθρου προβάλλει ως ουσιαστικό θέμα στην κοινωνική ενσωμάτωση αλλά και την πολιτική περιβαλλοντικής αειφορίας.

Στη γεωγραφική διάσταση, μνεία πρέπει να γίνει και για την υποβάθμιση σε συγκεκριμένες αστικές περιοχές – ένα πρόβλημα γνωστό σε πόλεις του αναπτυγμένου κόσμου αλλά σχετικά πρωτόγνωρο στην Κύπρο. Το πρόβλημα αυτό αντιμετωπίζεται ιδιαίτερα κατά μήκος της γραμμής αντιπαράθεσης, π.χ. στη Λευκωσία. Ιδιαίτερο αισθητό σύμπτωμα είναι η υποβάθμιση του δομημένου περιβάλλοντος, η εγκατάλειψη κτιρίων και η κακή κατάσταση των δημόσιων χώρων, οι οποίοι μετατρέπονται σταδιακά σε χώρους φιλόξενους για τον μέσο πολίτη.

Οδηγός Δράσης όγδοος. Το σύνολο της Κυπριακής κοινωνικής πολιτικής αλλά και εθνικής εμπειρίας σημαδεύτηκε από το τραύμα του διαμελισμού και της κατοχής του 1974. Οι περισσότερες σημερινές δομές αναπτύχθηκαν ως άμεση ανταπόκριση στον ξεριζωμό και τις βίαιες ανατροπές του έτους αυτού. Η θέση της Κυπριακής Δημοκρατίας, ανέκαθεν, ήταν ότι οι Τουρκοκύπριοι ουδέποτε απώλεσαν τη ιδιότητα του πολίτη της Κυπριακής Δημοκρατίας – όσο και αν παράγοντες πέραν των ατομικών τους δυνατοτήτων να επηρεάσουν, καταστούσαν την πρακτική άσκηση των δυνατοτήτων αυτών δύσκολη.

Οι εξελίξεις του τελευταίου έτους, με τη μερική άρση των περιορισμών στη διακίνηση από και προς τα κατεχόμενα, αλλά και την ένταξη της Κυπριακής Δημοκρατίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση δημιουργούν νέες ευκαιρίες να πραγματωθεί η παλαιά επιδίωξη της κατοχύρωσης της πραγματικής ισονομίας και ισοπολιτείας μεταξύ Κυπρίων πολιτών. **Ανεξάρτητα από την πορεία επίλυσης του Κυπριακού και των προβλημάτων που δημιουργούνται ένεκα της συνεχιζόμενης κατοχής, η κοινωνική πολιτική στα επόμενα έτη καλείται να διαμορφώσει συνθήκες στις οποίες η κοινωνική ενσωμάτωση των Τουρκοκυπρίων πολιτών να αποτελεί ουσιαστικό στόχο πολιτικής.**

1.3 Ομάδες κινδύνου

Οι οκτώ οδηγοί δράσης διαμορφώνουν ένα μωσαϊκό μειονεξίας στην Κύπρο. Οι κοινοί παράγοντες που αναφέρθηκαν επενεργούν κατά διαφορετικό τρόπο σε διαφορετικές ομάδες του πληθυσμού. Μειονεξία σε ένα τομέα συναντάται με προβλήματα σε άλλους τομείς και συνθέτει μια *συνολική* εικόνα προβληματικής

⁵ Αρχή Ανάπτυξης Ανθρώπινου Δυναμικού (υπό έκδοση). Διαχρονικές Τάσεις Απασχόλησης Ξένου Εργατικού Δυναμικού από τις Επιχειρήσεις της Κύπρου, 2000-2003.

κοινωνικής ενσωμάτωσης για την ομάδα, που είναι περισσότερη από το άθροισμα των επιμέρους συνιστωσών της. Σε μια τέτοια κατάσταση, συχνά είναι δύσκολο (ίσως δε και άνευ αντικειμένου) να υπάρχει διάγνωση για το ποια από τις πολλές εστίες προβλημάτων είναι καθοριστική – το άτομο βιώνει την μειονεξία του αδιαίρετα και συνολικά.

Στο πλαίσιο αυτό, μπορούν να σκιαγραφηθούν **έξι ομάδες-στόχοι**, μαζί με τα κύρια θέματα που τις απασχολούν:

1. **Ηλικιωμένοι.** Περισσότερα οικονομικά προβλήματα σε γυναίκες αλλά και στην Ύπαιθρο. Πιο ευάλωτοι αυτοί που ζουν μακριά από τα παιδιά τους. Τα θέματα στέγης αντιμετωπίζονται ικανοποιητικά αφού τόσο για τους ηλικιωμένους που μεταβιβάζουν το σπίτι τους στα παιδιά τους ως γονική παροχή, όσο και για τους ηλικιωμένους πρόσφυγες που ζουν σε κυβερνητικούς οικισμούς, δεν υπάρχει κίνδυνος έξωσης. Ικανός αριθμός ηλικιωμένων επιστρέφουν από μετανάστευση, π.χ. από το Ηνωμένο Βασίλειο. Σημασία αυτοεργοδότησης στο πλαίσιο μικρών επιχειρήσεων. Κρίσιμος ο τομέας της περίθαλψης (βλ. Παράρτημα, «Εθνικά Σχέδια Δράσης για Ηλικιωμένους»).
2. **Άτομα με αναπηρίες.** Προσπελασιμότητα (στην πόλη, στο σπίτι). Την φροντίδα αναλαμβάνει η οικογένεια, η οποία και πρέπει να βοηθηθεί στην εκτέλεση αυτής της λειτουργίας. Φυσικές/Νοητικές αναπηρίες. Καταπολέμηση προκαταλήψεων και ανάδειξη δεξιοτήτων και ικανοτήτων.
3. **Μονογονιοί.** Βασικό μέλημά τους, στον χώρο της απασχόλησης, είναι η επάρκεια και η ποιοτική στάθμη των ολοήμερων υπηρεσιών φροντίδας για νήπια και μεγαλύτερα παιδιά, ώστε να διευκολύνεται η πρόσβαση του γονέα σε πλήρη απασχόληση⁶.
4. **Οικογένειες με σοβαρά κοινωνικά ή άλλα προβλήματα.** Δυσλειτουργίες σε ένα τομέα μπορούν να επεκταθούν ευρύτερα, δημιουργώντας την ανάγκη για μια ολιστική προσέγγιση.
5. **Μετανάστες.** Τώρα ακόμη έχουν τα κοινωνικά χαρακτηριστικά του 'πρώτου κύματος' - άνδρες, χωρίς οικογένεια - ενώ πολλοί δεν παραμένουν στην Κύπρο την οποία βλέπουν ως ενδιάμεσο σταθμό. Όμως, καθώς περνά ο καιρός, τα χαρακτηριστικά αλλάζουν (οικογένεια, παιδιά, ακόμη και εθνικότητες κλπ) και η σημασία των πολιτικών ενσωμάτωσης αυξάνει.
6. **Άτομα που ζουν στην Ύπαιθρο και σε υποβαθμισμένες αστικές περιοχές.** Ανασυγκρότηση της Ύπαιθρου. Μορφή κατοχής της κατοικίας (ενοίκιο/ιδιοκατοίκηση). Σημασία μικρών επιχειρήσεων και δράσεων στήριξης του πρωτογενούς τομέα. Επιπτώσεις εφαρμογής της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής.

Τέλος, ειδική μνεία πρέπει να γίνει για την **παιδική φτώχεια**. Στην Κύπρο το πρόβλημα, χάρη και στην οικογενειακή αλληλεγγύη, είναι περιορισμένο – και μόνη η παρουσία παιδιού μειώνει τον κίνδυνο φτώχειας κατά το ένα τέταρτο. Παρά ταύτα, εισοδηματική ανεπάρκεια περιορισμένου χρονικού διαστήματος είναι κάτι που κάποιος ενήλικας συχνά μπορεί να απορροφήσει με λίγα μόνιμα προβλήματα. Αυτό δεν ισχύει για την περίπτωση των παιδιών όπου μια, έστω παροδική και μικρής διάρκειας, έκθεση σε προβλήματα αποκλεισμού μπορεί να έχει μόνιμα

⁶ Στα πλαίσια χρηματοδότησης από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο, αναμένεται η διενέργεια μελέτης για εντοπισμό των αναγκών σε προγράμματα και υπηρεσίες που συμβάλλουν στη συμφιλίωση της εργασιακής και οικογενειακής ζωής στην Κύπρο.

αποτελέσματα και να θέσει τις βάσεις αναπαραγωγής του κοινωνικού αποκλεισμού στην επόμενη γενιά. Άρα, ακόμη και αν ποσοτικά το θέμα της διαβίωσης των παιδιών σε συνθήκες φτώχειας δεν είναι δεσπόζον, πρέπει να τυγχάνει ιδιαίτερης ευαισθησίας στην διαμόρφωση πολιτικής τόσο όσον αφορά την εισοδηματική κατάσταση όσο και άλλες πτυχές της συνολικής ευημερίας (παιδεία, υγεία, πολιτισμός).

1.4 Μελλοντικές προκλήσεις

Η πορεία κοινωνικής ενσωμάτωσης τα τελευταία χρόνια πρέπει να αξιολογείται, σε γενικές γραμμές, ως επιτυχής. Αυτό οφείλεται σε τρεις παράγοντες:

Πρώτον και πρωτίστως στην ίδια τη συνοχή και συνεκτικότητα της Κυπριακής κοινωνίας, όπου η οικογένεια αλλά και η τοπική κοινωνία παίζει πρωταγωνιστικό και άμεσο ρόλο στην ανταπόκριση σε έκτακτες ανάγκες.

Δεύτερον, στις επιτυχίες στον τομέα της οικονομίας και κυρίως της απασχόλησης. Η Κύπρος συνέδεσε την ταχεία ανάπτυξη με ευρεία διεύρυνση της απασχόλησης, με μείωση της ανεργίας και αύξηση της συμμετοχής στην αγορά εργασίας. Με τον τρόπο αυτό, η ευημερία διαχύθηκε στην ευρύτερη κοινωνία και απέδειξε το αληθές της κεντρικής ρήσης της ανοικτής μεθόδου συντονισμού: ότι η καλύτερη προφύλαξη κατά του κοινωνικού αποκλεισμού είναι η θέση εργασίας.

Τρίτον, η συνολικά ευνοϊκή εικόνα οφείλεται στο σύστημα κοινωνικής προστασίας, το οποίο σε κρίσιμες περιστάσεις και παρά κάποιες ομολογημένες ελλείψεις, κατάφερε να λειτουργήσει συμπληρωματικά στους άλλους δύο παράγοντες και να προσφέρει μια ουσιαστική χείρα βοήθειας.

Οι πρώτοι δύο παράγοντες εξηγούν και τη βασική διαπίστωση που χαρακτηρίζει την κατάσταση στον χώρο της κοινωνικής ενσωμάτωσης στην Κύπρο: ότι ο κοινωνικός αποκλεισμός – οπιασδήποτε με την έννοια της εισοδηματικής ανεπάρκειας – δεν διαχέεται στον γενικό πληθυσμό. Αντίθετα αναφέρεται σε *συγκεκριμένες* μειονεκτούσες ομάδες ή καταστάσεις που δημιουργούν εστίες μειονεξίας. Στις σημερινές συνθήκες, αυτό αναβαθμίζει τον ρόλο του συστήματος κοινωνικής προστασίας στην αντιμετώπιση ή, εξίσου σημαντικά προοπτικά, την *αποτροπή* του κινδύνου κοινωνικού αποκλεισμού ή της κοινωνικής περιθωριοποίησης. Αυτό αναδεικνύει και την εμβέλεια του *τρίτου* παράγοντα επιτυχίας.

Το κρίσιμο στοίχημα για την Κυπριακή κοινωνία για το επόμενο διάστημα είναι η διατήρηση της αποτελεσματικότητας των παρεμβάσεων με κυρίαρχες επιδιώξεις:

- τη διατήρηση των υψηλών ρυθμών ανάπτυξης και της ανταγωνιστικότητας της Κυπριακής οικονομίας στο πλαίσιο της Ευρώπης των 25 και κατοχύρωση της μακροοικονομικής σταθερότητας μέσω της δημοσιονομικής εξυγίανσης και της ένταξης της Κύπρου στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση (και συνεπώς στην ζώνη του Ευρώ) και
- την αναγωγή της κοινωνικής ενσωμάτωσης ως αυτοτελούς και ενσυνείδητου στόχου της κοινωνίας. Η κοινωνική ενσωμάτωση πρέπει να αντιμετωπισθεί ως ευρύτερο θέμα από το άθροισμα των επί μέρους συνιστωσών του, η δε προώθησή της να προσελκύσει τις προσπάθειες του συνόλου της κοινωνίας: της Κυβέρνησης των κοινωνικών εταίρων, των μη κυβερνητικών οργανώσεων, της κοινωνίας των πολιτών. Με αυτόν τον τρόπο, θα επιτευχθεί η μέγιστη δυνατή συνέργια μεταξύ των διαφόρων δράσεων και θα εξασφαλιστεί πολλαπλασιαστικό αποτέλεσμα των επιμέρους προσπαθειών. Κυρίως, όμως, θα δοθεί στήριξη στην οικογένεια για να συνεχίσει και στο μέλλον να επιτελεί το σημερινό της έργο στην κοινωνική ενσωμάτωση.

Κεφάλαιο 2: Ανασκόπηση των εξελίξεων από το 2000

2.1 Η πορεία προς την ένταξη-Δημοσιονομικό πλαίσιο

Η πορεία προς την ένταξη στην ΕΕ χαρακτηρίστηκε από υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης και σημαντικές διαρθρωτικές αλλαγές της Κυπριακής οικονομίας. Η ανάπτυξη βασίστηκε σε άνοιγμα της οικονομίας, με έμφαση στους τομείς των τηλεπικοινωνιών, των χρηματοοικονομικών διαμεσολαβήσεων και επιχειρηματικών δραστηριοτήτων όπως η ανάπτυξη λογισμικού. Ιδιαίτερα σημαντική για τον τομέα της κοινωνικής ενσωμάτωσης, από την άποψη της δημιουργίας θέσεων εργασίας, ήταν η ταχεία ανάπτυξη του τομέα του τουρισμού (υπηρεσίες όπως εστιατόρια, ξενοδοχεία, είναι εντάσεως εργασίας και μπορούν να προσφέρουν διέξοδο σε άτομα που άλλως θα ήταν σε κίνδυνο οικονομικής δυσπραγίας).

Ο ρυθμός ανάπτυξης, συνδυαζόμενος με άλλα μέτρα που αύξησαν την ελαστικότητα των φορολογικών εσόδων, ήταν παράγοντας στη βελτίωση της δημοσιονομικής εικόνας, με τη ριζική μείωση του ελλείμματος της κυβέρνησης από 5,5 του ΑΕΠ το 1998 σε 2,7 % το 2000 (άνκαι μετά αυξήθηκε σε 3,5 το 2002 και 6,3% το 2003).

Κεντρικό σημείο της δημοσιονομικής προσαρμογής ήταν και η **φορολογική μεταρρύθμιση** με την μείωση του ανώτατου φορολογικού συντελεστή από 40% σε 30%, την κατάργηση του επαγγελματικού φόρου (από 1.1.2003) και την προσαρμογή του Φόρου Προστιθέμενης Αξίας (ΦΠΑ) από 10% σε 15%. Η αντικατάσταση έμμεσων φόρων από τον ΦΠΑ συνεπάγεται σημαντικά οφέλη για την οικονομία όσον αφορά την αποτελεσματικότητα και την ανταγωνιστικότητα, τα οποία με τον καιρό θα διαχυθούν ευρύτερα. Βραχυπρόθεσμα όμως, είναι πιθανόν να συνοδεύεται και από αρνητικές εξελίξεις όσον αφορά την επιβάρυνση ασθενέστερων οικονομικών στρωμάτων. Η τελευταία φάση της φορολογικής μεταρρύθμισης ήταν η αύξηση του αφορολογήτου εισοδήματος στις 10 χιλιάδες λίρες, από 1.1.2004.

Οι αρνητικές επιπτώσεις μετριάστηκαν σε σημαντικό βαθμό από την εξαίρεση της φορολόγησης των τροφίμων από τον ΦΠΑ και από άλλα χαρακτηριστικά των φορολογικών αλλαγών. Παρά ταύτα, η προάσπιση της κοινωνικής ενσωμάτωσης στο κρίσιμο διάστημα πριν την ένταξη, κατέστησε απαραίτητο ένα πακέτο συνοδευτικών μέτρων κοινωνικής προστασίας. Για τον σκοπό αυτό, η φορολογική μεταρρύθμιση συνοδεύτηκε με αντισταθμιστική ειδική χορηγία στους συνταξιούχους, αφού οι συνταξιούχοι δεν θα ήταν σε θέση να επωφεληθούν από τις μειώσεις των φόρων. Τα μέτρα αυτά είχαν σκοπό να διασφαλίσουν τη δικαιοσύνη στην κατανομή των δημοσιονομικών βαρών και, αναδεικνύοντας δράσεις κοινωνικής προστασίας, να εξασφαλίσουν την απρόσκοπτη πορεία στην ένταξη (Παράρτημα, «Η βραχυπρόθεσμη συγκυρία»).

Η περίοδος 2003-4 ακολούθησε μια σχετικά μακρά περίοδο κατά την οποία οι μακροοικονομικές συνθήκες ήταν υποστηρικτικές της κοινωνικής ενσωμάτωσης: πτώση πληθωρισμού, πτώση επιτοκίων, ταχεία μεγέθυνση του ΑΕΠ, αύξηση της απασχόλησης. **Η ουσιαστικότερη παρέμβαση για την προώθηση της κοινωνικής συνοχής θα ήταν να ληφθούν τα απαιτούμενα μέτρα για επιστροφή σε συνθήκες όπου οι μακροοικονομικές εξελίξεις είναι υποστηρικτικές στην κοινωνική πολιτική – να αποτραπεί δηλαδή ο κίνδυνος αποσταθεροποίησης.**

Όσο και αν το 2004 αποτελεί βελτίωση σε σχέση με το 2003, η απειλή να ανατραπεί αυτό το ευνοϊκό σκηνικό δεν έχει απομακρυνθεί τελείως. Η ανάκαμψη της διεθνούς οικονομίας εμφανίζεται εύθραυστη και πιθανώς ευάλωτη σε παράγοντες όπως οι τιμές ενέργειας. Ο τουρισμός στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου μετά από δύο

χρόνια υποχώρησης εμφανίζει τάσεις ανάκαμψης, ανκαι η ανταγωνιστικότητα του κυπριακού τουριστικού προϊόντος πρέπει να διαφυλαχθεί.

Για την αντιμετώπιση του διευρυμένου δημοσιονομικού ελλείμματος (Παράρτημα, «Δημοσιονομικό έλλειμμα της γενικής Κυβέρνησης και δημόσιο χρέος»), η Κυβέρνηση προωθεί την άμεση υλοποίηση των μέτρων που περιλαμβάνονται στο αναθεωρημένο πρόγραμμα δημοσιονομικής εξυγίανσης και αποτελούσε μέρος του Προ-Ενταξιακού Οικονομικού Προγράμματος 2002-2006, καθώς και την άσκηση πιο περιοριστικής πολιτικής όσον αφορά τις δημόσιες καταναλωτικές δαπάνες και τις μεταβιβαστικές πληρωμές. Στόχος είναι η περιορισμός του δημοσίου ελλείμματος σε επίπεδα κάτω του 1% του ΑΕΠ, ως το 2008. Επισημαίνεται ότι η βελτίωση της δημοσιονομικής κατάστασης, βάσει του αναθεωρημένου προγράμματος δημοσιονομικής εξυγίανσης, θα επέλθει με αύξηση των δημόσιων εσόδων, κυρίως μέσω της βελτίωσης της φοροεισπρακτικής ικανότητας των αρμόδιων υπηρεσιών του Κράτους και της πάταξης της φοροδιαφυγής, σε συνδυασμό με τη συγκράτηση του ρυθμού διεύρυνσης των δημοσίων δαπανών και την αύξηση των τελών παροχής κυβερνητικών υπηρεσιών.

Κεφάλαιο 3: Στρατηγική προσέγγιση- Κύριοι στόχοι

Το πλέον σημαντικό σημείο στη στρατηγική κοινωνικής ενσωμάτωσης είναι η συνέχιση μιας σταθερής αναπτυξιακής τροχιάς που να οδηγεί σε αυξήσεις εισοδημάτων και να μην αφήνει κανένα πίσω - **η ποιότητα της ανάπτυξης**. Με αυτόν τον τρόπο περιορίζεται η ανάγκη εκ των υστέρων διορθώσεων μέσω μεταβιβάσεων. Όμως, η γενική πολιτική πρέπει να συνοδεύεται και από **στοχευμένες** παρεμβάσεις εστιασμένες σε νευραλγικούς τομείς ή τμήματα του πληθυσμού.

3.1 Γενικοί στόχοι: Σταθερότητα και Ανάπτυξη

Σε μια μικρή ανοικτή οικονομία, όπως η Κυπριακή, το γενικό μακροοικονομικό περιβάλλον, στο οποίο διαδραματίζονται οι κοινωνικές εξελίξεις, είναι καθοριστικής σημασίας για την ομαλή εξέλιξη της κοινωνικής πολιτικής. Αυτό προκύπτει από τρεις λόγους:

- Η μακροοικονομική αστάθεια και ο πληθωρισμός θίγουν πρωτίστως αυτούς με σταθερά εισοδήματα, όπως οι συντάξεις και τα δημόσια βοηθήματα. Για αυτούς που βρίσκονται σε κίνδυνο φτώχειας, μικρές σχετικά αλλαγές στο διαθέσιμο εισόδημα ή στην αγοραστική αξία του, μπορούν να μεταφραστούν σε δυσβάστακτο κοινωνικό κόστος. Για την σταθερότητα των τιμών (ιδίως των τροφίμων και του καλαθιού αγορών των χαμηλότερων εισοδημάτων), στην Κύπρο, ιδιαίτερη σημασία έχει η συναλλαγματική ισοτιμία.
- Ο καλύτερος τρόπος διάχυσης της ευημερίας και αποτροπής του κινδύνου φτώχειας είναι η απασχόληση. Συγκεκριμένα, η ύπαρξη σε μια οικογένεια δύο εισοδημάτων από απασχόληση σχεδόν εκμηδενίζει την πιθανότητα το εισόδημα της οικογένειας να την θέτει σε άμεσο κίνδυνο φτώχειας. Υψηλοί ρυθμοί αύξησης της ζήτησης για εργατικό δυναμικό δημιουργούν έτσι τις απαραίτητες συνθήκες για επιτυχίες σε μια συνεκτική στρατηγική αποτροπής του αποκλεισμού.
- Υψηλοί ρυθμοί ανάπτυξης είναι εγγύηση για την ύπαρξη πλεονάσματος προς αναδιανομή και την χρηματοδότηση κοινωνικών προγραμμάτων. Σε συνθήκες υψηλής μεγέθυνσης, η αναδιανομή μέσω της κοινωνικής πολιτικής μπορεί να εξελιχθεί ομαλά, αφού όλοι θα μπορούν να βγαίνουν κερδισμένοι – τόσο οι παραγωγοί όσο και αυτοί που βρίσκονται σε απόσταση από την αγορά εργασίας.

Κορυφαία και σταθερή επιδίωξη της μακροοικονομικής πολιτικής με καταλυτικές, έμμεσες και άμεσες επιπτώσεις στην κοινωνική πολιτική είναι η προσπάθεια της Κυπριακής οικονομίας να ενταχθεί στην ζώνη του Ευρώ και την Οικονομική και Νομισματική Ένωση το ταχύτερο δυνατόν και, ει δυνατόν, το 2007.

Στο πλαίσιο αυτό πρέπει να αξιολογηθεί και η μεσοπρόθεσμη δημοσιονομική πολιτική 2004-2006: Ακόμη και αν στοιχεία της σταθεροποίησης βραχυπρόθεσμα περιορίζουν την ευχέρεια κινήσεων των πολιτικών κοινωνικών προστασίας, το σύνολο της Κυπριακής κοινωνίας και κυρίως τα άτομα σε κίνδυνο αποκλεισμού αναμένεται να κερδίσουν, μεσοπρόθεσμα, από μια επιτυχία στην ένταξη στο Ευρώ.

Το Υπουργικό Συμβούλιο στη συνεδρίαση της 21^{ης} Μαΐου 2004 ενέκρινε το **Πρόγραμμα Σύγκλισης** για την περίοδο 2004-7, το οποίο αποτελεί και το βασικό κείμενο προσανατολισμού της μακροοικονομικής πολιτικής. Το έλλειμμα της γενικής κυβέρνησης αναμένεται να μειωθεί στο 5,2% το 2004 (από 6,3% το 2003) ενώ, ως το τέλος του 2005, αναμένεται να πληροί τις προϋποθέσεις τού Συμφώνου Σταθερότητας, αφού θα είναι 2,9% του ΑΕΠ. Το Πρόγραμμα λαμβάνει υπόψη και ανταποκρίνεται στους στόχους και τις ειδικές κατευθύνσεις των Βασικών Κατευθύνσεων Οικονομικής Πολιτικής του 2004 αλλά και στις επισημάνσεις της Έκθεσης Κοκ για την Κύπρο. Ιδιαίτερη σημασία τίθεται στον έλεγχο και την αποτελεσματικότητα των κοινωνικών δαπανών, με προεξάρχοντα ρόλο να

αποδίδεται στα μέτρα τόνωσης της βιωσιμότητας του Ταμείου Κοινωνικών Ασφαλίσεων. Το Πρόγραμμα αναφέρει επί λέξει (σελ. 9):

«Προσπάθειες να βελτιωθεί περαιτέρω η ευελιξία της αγοράς εργασίας, να βελτιωθεί η ποιότητα της προσφοράς εργασίας, να προωθηθεί η ισότητα των φύλων και η κοινωνική ένταξη παραμένουν προτεραιότητες»

Το Πρόγραμμα αναμένει ότι θα υπάρξει ανάκαμψη στον ρυθμό μεγέθυνσης της οικονομίας που θα φθάσει το μέγιστο ύψος ετήσιου ρυθμού 4,5% το 2007.

Οι δαπάνες κοινωνικής προστασίας. Υποχρηματοδότηση ή στατιστική υποεκτίμηση;

Οι συνολικές δαπάνες κοινωνικής προστασίας, έχουν μια έντονα αυξητική τάση, αφού από 12,9% το 1992, το 2001 είχαν φθάσει το 17,4%. Το μεγαλύτερο τμήμα της δημόσιας δαπάνης είναι η κοινωνική ασφάλιση (8,2% του ΑΕΠ) και ακολουθεί η υγεία (2,4% του ΑΕΠ).

Το ποσοστό αυτό υπολείπεται του μέσου όρου της ΕΕ-15 (28,5%) αλλά και των Μεσογειακών χωρών της ΕΕ (περί το 21-25%). Μια σειρά από λόγους εξηγούν αυτήν την υστέρηση:

- Η ανεργία είναι πολύ περιορισμένη στη Κύπρο.
- Η υστέρηση επικεντρώνεται σε μεγάλο βαθμό στην Υγεία, πράγμα που εξηγείται από την έλλειψη του ΓΕΣΥ.
- Ο βαθμός ωρίμανσης του συστήματος κοινωνικής ασφάλισης είναι σχετικά μικρός.

Παρά ταύτα, ο ανωτέρω αριθμός συνίσταται σε υποεκτίμηση του πραγματικού μεγέθους, αφού σημαντικά τμήματα της κοινωνικής προστασίας δεν περιλαμβάνονται στην καταγραφή:

- Επικουρικές συντάξεις
- Οι δαπάνες των μη κυβερνητικών οργανώσεων και η κοινωφελής δράση της Εκκλησίας στο μέτρο που δεν χρηματοδοτούνται από κρατικές χορηγίες
- Ιδιωτικά συλλογικά συστήματα ασφάλισης υγείας.
- Δαπάνες του συστήματος παιδείας με στόχευση στα χαμηλότερα εισοδήματα (υποτροφίες κλπ).

Τα θέματα αυτά θα απαντηθούν όταν τελειώσει η καταγραφή των κοινωνικών δαπανών σύμφωνα με το σύστημα ESSPROS (European System of Social Protection Statistics). Πάντως, οι υπάρχουσες ενδείξεις τείνουν να καταλήξουν στο συμπέρασμα ότι *το σχετικά χαμηλό επίπεδο των μέχρι τώρα καταγεγραμμένων δαπανών κοινωνικής προστασίας δεν πρέπει να εκλαμβάνεται ως ένδειξη υποχρηματοδότησης του τομέα, ιδίως αν εξετασθούν οι εκτός υγείας δαπάνες.*

3.2 Πολιτική απασχόλησης και συνοχής

Έχει ήδη αναφερθεί η εκτίμηση ότι οι επιδόσεις της Κυπριακής οικονομίας στον τομέα της απασχόλησης εξηγούν τη συγκριτικά καλή της θέση και στο θέμα της ενσωμάτωσης.

Η πολιτική απασχόλησης επηρεάζει την κοινωνική ενσωμάτωση με δύο τρόπους: **Πρώτον** ως αποτέλεσμα της συνολικής προόδου και των μέτρων που δεν έχουν συγκεκριμένη στόχευση στην κοινωνική ενσωμάτωση. **Δεύτερον**, μέσω ειδικών παρεμβάσεων, που στοχεύουν στην κατοχύρωση της απασχόλησης ως κοινωνικού δικαιώματος.

Το Στρατηγικό Σχέδιο Ανάπτυξης (ΣΣΑ) 2004-6 εκτιμά τις επιδόσεις στην αξιοποίηση και ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού ως γενικά ικανοποιητικές. Μνεία γίνεται στο υψηλό εκπαιδευτικό επίπεδο, το χαμηλό ποσοστό σχολικής διαρροής, τα υψηλά ποσοστά συμμετοχής (τουλάχιστον για τους άνδρες), το χαμηλό ποσοστό ανεργίας, την ταχεία αύξηση του ενδιαφέροντος και συμμετοχής σε προγράμματα κατάρτισης. Η συνολική εικόνα που προκύπτει είναι ότι η Κύπρος βρίσκεται σε ευνοϊκή θέση (και

ευνοϊκότερη από πολλά παλαιά μέλη) για να εκπληρώσει τους στόχους της Λισσαβόνας. Παρά ταύτα, επισημαίνει μια σειρά από αδυναμίες:

- Ποιοτικές και ποσοτικές ανισοσκελίες μεταξύ προσφοράς και ζήτησης εργασίας, στις οποίες ανταποκρίνεται μεγάλος αριθμός αλλοδαπών εργαζομένων.
- Αδυναμίες ευέλικτου αναπροσανατολισμού των συστημάτων εκπαίδευσης και αδυναμία σύνδεσης με την αγορά εργασίας.
- Επικέντρωση της ανεργίας στους νέους (15-24 χρ.), τις γυναίκες και τα άτομα ώριμης ηλικίας (55-64 χρ.).
- Μικρή ανάπτυξη των ευέλικτων μορφών απασχόλησης.
- Χαμηλό ποσοστό συμμετοχής στην απασχόληση για τα άτομα με αναπηρίες.
- Αύξηση του αριθμού ληπτών δημοσίου βοηθήματος.
- Ανεπάρκεια παροχής συμβουλευτικών υπηρεσιών προς τις οικογένειες με πολλαπλά κοινωνικά προβλήματα.

Με βάση αυτήν την ανάλυση, το ΣΣΑ καταλήγει σε **τρεις άξονες προτεραιότητας**:

1. Ποσοτική και ποιοτική βελτίωση της εκπαίδευσης.
2. Προώθηση της απασχόλησης και επαγγελματικής κατάρτισης, δίδοντας έμφαση, μεταξύ άλλων, στην αύξηση της συμμετοχής των πληθυσμιακών ομάδων που υστερούν.
3. Προώθηση ίσων ευκαιριών και κοινωνικής ενσωμάτωσης μέσω της αναβάθμισης της ζωής των ατόμων που κινδυνεύουν από κοινωνικό αποκλεισμό.

Εξειδικεύοντας αυτές τις κατευθύνσεις, για να δώσει καρπούς η εύρυθμη λειτουργία της αγοράς εργασίας στον κοινωνικό αποκλεισμό, απαιτείται και εξειδικευμένη-στοχευμένη δράση για τη διευκόλυνση της ενεργοποίησης και απασχόλησης (Πίνακας 3.1, Παράρτημα). Στο πλαίσιο αυτό, **τέσσερεις είναι οι κρίσιμοι τομείς** όπου πρόοδοι στην λειτουργία της αγοράς εργασίας, έχουν ουσιαστικές συνέπειες για την κοινωνική ενσωμάτωση:

1. Η **διευκόλυνση της συμμετοχής των γυναικών** και ειδικότερα μητέρων αλλά και γυναικών μεγαλύτερης ηλικίας στην απασχόληση. Τα ειδικά προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι μόνοι γονείς είναι ένα κοινωνικό ζήτημα με ολοένα μεγαλύτερη σημασία. Γενικότερα, η καλύτερη ασφάλιση κατά του κινδύνου φτώχειας είναι να υπάρχουν δύο εισοδήματα στην οικογένεια.
2. Η **δυνατότητα εργασίας των μεγαλύτερων σε ηλικία**. Η εργασία στην περίοδο προ της αφυπηρέτησης είναι σημαντική συνιστώσα αύξησης των συνταξιοδοτικών δικαιωμάτων και κατοχύρωσης μιας επαρκούς σύνταξης εφ' όρου ζωής. Παράλληλα, η διατήρηση ενεργού σχέσης των μεγαλύτερων σε ηλικία με τον κόσμο της παραγωγής είναι σημαντικός παράγοντας της συνολικής τους ένταξης σε ευρύτερους από οικονομικούς χώρους.
3. **Διευκόλυνση της ένταξης των ατόμων με αναπηρίες** στην απασχόληση. Τα άτομα αυτά παρουσιάζουν χαμηλά ποσοστά απασχόλησης και υπάρχουν

περιθώρια, μέσω ειδικών προγραμμάτων/σχεδίων, για διευκόλυνση της ένταξής τους. Ήδη, τέτοια προγράμματα αναμένεται να προωθηθούν την περίοδο 2004-6.

4. Η **μετανάστευση και η ύπαρξη μεγάλου αριθμού ξένων εργατών** δημιουργεί ευκαιρίες για την Κυπριακή οικονομία με κατάλληλο συνδυασμό μέτρων ελέγχου της μετανάστευσης και ένταξης των εγκατεστημένων μεταναστών.

3.3 Δράσεις κοινωνικής ασφάλισης

Το Κυπριακό σύστημα κοινωνικής προστασίας ανέκαθεν έδινε έμφαση στην χρηματοδότηση της κοινωνικής προστασίας – και πρωτίστως του εισοδήματος των ηλικιωμένων – μέσω της συμμετοχής της εργασίας. Ο ρόλος της κοινωνικής ασφάλισης προγραμματίζεται να παραμείνει κεντρικός, ενώ η ωρίμανση μέτρων που έχουν ήδη ληφθεί σημαίνει ότι το σύστημα κοινωνικής ασφάλισης θα παίζει ολοένα πιο αποτελεσματικό ρόλο στη διαφύλαξη της επάρκειας των συντάξεων.

Η Κοινωνική Ασφάλιση στην Κύπρο

Το σημερινό Σχέδιο Κοινωνικής Ασφάλισης λειτουργεί από τον Οκτώβριο του 1980. Αποτελείται από ένα βασικό και ένα τμήμα αναλογικό των αποδοχών. Το Σχέδιο βασίζεται στις κάτωθι αρχές:

- Κάλυψη όλων των εργαζομένων στον δημόσιο και ιδιωτικό τομέα, στην Κύπρο, ασχέτως εθνικότητας.
- Σύνδεση των εισφορών και παροχών με το εισόδημα από εργασία
- Διατήρηση της αγοραστικής αξίας των συντάξεων με ετήσιες αναπροσαρμογές τόσο με τους μισθούς όσο και με τις τιμές.
- Παροχή ικανοποιητικών αποδοχών σε περιπτώσεις ανικανότητας ή χηρείας, ανεξάρτητα των ετών συμμετοχής στην ασφάλιση
- Τριμερής χρηματοδότηση με συμμετοχή του Κράτους.
- Εκτός από συντάξεις και παρεμφερείς παροχές, οι κοινωνικές ασφαλίσεις παρέχουν χρηματικά επιδόματα ανεργίας, μητρότητας, ασθενείας, εφάπαξ βοηθήματα γάμου, τοκετού και κηδείας.

Σε περίπτωση ανεπαρκούς ασφαλιστικού ιστορικού, καταβάλλεται κατώτατη σύνταξη η οποία είναι το 85% της βασικής σύνταξης.

Αν κάποιος δεν δικαιούται σύνταξη και είναι 65 ετών, τότε μπορεί να εισπράτει την κοινωνική σύνταξη, η οποία χρηματοδοτείται από τη γενική φορολογία.

Περί το 50% των εργαζομένων ασφαλίζονται συμπληρωματικά σε άνω των 300 επαγγελματικών συστημάτων ασφάλισης, τα οποία τελευταία αναπτύσσονται ταχύτατα.

Σε γενικές γραμμές, το σύστημα κοινωνικής ασφάλισης αποτελείται από δύο ειδών παροχές: Αφενός, παροχές οι οποίες αντανakλούν δικαιώματα που έχουν συσσωρευτεί μέσω εισφορών και, αφετέρου, παροχές που χορηγούνται *ανεξαρτήτως* εισφορών, που έχουν πιο κοινωνικό χαρακτήρα, και αναπληρώνουν τις ελλείψεις του συστήματος βασικών συντάξεων.

Όπως είναι προφανές από το Στατιστικό Παράρτημα, το πρόβλημα της **εισοδηματικής ανεπάρκειας** (τουλάχιστον με τη στατιστική μορφή των δεικτών του Laeken για άτομα κάτω του 60% του διαμέσου εισοδήματος) επικεντρώνεται στους ηλικιωμένους (65+). Αυτό προκύπτει σχεδόν αυτόματα από το ότι το σύστημα αναπλήρωσης εισοδήματος δεν έχει ωριμάσει επαρκώς, με αποτέλεσμα οι ηλικιωμένοι του 1997 (της ημερομηνίας της ΕΟΠ) να είχαν περιορισμένα συσσωρευμένα δικαιώματα όταν αφυπηρέτησαν. Οι σημερινοί αφυπηρετούντες έχουν σημαντικά υψηλότερη σύνταξη από τον μέσο συνταξιούχο, με αποτέλεσμα η μέση σύνταξη τα τελευταία χρόνια έχει συνεχή αύξηση. Το σύστημα συντάξεων,

όπως είναι δομημένες οι παροχές σήμερα, θα παρέχει επαρκέστερη αναπλήρωση εισοδήματος στο μέλλον. Κάποιος που ασφαρίζεται με τον μέσο μισθό και διαθέτει 40 χρόνια ασφάλισης δικαιούται, βάσει της σημερινής νομοθεσίας, τα δύο τρίτα περίπου των εργασιακών του αποδοχών. Το φαινόμενο αυτό – δηλαδή της βελτίωσης της επάρκειας των συντάξεων, διαχρονικά, επιτείνεται αν ληφθούν υπόψη και οι επικουρικές επαγγελματικές συντάξεις⁷.

Διάγραμμα 3.1: Κατώτατη σύνταξη δικαιούχου με δύο εξαρτώμενα μέλη στην Κύπρο, σε τιμές Ιουνίου 2004, ΛΚ£

Για τους *μελλοντικούς* συνταξιούχους, σημαντικότερο πρόβλημα είναι, συνεπώς, η *βιωσιμότητα* του συστήματος και το θέμα του *εκσυγχρονισμού*. Ο λόγος είναι ότι η βιωσιμότητα η οποία μετατρέπει την θεωρητική δυνατότητα υψηλής αναπλήρωσης σε πράξη και επομένως είναι η βιωσιμότητα του συστήματος που κατοχυρώνει την κεντρική επιδίωξη του συστήματος ασφάλισης – την εμπέδωση ενός αισθήματος ασφάλειας εμπρός στην αβεβαιότητα των γηρατειών. Η Έκθεση του Αναλογιστή για το 2000, αναφέρει μια σειρά μέτρα για την τόνωση της βιωσιμότητας του Ταμείου Κοινωνικών Ασφαλίσεων συντάξεων, μεταξύ των οποίων η κατάργηση του δικαιώματος συνταξιοδότησης πριν από το 65^ο έτος. Η εξασφάλιση του ζητήματος αυτού αποτελεί αλληλένδετο θέμα με την επάρκεια των συντάξεων. Η αναζήτηση της χρυσής τομής μεταξύ επάρκειας, βιωσιμότητας και εκσυγχρονισμού είναι το κεντρικό ζητούμενο στην Έκθεση Εθνικής Στρατηγικής για τις Συντάξεις που θα κατατεθεί στην ΕΕ εντός του 2005. Η αντιμετώπιση του θέματος στο παρόν ΕΣΔΕν λαμβάνει αυτό υπόψη και επικεντρώνει περισσότερα σε άλλες συνιστώσες της ενσωμάτωσης.

Το σύστημα **κοινωνικής σύνταξης** έχει τον σκοπό να παρεμβαίνει στις περιπτώσεις που υστερούν τα ασφαλιστικά δικαιώματα. Η κοινωνική σύνταξη χορηγείται σε ηλικιωμένους χωρίς να έχει προηγηθεί θεμελίωση δικαιώματος μέσω της πληρωμής εισφορών. Όταν ωριμάσει το σύστημα Κοινωνικών Ασφαλίσεων, η κοινωνική σύνταξη θα συνεχίσει να παίζει πολύτιμο ρόλο, σε περιπτώσεις όπως η μη θεμελίωση δικαιώματος για σύνταξη από το Ταμείο Κοινωνικών Ασφαλίσεων λόγω ανεπαρκούς ασφάλισης ή μη συμμετοχής στο σύστημα Κοινωνικών Ασφαλίσεων (π.χ. οικοκυρές). Ο ρόλος της όμως στο ενδιάμεσο διάστημα (δηλαδή για τουλάχιστον δύο δεκαετίες ακόμη) είναι κρίσιμος για πρόσωπα εκτός της αγοράς εργασίας (κυρίως οικοκυρές) των οποίων ο αριθμός θα φθίνει με την αυξανόμενη συμμετοχή στην αγορά εργασίας. Έτσι, δημιουργείται η πιθανότητα μια δεδομένη εκταμίευση να μπορεί να βελτιώνει το επίπεδο της κατ' άτομο προστασίας.

⁷ Στην ειδική περίπτωση των αυτοεργοδοτούμενων, το σχόλιο αυτό έχει ισχύ σε μικρότερο βαθμό λόγω της παρατηρούμενης τάσης τους να μην καταβάλλουν εισφορές, με βάση τα πραγματικά τους εισοδήματα. Ο μέσος όρος των εισοδημάτων τους ανέρχεται γύρω στο 60% του μέσου όρου των αποδοχών, πάνω στις οποίες καταβάλλονται εισφορές για τους μισθωτούς. Ως αποτέλεσμα, οι αυτοτελώς εργαζόμενοι, κατά τη συνταξιοδότησή τους, έχουν ανάλογα μειωμένες συντάξεις.

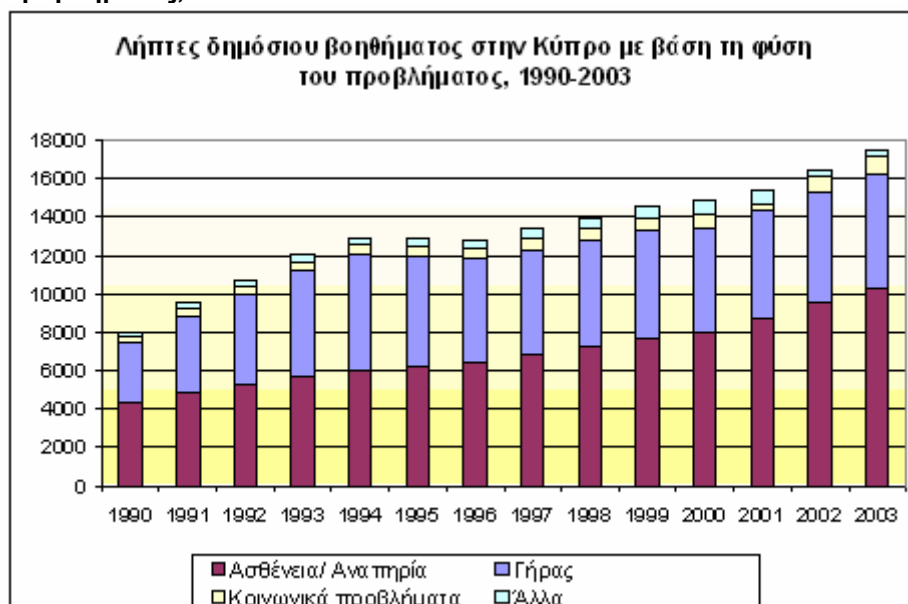
3.4 Δράσεις κοινωνικής προστασίας – δημόσια βοηθήματα

Όπως αναφέρθηκε, ο κίνδυνος αποκλεισμού στην Κύπρο δεν αφορά τόσο τη γενική οικονομική κατάσταση όσο προβλήματα ειδικών ομάδων του πληθυσμού ή πρόσβασης σε συγκεκριμένα κρίσιμα αγαθά που επιτρέπουν την απρόσκοπτη εξάσκηση λειτουργιών κρίσιμων για την ενσωμάτωση του ατόμου.

Στη διετία που βρίσκεται εμπρός μας, ο εμπλουτισμός του συστήματος κοινωνικής προστασίας θα είναι από τους σημαντικότερους άξονες της κυβερνητικής δράσης.

Πρώτον, το σύστημα δημοσίων βοηθημάτων. Τα δημόσια βοηθήματα έχουν επιτελέσει πολύτιμο κοινωνικό έργο, έχοντας βοηθήσει την Κυπριακή κοινωνία να αντεπεξέλθει σε τεράστιες προκλήσεις σε τραυματικές εποχές, όπως να ανανήψει μετά την Τουρκική εισβολή και το κύμα προσφύγων του 1974. Στα χρόνια που έρχονται, η πρόκληση θα ευρίσκεται στον εκσυγχρονισμό του συστήματος και την προσαρμογή του, ώστε να συνεχίσει να προσφέρει βοήθεια με τρόπο αποτελεσματικό και να διοχετεύει τους διαθέσιμους πόρους εκεί που χρειάζονται περισσότερο.

Διάγραμμα 3.2: Λήπτες δημοσίου βοηθήματος στην Κύπρο με βάση τη φύση του προβλήματος, 1990-2003

Η αναθεώρηση των περί των Δημοσίων Βοηθημάτων και Υπηρεσιών Νόμων⁸ αποτελεί τον κύριο μοχλό βελτίωσης της απόδοσης του όλου συστήματος στα επόμενα χρόνια και αντιμετώπισης των προβλημάτων που έχουν δημιουργηθεί. Κύριο σημείο ανησυχίας είναι ο υπερδιπλασιασμός των δικαιούχων από 8020 περιπτώσεις το 1990 (όταν οι αντικειμενικές συνθήκες της Κυπριακής οικονομίας υστερούσαν κατά πολύ), σε 16359 στο τέλος του 2002, από τους οποίους 18% ήταν άτομα μεταξύ 18 και 40 χρόνων⁹. Κύριο μέλημα της αναθεώρησης είναι συνεπώς η χορήγηση κινήτρων για την ενθάρρυνση στην απασχόληση αλλά και στοχευμένα προγράμματα κατάρτισης (βλ. κεφάλαιο 4).

⁸ Ν. 8/91, Ν. 97(Ι)/94, Ν. 74(Ι)/2003.

⁹ 9% για άτομα ηλικίας 18-30 χρόνων (1354 περιπτώσεις) και 9% για άτομα 31-40 χρόνων (1437 περιπτώσεις). Στοιχεία Υπηρεσιών Κοινωνικής Ευημερίας, Μάρτιος 2002.

Δεύτερον, η υποδομή για την λειτουργία του **Γενικού Εθνικού Συστήματος Υγείας** (ΓΕΣΥ). Η εξασφάλιση πραγματικά ισότιμης πρόσβασης στις υπηρεσίες περίθαλψης αποτελεί χρόνιο αίτημα της Κυπριακής κοινωνίας. Παρά τη γενικά ευνοϊκή θέση που κατέχει η Κύπρος στις διεθνείς κατατάξεις όσον αφορά τους δείκτες υγείας (βλ. Στατιστικό Παράρτημα), η έλλειψη ενός ΓΕΣΥ ήταν η πηγή πλείστων όσων αδικιών, τालαιπωρίας και οικονομικών πιέσεων στις οικογένειες, οι οποίες καλούνται να συνδράμουν τα μέλη τους με προβλήματα υγείας.

Ο συνδυασμός καλών δεικτών υγείας με οργανωτικές ελλείψεις στον τομέα της υγείας αποδεικνύει την εμβέλεια των ατύπων δικτύων αρωγής και συμπαράστασης. Πρόοδος στη δημιουργία της απαιτούμενης υποδομής ώστε να αναλαμβάνει ένα μεγαλύτερο μερίδιο του βάρους η οργανωμένη κοινωνία θα έχει αποτελέσματα πολύ ευρύτερα από τον υγειονομικό τομέα.

Εισαγωγή του ΓΕΣΥ. Η εισαγωγή του ΓΕΣΥ αποτελεί έναν από τους πρώτους στόχους της κυβέρνησης, γιατί είναι μια θεσμική αλλαγή, η οποία θα εκσυγχρονίσει τόσο την οργάνωση όσο και τη χρηματοδότηση της φροντίδας υγείας στην Κύπρο και αποτελεί απάντηση σε διαχρονικό αίτημα του Κυπριακού λαού. Η ευθύνη για την εφαρμογή του ΓΕΣΥ ανατέθηκε, με βάση το σχετικό Νόμο, στον Οργανισμό Ασφάλισης Υγείας (ΟΑΥ), που είναι ημικρατικός οργανισμός με Διοικητικό Συμβούλιο. Ο ρόλος του Υπουργείου Υγείας είναι πλέον υποστηρικτικός και εποπτικός του έργου τού Οργανισμού, ο οποίος αφού στελεχωθεί πλήρως, θα πρέπει να ετοιμάσει όλους τους Κανονισμούς και διαδικασίες που είναι απαραίτητοι για την εισαγωγή του ΓΕΣΥ, όπως διαλαμβάνει ο Νόμος. Η υλοποίηση του ΓΕΣΥ θα συνδυάσει βελτίωση της ποιότητας περίθαλψης, *ταυτόχρονα* με σημαντικές εξοικονομήσεις σε κάποιους τομείς (όπως στη λειτουργία των νοσοκομείων), οι οποίες σε μεγάλο βαθμό θα αντισταθμίζουν αυξήσεις σε άλλους τομείς. Για να επιτευχθεί αυτό όμως, απαιτείται η κατάλληλη και ισόρροπη προετοιμασία και στελέχωση του ΓΕΣΥ για να μην προκύψουν εκπτώσεις από τον αρχικό σχεδιασμό – πράγμα που είναι το κύριο μέλημα της διετίας ως το 2006.

Εκτός της προετοιμασίας για το ΓΕΣΥ, σημαντικής εμβέλειας δράση για την κοινωνική ενσωμάτωση είναι η ψυχιατρική μεταρρύθμιση (με έμφαση στην αποασυλοποίηση και την ένταξη των ασθενών), η προαγωγή υγείας και η πρωτοβάθμια φροντίδα. Ιδιαίτερη σημασία έχει και η εκπόνηση και η εκτέλεση του Σχεδίου Δράσης Φροντίδας Ηλικιωμένων του Υπουργείου Υγείας.

Τρίτον, παρέμβαση στον χώρο της **Παιδείας**, με κύριο στόχο να τεθεί φραγμός στους μηχανισμούς ανανέωσης και αναπαραγωγής του κοινωνικού αποκλεισμού. Οι υπηρεσίες παιδείας, ιδιαίτερα στις χαμηλότερες βαθμίδες αλλά και στην παροχή δεύτερων ευκαιριών, έχουν *άμεσο* αποτέλεσμα διευκολύνοντας τους γονείς και την οικογενειακή ευημερία. Θεμελιακός ρόλος τής Παιδείας, παραμένει η προετοιμασία της επόμενης γενιάς και η διαμόρφωση του πεδίου στο οποίο θα διαδραματιστούν όλες οι οικονομικές και κοινωνικές διεργασίες των επόμενων δύο δεκαετιών. Ιδιαίτερη έμφαση θα δοθεί στα αμέσως επόμενα χρόνια στη διάγνωση και παρέμβαση στην διαδικασία δημιουργίας και εμπέδωσης εν πρώτοις της εκπαιδευτικής μειονεξίας και το πώς αυτή μπορεί να οδηγήσει σε κοινωνική μειονεξία και να «κατασκευάσει» κοινωνικό αποκλεισμό.

Στο πλαίσιο αυτό, η πρόθεση της Κυπριακής Κυβέρνησης είναι να δώσει έμφαση στο θέμα του εκσυγχρονισμού του Συστήματος Μαθητείας και να το καταστήσει από απλό αποθετήριο της σχολικής αποτυχίας σε ένα ουσιαστικό εργαλείο ικανοποίησης των μελλοντικών αναγκών σε δεξιότητες. Από μηχανισμό της αναπαραγωγής κοινωνικού αποκλεισμού σε μοχλό κοινωνικής ενσωμάτωσης.

Προτεραιότητα δίδεται και θα συνεχίσει να δίδεται, μέσα από την εφαρμογή του περί Αγωγής και Εκπαίδευσης Παιδιών με Ειδικές Ανάγκες Νόμου 113(Ι)/1999, στην πλήρη ένταξη των παιδιών με ειδικές ανάγκες στα συνηθισμένα σχολεία (με την παροχή σ' αυτά όλων των ευκαιριών για ισότιμη μεταχείριση, εκπαίδευση και προεπαγγελματική κατάρτιση), καθώς και στην αποδοχή της διαφορετικότητας από τους συνομήλικούς τους

3.5 Κοινωνικοί στόχοι

Η καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού είναι ζωτική επιδίωξη για την Κυπριακή Κοινωνία. Για να καταστεί η επιδίωξη αυτού του στόχου κάτι περισσότερο από διατύπωση ευχής, δεν αρκεί να υλοποιηθούν μια σειρά μέτρων αλλά πρέπει να υπάρχει προσήλωση και χρόνος για να αποδώσουν. Στην τήρηση επί μακρόν μιας τέτοιας πορείας, βασικό ρόλο παίζει η ύπαρξη σημείων προσανατολισμού – μακροχρόνιων στόχων και μέσων μέτρησης της προόδου.

Στον προσανατολισμό αυτό σημείο-κλειδί είναι η **χρήση ποσοτικών δεικτών**. Η αναβάθμιση της στατιστικής υποδομής που βρίσκεται σήμερα σε εξέλιξη θα δώσει τη δυνατότητα, εντός της περιόδου του ΕΣΔΕν, να αναπληρωθούν πολλά κενά που υπάρχουν σήμερα στην ύπαρξη και ερμηνεία δεικτών και παράλληλα να αποκτάται εμπειρία στη χρήση δεικτών κατά τη διαμόρφωση, αξιολόγηση και άσκηση πολιτικής.

Μια στοχοθέτηση, στο παρόν στάδιο, θα ήταν άκαιρη και πρόωγη (και ενδεχομένως αντιπαραγωγική) η Κύπρος βρίσκεται στο στάδιο πρώτης παραγωγής και αξιολόγησης της στατιστικής πληροφόρησης. Δεδομένης της έλλειψης εμπειρίας στη χρήση δεικτών, μια συγκεκριμένη στοχοθέτηση όσον αφορά το *αποτέλεσμα* είναι άγνωστο σε ποιο επίπεδο *προσπάθειας* αυτή αντιστοιχεί.

Σημαντικό σημείο της διαδικασίας που θα εξελιχθεί στην Κυπριακή κοινωνία, κατά την περίοδο εκτέλεσης του ΕΣΔΕν, είναι η **ανάλυση, συζήτηση στην κοινωνία** (με την εμπλοκή όλων των φορέων) **και τελικά υιοθέτηση ενός συνεκτικού, φιλόδοξου αλλά ταυτόχρονα ρεαλιστικού πλαισίου στόχων για το 2010**.

Η αφετηρία της συζήτησης θα είναι η ανάλυση των στοιχείων της Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών (ΕΟΠ) 2003, που θα αρχίσει το φθινόπωρο του 2004, ενώ θα εμπλουτιστεί και από τις διαβουλεύσεις για την Εθνική Στρατηγική για τις Συντάξεις και τη διαδικασία εισαγωγής του ΓΕΣΥ. Η κατάληξη της διαδικασίας στοχοθέτησης θα είναι οπωσδήποτε διαθέσιμη το 2006, ώστε να αποτελέσει τη συνεισφορά της κοινωνικής ενσωμάτωσης στην στοχοθέτηση της ενοποιημένης διαδικασίας κοινωνικής προστασίας και της επόμενης φάσης της Στρατηγικής Απασχόλησης.

Χωρίς να προκαταλαμβάνεται η συζήτηση, ποσοτικοί στόχοι μπορούν να αναζητηθούν σε δέκα τομείς, στους οποίους αναμένεται να έχουν επίπτωση τα μέτρα που περιέχονται στο παρόν ΕΣΔΕν.

1. **Έκταση κινδύνου φτώχειας.** Μείωση του συνολικού ποσοστού ατόμων σε κίνδυνο φτώχειας σε σχέση με την ΕΕ ή κατά συγκεκριμένο ποσοστό.

2. **Βελτίωση θέσης ατόμων σε κίνδυνο φτώχειας.** Αποφυγή του σημερινού κινδύνου φτώχειας κατά συγκεκριμένο ποσοστό ως το 2010.
3. **Φτώχεια Ηλικιωμένων.** Αποφασιστική μείωση της σχετικής επιβάρυνσης φτώχειας για τα άτομα άνω των 65.
4. **Φτώχεια Παιδιών.** Αποφασιστική αντιμετώπιση – μέχρις εξάλειψης - του θέματος της παιδικής φτώχειας.
5. **Παιδιά – Μητέρες.** Κάλυψη των αναγκών για παιδική φροντίδα για όλες τις εργαζόμενες μητέρες ως συγκεκριμένη ημερομηνία.
6. **Αποτελεσματικότητα παρεμβάσεων.** Αναζήτηση ποσοτικής αποτύπωσης της αποτελεσματικότητας πολιτικών. Ριζική βελτίωση της αποτελεσματικότητας των εισοδηματικών παρεμβάσεων μέσω της καλύτερης στόχευσης και διοικητικής αναβάθμισης.
7. **Προσπελασιμότητα ΑμεΑ.** Να υπάρχει ουσιαστική και *μετρήσιμη* πρόοδος στο θέμα της προσπελασιμότητας των ατόμων με αναπηρία – τόσο φυσικής πρόσβασης όσο και ψηφιακής προσπέλασης .
8. **Προαγωγή Υγείας.** Εμπέδωση του ΓΕΣΥ. Προαγωγή υγείας. Τελικός στόχος, όμως, θα πρέπει να είναι η βελτίωση της υγείας του πληθυσμού και όχι η περίθαλψη αυτή καθ' αυτή.
9. **Παιδεία και κοινωνική ενσωμάτωση.** Μακροχρόνιος στόχος η αποφυγή της μετάδοσης κοινωνικής μειονεξίας από γενιά σε γενιά με στοχευμένες παρεμβάσεις.
10. **Κινητοποίηση της ευρύτερης κοινωνίας.** Στοχοθέτηση στη διεύρυνση και ποιοτική αναβάθμιση της συμμετοχής της ευρύτερης κοινωνίας στην κοινωνική πολιτική και την καταπολέμηση του αποκλεισμού.

Κεφάλαιο 4: Μέτρα πολιτικής

Η κρίσιμη περίοδος για την υλοποίηση του στρατηγικού οράματος για την Κύπρο είναι η περίοδος 2004-2006, η οποία καλύπτει τα πρώτα χρόνια της πλήρους συμμετοχής της χώρας στην ΕΕ και της διαμόρφωσης των συνθηκών και χαρακτηριστικών της πορείας προς την ουσιαστική σύγκλιση προς τους νέους εταίρους της. Τότε θα διαμορφωθούν συνθήκες – οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές – οι οποίες θα χρωματίσουν τα χρόνια που έρχονται. Στην περίοδο αυτή, σημασία δεν θα έχουν μόνο οι δράσεις που εκτελούνται ή θα εκτελεστούν κατά την διάρκεια του ΕΣΔΕν, αλλά και η προετοιμασία για την εισαγωγή νέων θεσμών στρατηγικής σημασίας, μετά το 2006. Η εκτέλεση εκ παραλλήλου και των λοιπών δράσεων που σχετίζονται με την προώθηση της στρατηγικής της Λισσαβόνας (Πρόγραμμα Σύγκλισης, ΕΣΔΑ, Στρατηγική για τις Συντάξεις) θα δημιουργήσει τις προϋποθέσεις ώστε να αποδώσει στην πράξη ο συγχρονισμός των συνδεδεμένων ενεργειών.

Σημαντικό τμήμα του σχεδιασμού του ΕΣΔΕν αποτελεί η πρόβλεψη για εντατικό **ενδιάμεσο κοινωνικό διάλογο το 2005** μεταξύ της Κυβέρνησης, των κοινωνικών εταίρων και των ΜΚΟ. Ως τις αρχές του 2005, θα είναι διαθέσιμες μια σειρά στατιστικών πληροφοριών και επεξεργασιών για την κατανομή του εισοδήματος και της ευημερίας, ενδείξεις για τις τάσεις από την προηγούμενη ΕΟΠ και ασφαλέστερα στοιχεία για τις συγκρίσεις επιπέδου και αποτελεσματικότητας των δαπανών κοινωνικής προστασίας. Τα στοιχεία αυτά ενδεχομένως να οδηγήσουν σε συμπεράσματα για την κατεύθυνση και αποτελεσματικότητα των πολιτικών καταπολέμησης του κοινωνικού αποκλεισμού. Είναι σημαντικό να δοθεί η δυνατότητα σε όλους τους φορείς, τους εταίρους αλλά και την κοινωνία πολιτών να εκφραστούν πάνω σε αυτά τα νέα στοιχεία¹⁰.

Το κεφάλαιο που ακολουθεί αναλύει με συνοπτικό τρόπο τις στρατηγικές απαντήσεις στους κοινούς στόχους καταπολέμησης του αποκλεισμού όπως αυτοί διατυπώθηκαν από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Κοπεγχάγης. Ο πίνακας 4.1 (Παράρτημα) περιέχει μια μερική αντιστοίχιση των μέτρων ανά κατηγορία πληθυσμού και είδος παρέμβασης.

Στόχος 1.1 Προώθηση της συμμετοχής στην απασχόληση

«Στα πλαίσια της ευρωπαϊκής στρατηγικής για την απασχόληση, και ειδικότερα της υλοποίησης των κατευθυντήριων γραμμών :

- α) θα ευνοηθεί η πρόσβαση σε μια απασχόληση διάρκειας και υψηλής ποιότητας για όλες τις γυναίκες και τους άνδρες οι οποίοι είναι σε θέση να εργασθούν, ιδίως :

¹⁰ Ο έγκαιρος προϋπολογισμός των συμμετεχόντων ΜΚΟ θα δώσει την δυνατότητα να διαδραματίσουν ουσιαστικό ρόλο και να αντιπαραθέσουν την δική τους εμπειρία συμπληρωματικά προς τις στατιστικές τάσεις.

- οργανώνοντας για τα πρόσωπα που ανήκουν στις πλέον ευάλωτες ομάδες του πληθυσμού, πλαισίωση για την απασχόληση και κινητοποιώντας προς τούτο τις πολιτικές κατάρτισης,
- αναπτύσσοντας πολιτικές που ευνοούν το συνδυασμό της επαγγελματικής με την οικογενειακή ζωή, συμπεριλαμβανομένης της φύλαξης των παιδιών και των εξαρτωμένων ατόμων, - χρησιμοποιώντας τις ευκαιρίες ενσωμάτωσης και απασχόλησης που παρέχει η κοινωνική οικονομία¹¹»

Η απασχόληση είναι η καλύτερη πρόληψη της οικονομικής ανέχειας. Λαμβάνοντας υπόψη ότι ο κίνδυνος φτώχειας μετρείται σε επίπεδο νοικοκυριού (οικογένειας), μια αύξηση της απασχόλησης μπορεί να έχει πολλαπλασιαστικές επιπτώσεις στο σύνολο του κινδύνου φτώχειας. Ως παράδειγμα, δεδομένου ότι η οικογενειακή αλληλεγγύη και οι μεταφορές πόρων (οικονομικών ή απλώς βοήθειας) μεταξύ γενεών είναι κοινό φαινόμενο, αύξηση της απασχόλησης νεότερων μελών της οικογένειας βελτιώνει την οικονομική κατάσταση όλων των μελών – γηραιότερων αλλά και παιδιών. Στο σημείο αυτό έχει ιδιαίτερη σημασία το σχετικά χαμηλό ποσοστό ατόμων που ζουν σε νοικοκυριά χωρίς πρόσβαση στην απασχόληση (δείκτης Laeken 7). Σύμφωνα με την Έρευνα Εργατικού Δυναμικού του 2003, το ποσοστό αυτό στην Κύπρο είναι (και με τους δύο ορισμούς) το μισό του μέσου όρου της Ευρωπαϊκής Ένωσης¹².

Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Θεσσαλονίκης κατέληξε σε νέες προδιαγραφές για τα ΕΣΔΑ, που αρθρώνονται με βάση 3 στόχους και 10 προτεραιότητες. Στο πλαίσιο του συγχρονισμού, αυτό διασυνδέεται στενά με τις Βασικές Οικονομικές Κατευθύνσεις αλλά και το παρόν ΕΣΔΕν. Τα σημεία επαφής των δύο σχεδίων είναι πολλά: ο τρίτος στόχος των ΕΣΔΑ είναι η κοινωνική συνοχή και η ενσωμάτωση, ενώ στις προτεραιότητες εντάσσονται ειδικά θέματα που αφορούν μειονεκτούσες ομάδες, μέτρα για τους ανέργους κλπ.

Α. Τόνωση της απασχόλησης για το σύνολο του πληθυσμού

Το Στρατηγικό Σχέδιο Ανάπτυξης 2004-6 εκτιμά τις επιδόσεις στην αξιοποίηση και ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού ως γενικά ικανοποιητικές.

Για την επιτυχία μιας πολιτικής για την κοινωνική ενσωμάτωση, με πυρήνα την απασχόληση, απαιτούνται κατά σειρά: (α) Μια **μακροοικονομική** πολιτική που οδηγεί σε υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης, δίδοντας έμφαση στην απασχόληση. (β) Μια πολιτική **απασχόλησης** που στοχεύει στην ανάδειξη του ανθρώπινου κεφαλαίου, τον περιορισμό της διαρθρωτικής ανεργίας και την ενεργοποίηση των «αποθεμάτων απασχόλησης». Και, τέλος, (γ) **ειδικά μέτρα** προσανατολισμένα στα τμήματα της αγοράς εργασίας και στα ειδικά προβλήματα των ομάδων σε κίνδυνο αποκλεισμού ή φτώχειας.

Πολιτική Ανάπτυξης. Η πολιτική πραγματικής σύγκλισης αξιοποιεί παράγοντες όπως το Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης (ΚΠΣ) για τη δημιουργία υποδομών που αυξάνουν σε *μόνιμη βάση* τις παραγωγικές δυνατότητες και έτσι θεμελιώνουν μια συνεχιζόμενη πορεία για το σύνολο της δεκαετίας. Η σημασία των **μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων (ΜΜΕ)** είναι ένα ποιοτικό στοιχείο της ανάπτυξης που ευνοεί την απασχόληση και την κοινωνική ενσωμάτωση. Η διατήρηση και τόνωση του δυναμισμού των ΜΜΕ αποτελεί κεντρικό στόχο της οικονομικής πολιτικής και ειδικότερα του ΚΠΣ. Το ΣΣΑ δίδει ιδιαίτερη έμφαση στην πολιτική προς την μικρή επιχείρηση, διευκολύνοντας την πρόσβαση προς χρηματοοικονομικές υπηρεσίες και εγγυοδοσίες. Με δεδομένη την σημασία της αυτοεργοδότησης σε πληθυσμούς σε

¹¹ Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Νίκαιας, 2000.

¹² Ορίζοντας τα άτομα δυνητικά διαθέσιμα στην απασχόληση ως αυτά με ηλικία κάτω των 60, τα άτομα που ζουν σε νοικοκυριά όπου κανείς δεν δουλεύει – αλλά θα μπορούσε να δουλέυει – είναι 4,4% ενώ στην ΕΕ-15 είναι 8,9%. Μόνο η Πορτογαλία έχει καλύτερη επίδοση από την Κύπρο – βλ. Στατιστικό παράρτημα.

κίνδυνο, το ΣΣΑ προβλέπει την παροχή χορηγιών για την ενθάρρυνση της γυναικείας και νεανικής επιχειρηματικότητας, αλλά και την επανείσοδο συνταξιούχων στην αγορά εργασίας μέσω της αυτοεργοδότησης.

Πολιτική Απασχόλησης. Το ΕΣΔΑ 2004-6 περιέχει στόχους για την απασχόληση, η ικανοποίηση των οποίων είναι προϋπόθεση της επίτευξης των στόχων της κοινωνικής συνοχής. *Τέσσερα* σημεία αιχμής χρήζουν ιδιαίτερης μνείας, ως σημεία-κλειδιά για τη στρατηγική της κοινωνικής ενσωμάτωσης.

Σημείο 1^ο. Οι δράσεις των **Ενιαίων Εγγράφων Προγραμματισμού** (ιδίως το ΕΕΠ για τον Στόχο 3 – Αναβάθμιση ανθρώπινου δυναμικού, την Αλιεία, το Πρόγραμμα EQUAL και το Ταμείο Συνοχής), θα αποτελέσουν σωρευτικά την μεγαλύτερη παρέμβαση στην αγορά εργασίας της περιόδου μετά την ίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας. Ανεξαρτησία. Συνολικά, για επενδύσεις στο ανθρώπινο δυναμικό του Στόχου 3 (για την απασχόληση, την κατάρτιση, την εκπαίδευση, την προώθηση ίσων ευκαιριών για τις γυναίκες μέχρι το 2006 θα διατεθούν, 43,89. εκ. Ευρώ, εκ των οποίων το 50% είναι κοινοτική συμμετοχή (ΕΚΤ) και το υπόλοιπο συμμετοχή του κράτους (Πίνακας 4.2, Παράρτημα).

Σημείο 2^ο. Η επιτυχία των παρεμβάσεων του ΚΠΣ, ιδίως όσον αφορά τις ευπαθείς ομάδες συνδέεται με την δυνατότητα **εξατομικευμένης προσέγγισης** των ατόμων όσον αφορά τα προβλήματα εργασίας. Το ΕΕΠ διαπιστώνει ότι ιδιαίτερη σημασία έχει η προσέγγιση αυτή για τους νέους στην πρώτη τους επαφή με την αγορά εργασίας, τις γυναίκες με οικογενειακές ευθύνες, τα άτομα με αναπηρίες. Ειδικά για τις Δημόσιες Υπηρεσίες Απασχόλησης η πρόκληση ισοδυναμεί με την μετατροπή τους από υπηρεσίες που περιορίζονται στην εγγραφή, ανανέωση εγγραφής και επιβεβαίωση της κατάστασης ανεργίας σε οργανισμούς που αντιμετωπίζουν τους προσερχόμενους εξατομικευμένα και αποπειρώνται να τους προσφέρουν ουσιαστική βοήθεια. Αντίστοιχα, η Αρχή Ανάπτυξης Ανθρώπινου Δυναμικού (ΑνΑΔ) αναλαμβάνει την εκτέλεση μιας σειράς καινοτομικών ενεργειών, λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιαιτερότητες και τις εμπειρίες των κύριων ομάδων-στόχων αλλά και τις ανάγκες των επιχειρήσεων και της αγοράς εργασίας.

Αρχή Ανάπτυξης Ανθρώπινου Δυναμικού

Η ΑνΑΔ είναι **ημικρατικός οργανισμός** που ιδρύθηκε με το Νόμο 21 του 1974 με την ονομασία Αρχή Βιομηχανικής Κατάρτισης Κύπρου. Μετονομάστηκε σε Αρχή Ανάπτυξης Ανθρώπινου Δυναμικού με τον Νόμο αρ. 125(Ι) του 1999, που αναθεώρησε και αντικατέστησε τον Νόμο 21/74. Η ΑνΑΔ διοικείται από 13μελές Διοικητικό Συμβούλιο με **τριμερή χαρακτήρα**, στον οποίο συμμετέχουν εκπρόσωποι της Κυβέρνησης, των εργοδοτών και των συντεχνιών. **Αποστολή της ΑνΑΔ** είναι η δημιουργία των προϋποθέσεων για προγραμματισμένη και συστηματική κατάρτιση και ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού της Κύπρου, σε όλα τα επίπεδα και σε όλους τους τομείς (με εξαίρεση τους αυτοεργοδοτούμενους και τους δημοσίους υπαλλήλους), για την ικανοποίηση των αναγκών της οικονομίας μέσα στα πλαίσια της κοινωνικής και οικονομικής πολιτικής του κράτους.

Μεταξύ άλλων, την περίοδο 2004-6 η ΑνΑΔ αναλαμβάνει την τροχιοδρόμηση και λειτουργία 3 νέων ειδικών Σχεδίων με συγχρηματοδότηση από το ΕΚΤ (για ανέργους, αδρανές γυναικείο δυναμικό και νεοεισερχόμενους στην αγορά εργασίας). Κατά την ίδια περίοδο θα εφαρμοστεί η εκ των υστέρων αξιολόγηση (ex post evaluation) των κύριων υφιστάμενων Σχεδίων και δραστηριοτήτων της ΑνΑΔ, ως ένα από τα μέτρα βελτίωσης της αποτελεσματικότητας.

Σημείο 3^ο. **Λειτουργία της αγοράς εργασίας.** Στο πλαίσιο αυτό εντάσσεται η αποθάρρυνση της **αδήλωτης εργασίας** μέσω της ανάπτυξης κατάλληλης μεθοδολογίας καταγραφής της. Η εύρυθμη λειτουργία της αγοράς εργασίας προωθείται ουσιαστικά από το εύρωστο **σύστημα συλλογικών**

διαπραγματεύσεων. Στην κατεύθυνση αυτή έχουν υποβοηθητικό ρόλο οι ρυθμίσεις για τους ελάχιστους μισθούς που εφαρμόζονται σε ορισμένους τομείς.

Ο **κατώτερος μισθός** στην Κύπρο (£345 μηνιαίως και £367 μετά από 6 μήνες συνεχούς απασχόλησης στον ίδιο εργοδότη, δηλαδή 586 και 624 ευρώ αντίστοιχα) αναφέρεται σε συγκεκριμένα επαγγέλματα (πωλητές, γραφείς, νοσηλευτικούς βοηθούς, σχολικούς βοηθούς, παιδοκόμους/βρεφοκόμους), τα οποία έχουν αυξημένη σημασία για την κοινωνική προστασία και δεν προστατεύονται από ανεπτυγμένο σύστημα συλλογικών διαπραγματεύσεων. Προκειμένου να μειωθεί το χάσμα ανάμεσα σε εύρωστες και ασθενείς οικονομικές ομάδες, υιοθετήθηκε προγραμματισμένη αύξηση στο επίπεδο των κατώτατων μισθών, με στόχο να φτάσει, μέχρι το 2008, στο 50% του εθνικού διάμεσου μισθού (από 44% σήμερα). Αυτό, θα ενισχύσει την ελκυστικότητα της εργασίας και θα προκαλέσει τόνωση της προσφοράς εργασίας (με συνεπακόλουθη μεγαλύτερη διαθεσιμότητα κοινωνικών υπηρεσιών).

Στο πλαίσιο αυτό, της αποδοτικής λειτουργίας της αγοράς εργασίας, σημαντικό και αυτόνομο ρόλο παίζουν οι κοινωνικοί εταίροι, τόσο από την πλευρά των εργοδοτών όσο και των εργαζομένων. Χτίζοντας πάνω σε μακρά παράδοση εταιρικής σχέσης, οι εταίροι συνεισφέρουν μέσω της γενικά αρμονικής συνεννόησης και συνεργασίας αλλά και ως αγωγός πληροφόρησης για εξελίξεις και τάσεις στην αγορά εργασίας και ως σύνδεσμος με διεθνείς εξελίξεις:

- Το Δικονομικό Ίδρυμα Εργασίας και Ισότητας στην Απασχόληση (ΔΕΟΚ), το οποίο συμβάλλει στην ένταξη Τουρκοκυπρίων στην αγορά εργασίας.
- Το Παρατηρητήριο Ισότητας Κύπρου (ΔΕΟΚ).
- Το Γραφείο Μεταναστών Εργαζομένων της ΠΕΟ, το οποίο έχει σημαντική δραστηριότητα στην εξάλειψη των διακρίσεων σε βάρος των ξένων εργατών, προωθώντας τη συνδικαλιστική τους ενσωμάτωση¹³.
- Το Τμήμα για θέματα Ποντίων εργαζομένων της ΣΕΚ και η ανάπτυξη στενών σχέσεων με την ΤΟΥΡΚΣΕΝ, για να προωθεί εργασιακά θέματα Τουρκοκυπρίων
- Η έκδοση του κώδικα για την αντιμετώπιση της σεξουαλικής παρενόχλησης στην εργασία από την ΟΕΒ (εργοδότες).

Σημείο 4^ο: Αποδοτικότητα εργασίας. Κρίσιμες για την λειτουργία της αγοράς εργασίας είναι οι μεταβατικές περίοδοι (είσοδος, επανείσοδος, αποχώρηση). Μεγάλο ρόλο στην μονιμοποίηση προβλημάτων ενσωμάτωσης παίζει η ύπαρξη των λεγόμενων «**παγίδων φτώχειας**» ή «**παγίδων ανεργίας**». Σε τέτοιες καταστάσεις ο συνδυασμός ρυθμίσεων του συστήματος κοινωνικής προστασίας με φορολογικά μέτρα, μπορεί να οδηγήσει σε καταστάσεις όπου η επανένταξη στην αγορά εργασίας να είναι ασύμφορη και έτσι να αποκλείεται η ουσιαστικότερη πηγή αποτροπής του κοινωνικού αποκλεισμού. Το θέμα αυτό στην Κύπρο αντιμετωπίζεται από (α) ορισμένες **πρόνοιες του Περί Δημοσίων Βοηθημάτων και Υπηρεσιών Νόμου 8/91** που ευνοούν την απασχόληση (και συνεπώς την απεξάρτηση από τα βοηθήματα, (β) **το φορολογικό σύστημα** και τις τελευταίες αλλαγές στην φορολογία εισοδήματος, (γ) **ρυθμίσεις για την υγιεινή και την ασφάλεια** στην εργασία που καθιστούν την εργασία ελκυστικότερη.

Στην Κύπρο το **υφιστάμενο σύστημα φορολογίας-επιδομάτων** αποτελείται κυρίως από την καταβολή φόρου εισοδήματος από τα φυσικά πρόσωπα και την παροχή επιδομάτων σε

¹³ Τον Οκτώβριο του 2003, πραγματοποιήθηκε η πρώτη Συνδιάσκεψη Μεταναστών Εργαζομένων.

διάφορες οικονομικά ευάλωτες κοινωνικές ομάδες. Τα έσοδα από φορολογία στην εργασία (ως ποσοστό του ΑΕΠ) καθώς και η φορολογική επιβάρυνση της εργασίας ως ποσοστό της αύξησης των μισθών παρουσιάζουν μείωση διαχρονικά. Ειδικότερα, τα έσοδα από φορολόγηση της εργασίας που αναλογούσαν σε ποσοστό ελαφρά υψηλότερο του 9% του ΑΕΠ στη δεκαετία του 1990 μειώθηκαν στο 8,6% το 2002, στο 7,9% το 2003 και στο 7,7% το 2004. Επίσης, το ποσοστό φορολόγησης της εργασίας ως τμήμα των αυξήσεων των αμοιβών περιορίστηκε από ποσοστό ελαφρά υψηλότερο του 15% που ήταν στο δεύτερο ήμισυ της δεκαετίας του 1990 σε 14,1% το 2002, 13,6% το 2003 και σε 12,6% το 2004.¹⁴

Β. Στοχευμένα μέτρα πρόσβασης στην απασχόληση – Γυναίκες

Το 2004, ψηφίστηκε ο Νόμος περί Ίσης Μεταχείρισης στην Απασχόληση και Εργασία με σκοπό την θέσπιση πλαισίου για την καταπολέμηση των διακρίσεων λόγω φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής, θρησκείας ή πεποιθήσεων, ηλικίας ή σεξουαλικού προσανατολισμού στον τομέα της απασχόλησης και της εργασίας. Επιπρόσθετα, τροποποιήθηκε το 2004 ο Νόμος περί Ατόμων με Αναπηρίες, ο οποίος εγκαθιδρύει ένα γενικό πλαίσιο για την ίση μεταχείριση στην απασχόληση και κατ' επέκταση για την απαγόρευση των διακρίσεων στην απασχόληση λόγω αναπηρίας.

Ι. Γυναίκες και απασχόληση

Η προώθηση της πρόσβασης των γυναικών στην αγορά εργασίας αποτελεί σημείο-κλειδί της συνολικής στρατηγικής, με επίκεντρο την αύξηση της ποσότητας και ποιότητας του εργατικού δυναμικού καθώς και την αναβάθμιση και καλύτερη αξιοποίηση του ανθρώπινου κεφαλαίου. Διευκολύνοντας την ένταξη γυναικών στην αγορά εργασίας εξυπηρετούνται εκ παραλλήλου και άλλοι στόχοι όπως αυτοί της συμφιλίωσης της επαγγελματικής με την οικογενειακή ζωή καθώς και η ενδυνάμωση της κοινωνικής συνοχής. Πέραν αυτών, προσδοκάται ότι, με την εισαγωγή της μερικής απασχόλησης, θα κινητοποιηθεί αριθμός γυναικών που θα επιθυμούσαν να εργαστούν αλλά παραμένουν αδρανείς ελλείψει ευέλικτων μορφών διευθέτησης του χρόνου εργασίας. Στο Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Απασχόληση (Κατευθυντήρια Γραμμή 6 για την Ισότητα των Φύλων), αναφέρονται εκτενέστερα οι πολιτικές στον τομέα αυτό.

Στην Κύπρο, η διαφορά ανεργίας ανάμεσα στα φύλα είναι σχετικά μικρή και το χάσμα μειώνεται. Η ανεργία των γυναικών ήταν 4,6% έναντι 3,8% των ανδρών το 2003, ενώ το 2002 τα αντίστοιχα ποσοστά ήταν 4,2% έναντι 2,6%. Η διαφορά στο ποσοστό συμμετοχής στην απασχόληση είναι μεν ορατή, πλην βαίνει μειούμενη. Χαρακτηριστικά, αναφέρεται ότι το ποσοστό συμμετοχής στην απασχόληση των γυναικών σημείωσε αύξηση από 59% το 2002 σε 60,2% το 2003, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό για τους άνδρες έμεινε σταθερό (στο 78,8%). **Έτσι, το χάσμα στο ποσοστό απασχόλησης μειώθηκε από 19,8 σε 18,6 ενώ το χάσμα στην ανεργία μειώθηκε από 1,6 σε 0,8 μεταξύ 2002 και 2003.** Παράλληλα, μειώθηκε το ποσοστό των οικονομικά μη ενεργών γυναικών που δεν αναζητούν μεν εργασία αλλά θα επιθυμούσαν να είχαν (από 3,5% το 2002 σε 3,0% το 2003). Στο πεδίο των αμοιβών το χάσμα ανάμεσα στα φύλα κινείται στο 25% (στοιχεία 2002).

ΙΙ. Ενίσχυση δομών στήριξης της οικογένειας.

Μέτρα για την εξισορρόπηση της επαγγελματικής και οικογενειακής ζωής είναι ήδη ενσωματωμένα στη νομοθεσία, την πολιτική και τα προγράμματα των **Υπηρεσιών Κοινωνικής Ευημερίας**.

Υπηρεσίες φροντίδας. Με στόχο τη στήριξη της οικογένειας και την ενθάρρυνση της συμμετοχής των γυναικών στην αγορά εργασίας, οι Υπηρεσίες προωθούν τη δημιουργία και ενίσχυση ενός φάσματος υπηρεσιών φροντίδας σε παιδιά,

¹⁴ Τα στοιχεία του 2003 και του 2004 αποτελούν προβλέψεις και δεν είναι οριστικά.

ηλικιωμένους και άτομα με αναπηρίες, από μη κυβερνητικούς ιδιωτικούς και κυβερνητικούς φορείς.

Σχέδιο Κρατικών Χορηγιών

Από το 1968, οι Υπηρεσίες Κοινωνικής Ευημερίας λειτουργούν το Σχέδιο Κρατικών Χορηγιών, μέσω του οποίου προσφέρουν τεχνική και οικονομική βοήθεια σε μη κυβερνητικές οργανώσεις (Συμβούλια Κοινωνικής Ευημερίας και εθελοντικές οργανώσεις κοινωνικής πρόνοιας) για την ίδρυση και λειτουργία αναγκαίων κοινοτικών υπηρεσιών φροντίδας. Η τακτική αυτή της παροχής υπηρεσιών από τον μη κυβερνητικό τομέα, σε συνεργασία με το Κράτος, συντείνει στη μείωση των δημόσιων δαπανών, στην αποκέντρωση, ευελιξία και πολυμορφία των υπηρεσιών και στην εξυπηρέτηση των πολιτών σε τοπικό επίπεδο (σε αστικές, ημιαστικές και αγροτικές περιοχές). Οι κοινοτικές υπηρεσίες φροντίδας περιλαμβάνουν:

- παιδοκομικούς σταθμούς για παιδιά προσχολικής ηλικίας,
- κέντρα προστασίας και απασχόλησης παιδιών σχολικής ηλικίας μετά τη λήξη των μαθημάτων και μέχρι να επιστρέψουν οι γονείς από την εργασία τους,
- προγράμματα/υπηρεσίες για ηλικιωμένα άτομα (ημερήσια φροντίδα, κατ'οίκον φροντίδα, ιδρυματική φροντίδα),
- προγράμματα/υπηρεσίες για άτομα με ειδικές ανάγκες – νοητική υστέρηση, ψυχικές ή σωματικές αναπηρίες (ημερήσια φροντίδα, κατ'οίκον φροντίδα, ιδρυματική φροντίδα), και
- προγράμματα/υπηρεσίες για ευάλωτες ομάδες (καρκινοπαθείς, ασθενείς με AIDS κλπ).

Ιδιαίτερη μέριμνα λαμβάνεται για την **ποιότητα υπηρεσιών φροντίδας** ώστε οι υπηρεσίες αυτές να μην αποτελούν λύσεις ανάγκης και να ενθαρρύνουν πραγματικά τις **γυναίκες προς την οικονομική ενεργοποίηση**. Οι Υπηρεσίες Κοινωνικής Ευημερίας έχουν την αρμοδιότητα, με βάση νομοθεσίες, να εγγράφουν και να επιθεωρούν παιδοκομικούς σταθμούς, κατ'οίκον παιδοκόμους, κέντρα προστασίας και απασχόλησης παιδιών σχολικής ηλικίας, κέντρα ενηλίκων (όπου φροντίζονται ηλικιωμένα άτομα κατά τη διάρκεια της ημέρας και ενόσω τα μέλη της οικογένειας απουσιάζουν στην εργασία τους) και στέγες ηλικιωμένων και αναπήρων.

Η κατάσταση σήμερα

Η Κύπρος έχει να επιδείξει υψηλό ποσοστό παιδιών προσχολικής ηλικίας που φοιτούν σε κέντρα διημερεύουσας φροντίδας. Δεδομένου ότι τα παιδιά μέχρι και 6 ετών είναι 51.963 και από αυτά φοιτούν σε προγράμματα προσχολικής ηλικίας 25.263, προκύπτει ότι ο **βαθμός κάλυψης της ανάγκης φροντίδας σε άτομα προσχολικής ηλικίας φτάνει στο ποσοστό του 48,6%**. Πρόσφατα στατιστικά στοιχεία δείχνουν ότι στην περιοχή που ελέγχει το Κράτος:

- 22.236 παιδιά ηλικίας από 3 ετών έως και την ηλικία υποχρεωτικής εκπαίδευσης (77,1%) και 3.027 παιδιά κάτω των 3 ετών (13,5%) φοιτούν σε 637 προγράμματα προσχολικής ηλικίας (δημόσια, κοινοτικά και ιδιωτικά)¹⁵.
- **Κοινοτικές υπηρεσίες φροντίδας** (με χρηματοδότηση από το Σχέδιο Κρατικών Χορηγιών) εξυπηρετούν 17.599 άτομα, όπως φαίνεται πιο κάτω:
2.856 παιδιά σε 56 παιδοκομικούς σταθμούς για παιδιά προσχολικής ηλικίας,
2.074 παιδιά σε 73 κέντρα προστασίας και απασχόλησης παιδιών σχολικής ηλικίας,
2.085 ηλικιωμένα άτομα σε 112 προγράμματα/υπηρεσίες για ηλικιωμένους,
4.056 άτομα σε 48 προγράμματα/υπηρεσίες για άτομα με αναπηρίες,
6.528 άτομα σε 53 προγράμματα/υπηρεσίες για ευάλωτες ομάδες του πληθυσμού.
- Η **εισαγωγή του θεσμού του ολοήμερου Σχολείου** (που εφαρμόζεται από το 2001 και συμπεριλαμβάνει, το 2004, 110 Δημοτικά Σχολεία σε όλη την επικράτεια) αποτελεί ένα επιπλέον μέτρο που διευκολύνει τη συμφιλίωση της οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής.
- Η **επέκταση της υποχρεωτικής δημόσιας εκπαίδευσης** με την εφαρμογή, από την επόμενη σχολική χρονιά 2004-2005, της υποχρεωτικής προδημοτικής εκπαίδευσης για παιδιά ηλικίας 4 8/12 ετών.

¹⁵ Στατιστική Υπηρεσία (υπό έκδοση). Στατιστική της Εκπαίδευσης 2002/2003. Προκαταρκτικά στοιχεία.

Τα προγράμματα κατάρτισης που εστιάζονται σε γυναίκες. Η εστιασμένη προσπάθεια προσέλκυσης γυναικών που δεν εργάζονται στην αγορά εργασίας αποτελεί μία από τις προτεραιότητες της ΑνΑΔ, στο πλαίσιο της οποίας αναπτύσσει: ειδικό Σχέδιο Προώθησης της Κατάρτισης και Απασχολησιμότητας Αδρανούς Γυναικείου Δυναμικού. Στην ίδια κατεύθυνση, το Πρόγραμμα Ενίσχυσης της Γυναικείας Επιχειρηματικότητας (Υπουργείο Εμπορίου, Βιομηχανίας και Τουρισμού) αποσκοπεί στην ανάπτυξη, υποστήριξη και προώθηση της επιχειρηματικότητας των γυναικών από 18 έως 55 ετών.

III. Ενδυνάμωση των μηχανισμών για την ισότητα και τα δικαιώματα της γυναίκας. Σε αυτή την κατεύθυνση επιχειρείται **ο εκσυγχρονισμός των κρατικών δομών στο πεδίο της ισότητας ανδρών και γυναικών.** Ενδεικτικές δράσεις στην κατεύθυνση αυτή περιλαμβάνουν:

- Δημιουργία Επιτροπής Ίσων Ευκαιριών για την επίβλεψη της εφαρμογής της αρχής της ισότητας
- Ενδυνάμωση του Εθνικού Μηχανισμού για τα Δικαιώματα της Γυναίκας.
- Διεύρυνση των αρμοδιοτήτων της Επιτρόπου Διοικήσεως για να επιλαμβάνεται παραπόνων σε θέματα ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών.

IV. Δραστηριοποίηση της ευρύτερης κοινωνίας – Έχει αναφερθεί ήδη η συνεισφορά των Μη-Κυβερνητικών Οργανώσεων (ΜΚΟ) και των κοινωνικών εταίρων στη λειτουργία προγραμμάτων που **υποβοηθούν την ένταξη και παραμονή στην αγορά εργασίας** και των δύο φύλων. Τόσο οι οργανώσεις των εργαζομένων όσο και των εργοδοτών έχουν αναπτύξει επίσης δράσεις προώθησης της ισότητας (π.χ. Παρατηρητήριο Ισότητας Κύπρου (ΔΕΟΚ), Μηχανισμός Παρακολούθησης της εφαρμογής της νομοθεσίας περί ισότητας (ΠΕΟ), έκδοση του «Κώδικα για την Αντιμετώπιση της Σεξουαλικής Παρενόχλησης στην Απασχόληση και Επαγγελματική Εκπαίδευση» από την ΟΕΒ.

V. Νομοθετικές πρωτοβουλίες – Νομικό πλαίσιο. Σημαντικά βήματα έγιναν στο πλαίσιο της εναρμόνισης της νομοθεσίας με το Κοινοτικό κεκτημένο, που βελτιώνουν τη θέση της γυναίκας. Ειδικότερα, ο **νόμος για την ισότητα στην απασχόληση** εισάγει τρία ιδιαίτερα σημαντικά θέματα: **Πρώτον, τη διασφάλιση της δυνατότητας υιοθέτησης θετικών δράσεων** (με στόχο την πλήρη και ουσιαστική ισότητα των φύλων). **Δεύτερον, την προστασία από σεξουαλική παρενόχληση.** Και, **τρίτον, αντιστροφή του βάρους της απόδειξης** σε περιπτώσεις διακριτικής μεταχείρισης λόγω φύλου. Από **θεσμική άποψη**, ιδιαίτερα σημαντικό νέο στοιχείο που εισάγεται στο πλαίσιο του Νόμου περί της Ισότητας στην Απασχόληση είναι **η ίδρυση Επιτροπής Ισότητας των Φύλων στην Απασχόληση και στην Επαγγελματική Κατάρτιση**, με αρμοδιότητα στα παραπάνω θέματα.

VI. Νομοθετικές πρωτοβουλίες – Κοινωνική προστασία. Η τροποποίηση της **νομοθεσίας περί Κοινωνικών Ασφαλίσεων** θέσπισε σημαντικά πλεονεκτήματα για γυναίκες με εξαρτώμενα άτομα, καθώς επίσης εισήγαγε την ασφαλιστική κάλυψη των γυναικών που απασχολούνται στη γεωργία, τις οποίες πλέον αντιμετωπίζει ο νόμος ως αυτοαπασχολούμενες. Ο περί **Δημόσιων Βοηθημάτων και Υπηρεσιών Νόμος 8/91** και οι πολιτικές εφαρμογής του ευνοούν τις γυναίκες αφού περιλαμβάνει πρόνοιες όπως:

- Το μη υπολογισμό μέρους του εισοδήματος από εργασία μονογονιών ληπτών δημόσιου βοηθήματος (συνήθως γυναίκες) που εργοδοτούνται πλήρως, με αποτέλεσμα να τους παρέχεται ψηλότερο δημόσιο βοήθημα,
- Τη δυνατότητα παροχής μηνιαίου επιδόματος φροντίδας σε περιπτώσεις όπου μέλος της οικογένειας (συνήθως γυναίκες) αναγκάζεται να παραμείνει στο σπίτι για να παρέχει φροντίδα, είτε χάνοντας την ευκαιρία για προσοδοφόρο εργασία είτε αποσυρόμενο από την αγορά εργασίας.
- Τη δυνατότητα παροχής υπηρεσιών κατ' οίκον φροντίδας από κρατικό, κοινοτικό ή ιδιωτικό φορέα.
- Τη δυνατότητα παροχής υπηρεσιών ιδρυματικής ή ημερήσιας φροντίδας παιδιών, ηλικιωμένων και ατόμων με αναπηρίες από κρατικό, κοινοτικό ή ιδιωτικό φορέα.

Γ. Στοχευμένα Μέτρα: Ενεργοποίηση ληπτών δημοσίου βοηθήματος

Επιπλέον των προαναφερόμενων προνοιών του περί Δημοσίων Βοηθημάτων και Υπηρεσιών Νόμου 8/91, οι οποίες ευνοούν την ειδικά την ενεργοποίηση γυναικών, ορισμένες άλλες πρόνοιες ευνοούν την απασχόληση (και συνεπώς την απεξάρτηση από τα βοηθήματα):

- Κλιμακούμενα ποσά από £ 20 (34 Ευρώ) έως £ 100 (170 Ευρώ) δεν λαμβάνονται υπόψη στον υπολογισμό του εισοδήματος από εργασία ληπτών δημοσίου βοηθήματος συγκεκριμένων κατηγοριών (μεγαλύτερα για αναπήρους, μονογονιούς και ηλικιωμένους) .
- Αν κάποιος λήπτης δημοσίου βοηθήματος εργοδοτηθεί, το μηνιαίο επίδομα δεν παύει αμέσως αλλά ένα μήνα μετά.
- Μπορεί να παραχωρηθεί ποσό £ 500 (850 Ευρώ) σε λήπτες που επιθυμούν να λάβουν επαγγελματική κατάρτιση ή ν' αγοράσουν σχετικό εξοπλισμό με σκοπό την απασχόλησή τους.
- Ο λήπτης δημοσίου βοηθήματος υποχρεούται να αποδέχεται προσφορά για εργασία.

Οι πρόνοιες αυτές, ενισχύονται περαιτέρω με την επικείμενη αναθεώρηση του περί Δημοσίων Βοηθημάτων και Υπηρεσιών Νόμου 8/91. Τέλος, λήπτες δημοσίου βοηθήματος, οι οποίοι ανήκουν σε ευπαθείς ομάδες του πληθυσμού δικαιούνται συμπλήρωμα δημοσίου βοηθήματος ακόμη και αν είναι πλήρως απασχολούμενοι. Ευπαθείς ομάδες θεωρούνται τα ανάπηρα άτομα, οι μονογονιοί, οι γονείς με τέσσερα τουλάχιστο τέκνα κάτω των δεκαοκτώ ετών, τα οποία διαμένουν μαζί τους και πρόσωπα τα οποία λόγω εξαιρετικά σοβαρών οικογενειακών περιστάσεων χρειάζονται οικονομική βοήθεια για να αποσοβηθεί ο κίνδυνος διάσπασης ή διάλυσης της οικογένειάς τους.

Δ. Στοχευμένα Μέτρα: Ηλικιωμένοι και απασχόληση

Το Στατιστικό Παράρτημα καταλήγει απερίφραστα ότι η «φτώχεια στην Κύπρο έχει γκρίζο χρώμα». Στο πλαίσιο αυτό, η διευκόλυνση της εργασίας των ηλικιωμένων, πέραν των προφανών επιπτώσεων της στη βιωσιμότητα του Ταμείου Κοινωνικών Ασφαλίσεων αποκτά και έντονο κοινωνικό ρόλο. Στο πλαίσιο αυτό σαφή υποβοηθητικό ρόλο παίζει η πρόνοια των κοινωνικών ασφαλίσεων για τη δυνατότητα εργασίας των συνταξιούχων. Δυνητικά ουσιαστικό ρόλο μπορεί να παίξει το **Σχέδιο Αυτοεργοδότησης Ηλικιωμένων** (βλ Κεφάλαιο 6, Ορθές Πρακτικές).

Ε. Στοχευμένα Μέτρα: Μέτρα για Ανέργους

«β) Πρόληψη των διακοπών της επαγγελματικής δραστηριότητας με την ανάπτυξη της δυνατότητας επαγγελματικής ένταξης, χάρη στη διαχείριση των ανθρώπινων πόρων, την οργάνωση της εργασίας και τη δια βίου μάθηση.»

Η Κυπριακή οικονομία από τη δεκαετία του 1990 ουσιαστικά λειτουργούσε υπό συνθήκες πλήρους απασχόλησης (η ανεργία ποτέ δεν υπερέβη το 4%). Συνεπώς, αφού η ανεργία είναι στην ουσία περισσότερο ανεργία τριβής, δεν αποτελεί κύρια εστία δημιουργίας προβλημάτων ενσωμάτωσης (Η σχετική επιβάρυνση ανέργων στον κίνδυνο φτώχειας είναι κατά πολύ μικρότερη από αυτή της ΕΕ – δείκτης Laeken 1.6, Στατιστικό Παράρτημα). Ο μηχανισμός παθητικής αντιμετώπισης της ανεργίας (ΔΥΑ, ΑνΑΔ), ενώ υπάρχει, στην ουσία καλείται να παίξει ένα ενεργό ρόλο, στην ενθάρρυνση ποιοτικά υψηλής απασχόλησης.

Παρά ταύτα, όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως, προβλήματα ανεργίας είναι υπαρκτά για συγκεκριμένες ομάδες. Πρώτον, για τους **νεοεισερχόμενους** στην αγορά εργασίας παρατηρούνται ποσοστά ανεργίας περί το 7% τα οποία, άνκαι σχετικά χαμηλά με Ευρωπαϊκά κριτήρια επιδέχονται μειώσεις. Στο πλαίσιο αυτό, το *Πρόγραμμα Ενίσχυσης της Νεανικής Επιχειρηματικότητας*, στοχεύει στη δημιουργία βιώσιμων και αποδοτικών επιχειρήσεων από άτομα 20-39 ετών. Αντίστοιχα προβλήματα παρουσιάζονται και σε άλλες ομάδες οι οποίες βρίσκονται σε 'μεταβατικές φάσεις' της αγοράς εργασίας: γυναίκες που θέλουν να επανέλθουν στην αγορά εργασίας και εργαζόμενους μεγαλύτερης ηλικίας.

Μέσω της ενίσχυσης και του εκσυγχρονισμού των **Δημόσιων Υπηρεσιών Απασχόλησης (ΔΥΑ)** θα προωθηθούν διάφορα μέτρα για την **επανένταξη μακροχρόνια ανέργων**. Τα μέτρα αυτά περιλαμβάνουν:

- Βελτίωση της γεωγραφικής κάλυψης, μέσω δημιουργίας σημείων εξυπηρέτησης του κοινού.
- Καλύτερη αξιοποίηση της τεχνολογίας της πληροφορικής, ώστε να προσεγγιστεί μεγαλύτερο φάσμα του εργατικού δυναμικού, να διευκολυνθεί η εξυπηρέτηση του πολίτη γενικότερα και να βελτιωθεί το σύστημα παρακολούθησης της λειτουργίας της αγοράς εργασίας.
- Αύξηση της ικανότητας χειρισμού ειδικών ομάδων πληθυσμού, όπως είναι τα άτομα με αναπηρίες, οι μακροχρόνια άνεργοι, οι γυναίκες, τα άτομα μεγάλης ηλικίας και άτομα που προέρχονται από ευάλωτες ομάδες.
- Έγκαιρη και τακτική επαφή των λειτουργών των ΔΥΑ με όσους καθίστανται άνεργοι, στήριξη για ενεργό αναζήτηση εργασίας και διευκόλυνση της πρόσβασης σε ευκαιρίες κατάρτισης.

Ο εκσυγχρονισμός και η ενίσχυση των ΔΥΑ θα ωφελήσει τόσο τα άτομα που αναζητούν εργασία όσο και τους εργοδότες που αναζητούν προσωπικό.

Στόχος 1.2 Προώθηση της πρόσβασης όλων στους πόρους, τα δικαιώματα, τα αγαθά και τις υπηρεσίες.

Α. Τα δημόσια βοηθήματα προς ένα ιστό ασφαλείας

«α) Θα οργανωθούν τα συστήματα κοινωνικής προστασίας ούτως ώστε συγκεκριμένα να συμβάλλουν στην εξασφάλιση των απαιτούμενων πόρων για μια αξιοπρεπή ζωή, για όλους και να βοηθούν στην υπερπήδηση των εμποδίων για την εξεύρεση απασχόλησης, ούτως ώστε η πρόσβαση στην απασχόληση να εξασφαλίζει αυξημένο εισόδημα και να ευνοεί τη δυνατότητα επαγγελματικής ενσωμάτωσης.»

Ι. Γενική στρατηγική προσέγγιση.

Η εγγύηση των ελάχιστων πόρων¹⁶ – το λεγόμενο «δίκτυ ασφαλείας» ή ο «ιστός ασφαλείας» - αποτελεί θεμελιώδη κοινωνική επιδίωξη. Τον ρόλο αυτό παραδοσιακά εκπληρούν σε μεγάλο βαθμό η οικογένεια και τα άτυπα δίκτυα στήριξης, άνκαι εξελικτικά αποδυναμώνονται. Τον επίσημο ρόλο του ιστού ασφαλείας στην Κύπρο καλούνται να παίξουν δύο διαφορετικά υποσυστήματα:

Πρώτον το σύστημα Κοινωνικών Ασφαλίσεων και το σύστημα κοινωνικής σύνταξης (για τους ηλικιωμένους), για τα οποία έγινε εκτενής αναφορά προηγουμένως .

Δεύτερον, το σύστημα Δημοσίων Βοηθημάτων διασφαλίζει ένα κατώτατο επίπεδο αξιοπρεπούς διαβίωσης για κάθε άτομο που διαμένει νόμιμα στην Κύπρο και περιλαμβάνουν πρόνοιες για την ενθάρρυνση της απασχόλησης με απώτερο σκοπό την απεξάρτηση από το δημόσιο βοήθημα (βλ ανωτέρω).

Το σύστημα Δημοσίων Βοηθημάτων βασίζεται σε νομοθεσία του 1975 που θεσπίστηκε ως ανταπόκριση στα έντονα κοινωνικά προβλήματα που προκάλεσε η εισβολή του προηγούμενου έτους.

Δεδομένης της αυξητικής τάσης του αριθμού των ληπτών δημόσιου βοηθήματος και με στόχο την **περαιτέρω ενθάρρυνση της απασχόλησης και την απεξάρτηση από το δημόσιο βοήθημα**, οι Υπηρεσίες Κοινωνικής Ευημερίας προωθούν τις ακόλουθες ενέργειες:

- **Αναθεώρηση των περί Δημοσίων βοηθημάτων Νόμων**, με σκοπό, μεταξύ άλλων, την περαιτέρω ενσωμάτωση προνοιών για ενεργοποίηση των ληπτών
- **Δράση για την επαγγελματική κατάρτιση και προώθηση στην απασχόληση ληπτών δημόσιου βοηθήματος.** Η δράση αυτή περιλαμβάνεται στο Μέτρο που θα συγχρηματοδοτηθεί από το **Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο** για την περίοδο 2004-2006, με στόχο την **προώθηση της ισότητας ευκαιριών πρόσβασης στην αγορά εργασίας για όλους και ειδικότερα για εκείνους που απειλούνται με κοινωνικό αποκλεισμό.** Για την υλοποίηση της δράσης, οι Υπηρεσίες Κοινωνικής Ευημερίας θα προβούν στη σύσταση ειδικής ομάδας ειδικών Προσωπικών Συμβούλων (βλ. Παράρτημα «Σύμβουλοι Κοινωνικής Ενσωμάτωσης») οι οποίοι θα στηρίζουν τους λήπτες Δημοσίου Βοηθήματος στην διαδικασία της κοινωνικής τους ενσωμάτωσης.

Ποσοτικοί Στόχοι Με την εφαρμογή της πιο πάνω δράσης, επιδιώκεται μέχρι το 2006 η κατάρτιση 400 ληπτών δημόσιου βοηθήματος (240 άνδρες και 160 γυναίκες). Αναμένεται ότι 65% των ληπτών που θα ωφεληθούν από το πρόγραμμα θα ενταχθούν στο εργατικό δυναμικό και ότι 50% των ληπτών θα συνεχίσουν να εργάζονται και μετά το 2006.

II. Εισοδηματικές εγγυήσεις για ηλικιωμένους – το σύστημα συντάξεων

Ο κρίσιμος παράγοντας για τα εισοδήματα των ηλικιωμένων είναι οι συντάξεις. Το θέμα εν προκειμένω πρέπει να εξεταστεί διττά: Ως *μακροπρόθεσμο* θέμα που αφορά σε βάθος χρόνου τις συντάξεις (και) των σημερινών εργαζομένων (δηλαδή των ηλικιωμένων *του αύριο*) και ως βραχυπρόθεσμο θέμα που έχει να κάνει με την ευημερία των σημερινών συνταξιούχων (δηλαδή των ηλικιωμένων του σήμερα). Τα δύσκολα ζητήματα που ανακύπτουν στο πλαίσιο αυτό – οι σχέσεις ανάμεσα στην επάρκεια και βιωσιμότητα των συντάξεων και τον εκσυγχρονισμό του συστήματος – θα αποτελέσουν αντικείμενο της Έκθεσης Εθνικής Στρατηγικής για τις Συντάξεις που θα κατατεθεί το 2005. *Για τον λόγο αυτό, η αντιμετώπιση στο παρόν κείμενο είναι περιληπτική.* Σημειώνεται πάντως ότι η ευημερία των ηλικιωμένων εξαρτάται εξίσου

¹⁶ Η Σύσταση 92/441/ΕΚ για την εξασφάλιση ενός ελάχιστου επιπέδου πόρων.

από δράσεις και σε τομείς πλην των εισοδηματικών, όπως με τα μέτρα υγείας και προσπελασιμότητας που περιέχονται στο Εθνικό Σχέδιο Δράσης για τους Ηλικιωμένους (βλ. Στόχο 3).

Βιωσιμότητα – η Έκθεση Αναλογιστών. Σύμφωνα με την Αναλογιστική Έκθεση με χρόνο αναφοράς το 1997, το Ταμείο Κοινωνικών Ασφαλίσεων είναι εύρωστο και οικονομικά βιώσιμο με το σημερινό ύψος της εισφοράς να διατηρεί την οικονομική βιωσιμότητα μέχρι το 2020. Πρόσθετα, ο Αναλογιστής προβαίνει, μεταξύ άλλων, και στις πιο κάτω εισηγήσεις για τη μακροπρόθεσμη στρατηγική χρηματοδότησης του Σχεδίου:

- Σταδιακή κατάργηση του δικαιώματος σε συνταξιοδότηση στο 63^ο έτος, κάτω από ορισμένες προϋποθέσεις και επαναφορά του στο 65^ο έτος.
- Διαφοροποίηση της μεθόδου ετήσιας αναπροσαρμογής των βασικών συντάξεων ώστε το ύψος των συντάξεων αυτών να αναπροσαρμόζεται κάθε χρόνο με βάση την αύξηση του δείκτη τιμών καταναλωτή αντί με βάση την αύξηση μισθών και εισοδημάτων όπως προνοεί η υφιστάμενη νομοθεσία.
- Καθορισμό κριτηρίων στη νομοθεσία με βάση τα οποία να αυξάνεται το ποσοστό εισφοράς όταν το επίπεδο των αποθεμάτων μειώνεται κάτω από ένα ορισμένο όριο.
- Σταδιακή μείωση της Κυβερνητικής εισφοράς (τρίτο εισφέρον μέρος) από 4% σε 2% και μετάθεση του βάρους του 2% στα άλλα δύο εισφέροντα μέρη (εργοδότες ασφαλισμένοι).
- Διαφοροποίηση της πολιτικής των επενδύσεων των αποθεμάτων του Ταμείου Κοινωνικών Ασφαλίσεων έτσι που μέρος του αποθεματικού να επενδύεται στον ιδιωτικό τομέα για αύξηση της απόδοσής του.

Σημειώνεται ότι η έκθεση του αναλογιστή δεν συμπεριέλαβε το κόστος των κοινωνικών συντάξεων, ούτε τα επαγγελματικά συμπληρωματικά συστήματα.

Το Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων έχει ζητήσει από τον αναλογιστή να εξετάσει την όλη δομή των συντάξεων με βάση τρία σενάρια μεταρρύθμισης και εκσυγχρονισμού του συστήματος. Ένα σενάριο (το κεντρικό) προϋποθέτει τον διαχωρισμό μιας εθνικής σύνταξης (η οποία να σχετίζεται χονδρικά με τις ανάγκες) και μιας αναλογικής – εργασιακής σύνταξης, η οποία να αντανakλά την συνεισφορά του εργαζομένου.

Επάρκεια συντάξεων

Οι συνταξιούχοι με ανεπαρκή κάλυψη δικαιούνται την κατώτατη σύνταξη, η οποία είναι το 85% της βασικής σύνταξης. Το 1995 εισήχθηκε ο θεσμός της **κοινωνικής σύνταξης** που προβλέπει τη χορήγηση σύνταξης σε όλους τους πολίτες (άνδρες και γυναίκες) που ικανοποιούν καθορισμένο χρόνο διαμονής στην Κύπρο και δεν τυγχάνουν σύνταξης ή άλλης παρόμοιας πληρωμής από άλλη πηγή, το ύψος της οποίας είναι ίσο ή μεγαλύτερο από εκείνο της κοινωνικής σύνταξης. Οι κοινωνικές συντάξεις χρηματοδοτούνται μέσω της γενικής φορολογίας και καταβάλλονται σε 15400 άτομα άνω των 65.

Ειδικότερα για τις **γυναίκες**, που αποτελούν την πλειονότητα των δικαιούχων χαμηλών συντάξεων, τούτο οφείλεται στην έξοδό τους από την παραγωγική διαδικασία και παραμονή τους στο σπίτι για τη φροντίδα και ανατροφή των παιδιών τους καθώς και για την φροντίδα συγγενικών τους προσώπων. Από το 1993, έχει εισαχθεί πρόνοια στη νομοθεσία Κοινωνικών Ασφαλίσεων για **χορήγηση**

πιστώσεων ασφαλιστέων αποδοχών στις γυναίκες για περίοδο τριών χρόνων για κάθε παιδί που έχουν γεννήσει ή υιοθετήσει.

Επιπρόσθετα, έχει τροποποιηθεί η νομοθεσία Κοινωνικών Ασφαλίσεων ώστε η απασχόληση των γυναικών σε γεωργικές ασχολίες να καθίσταται ασφαλιστέα. Έτσι οι γυναίκες που απασχολούνται σε γεωργικές ασχολίες ασφαλίζονται υποχρεωτικά στο Σχέδιο Κοινωνικών Ασφαλίσεων ως αυτοτελώς εργαζόμενα πρόσωπα, με δικαίωμα σε σύνταξη γήρατος, εφόσον ικανοποιούν τις σχετικές προϋποθέσεις εισφοράς.

Ωρίμανση του Σχεδίου Κοινωνικών Ασφαλίσεων

Το Σχέδιο Κοινωνικών Ασφαλίσεων όπως εξελίχθηκε λειτουργικά από τις 6.10.1980, που το ύψος των παροχών συνδέεται άμεσα με το ασφαλιστέο εισόδημα, θα φθάσει σε πλήρη ωρίμανση το 2020 οπότε και θα αποτρέπεται σε πολύ μεγάλο βαθμό ο κίνδυνος της φτώχειας αν δεν υπάρχουν άλλα εισοδήματα.

Επισημαίνεται ότι όσοι συνταξιοδοτήθηκαν πριν από το 1980, που το Σχέδιο Κοινωνικών Ασφαλίσεων είχε τη μορφή της πάγιας εισφοράς και κατά συνέπεια και των πάγιων παροχών, βρίσκονται σε μειονεκτική θέση έναντι αυτών που συνταξιοδοτήθηκαν μετά τις 6.10.1980. Παρά ταύτα οι συνταξιούχοι γενικά των οποίων η σύνταξη υπολείπεται σήμερα του ποσού των £500 το μήνα τυγχάνουν από 1.7.2002 ειδικής χορηγίας που υιοθετήθηκε μέσα στα πλαίσια της φορολογικής μεταρρύθμισης. Το ύψος της ειδικής χορηγίας είναι ανάλογο με το ύψος της σύνταξης κάθε συνταξιούχου που προστιθέμενη στο ποσό της σύνταξης διασφαλίζει για το συνταξιούχο ανεκτό επίπεδο διαβίωσης.

Με βάση τα σημερινά δεδομένα, ένα πρόσωπο με ασφάλιση δώδεκα χρόνων στο Σχέδιο Κοινωνικών Ασφαλίσεων εξασφαλίζει το κατώτατο ποσό σύνταξης στο οποίο προστιθέμενο και το ποσό της ειδικής χορηγίας τού διασφαλίζει ένα ικανοποιητικό εισόδημα. Οικογένεια που αποτελείται από περισσότερα των δύο ατόμων απομακρύνεται, με βάση τα πιο πάνω δεδομένα, αρνητικά της διαχωριστικής γραμμής φτώχειας.

Το ύψος των συντάξεων αναπροσαρμόζεται δύο φορές το χρόνο. Στις αρχές κάθε χρόνου με βάση την αύξηση των μισθών και ημερομισθίων σ'ότι αφορά τις βασικές συντάξεις και με βάση το δείκτη τιμών καταναλωτή σ'ότι αφορά το ύψος των συντάξεων στο αναλογικό μέρος στην αρχή και το μέσο του χρόνου. Με την αναπροσαρμογή των συντάξεων, όπως πιο πάνω, αυτές διατηρούν την αγοραστική τους αξία.

IV. Λοιπά βοηθήματα για εισοδηματική επάρκεια

Το **Σχέδιο Κοινωνικών Ασφαλίσεων** παρέχει τα εξής χρηματικά ωφελήματα:

- Επίδομα μητρότητας - καταβάλλεται για 16 εβδομάδες, ίσο με το 75% των ασφαλιστέων αποδοχών του προηγούμενου έτους
- Επίδομα ασθενείας – για 6 μήνες με δυνατότητα παράτασης για άλλους 6.
- Επίδομα ανεργίας – καταβάλλεται για 6 μήνες.
- Επίδομα ορφανίας
- Παροχές για εργατικά ατυχήματα και επαγγελματικές ασθένειες.
- Βοήθημα γάμου για την υποβοήθηση σχηματισμού νέας οικογένειας.
- Βοήθημα τοκετού.
- Βοήθημα κηδείας

Το σύστημα εισοδηματικής στήριξης συμπληρώνεται από άλλα επιδόματα που καταβάλλονται χωρίς ασφαλιστικές προϋποθέσεις:

Επίδομα Τέκνου. Κάθε οικογένεια με παιδιά δικαιούται επίδομα τέκνου χωρίς την πληρωμή εισφορών. Το ποσό εξαρτάται από τον αριθμό παιδιών, ενώ συμπληρωματικό ποσό καταβάλλεται σε οικογένειες με χαμηλό εισόδημα.

Επίδομα μάνας. Μητέρες με περισσότερα από 4 παιδιά που δεν δικαιούνται επίδομα τέκνου λόγω ενηλικίωσης των παιδιών και δεν λαμβάνουν σύνταξη.

B. Πρόσβαση στην στέγαση

«β) Θα εφαρμοσθούν πολιτικές με στόχο την πρόσβαση όλων σε μια αξιοπρεπή και υγιεινή κατοικία, καθώς και στις απαιτούμενες βασικές υπηρεσίες, λαμβανομένου υπόψη του τοπικού πλαισίου, για μια ομαλή ζωή στην κατοικία αυτή (ηλεκτρικό ρεύμα, νερό, θέρμανση...).»

Η Κύπρος μετά την τουρκική εισβολή του 1974 αντιμετώπισε, όπως ήταν φυσικό οξύτατο πρόβλημα στέγασης το οποίο επεκτεινόταν πέραν του άμεσου προβλήματος των σχεδόν 200 χιλιάδων προσφύγων (ένα τρίτο του πληθυσμού). Το έλλειμμα κατοικιών αναπληρώθηκε σταδιακά με την ανέγερση κυβερνητικών οικισμών. Η αρχική έμφαση της δημόσιας παρέμβασης προς τους πρόσφυγες διευρύνθηκε τα τελευταία χρόνια με ένα φάσμα δικαιούχων όπως ζευγάρια σε μειονεκτούσες περιοχές, πολύτεκνες οικογένειες, άτομα με αναπηρία, δικαιούχοι δημοσίου βοηθήματος κ.ά. Η συνδρομή ως επί το πλείστον είναι για την απόκτηση πρώτης κατοικίας με ιδιοκατοίκηση. Η δημόσια παρέμβαση εξορθολογίστηκε το 2001 με την δημιουργία του **Φορέα Στεγαστικής Πολιτικής** ως διυπουργικού οργάνου με αποστολή να συντονίζει τα επιμέρους στεγαστικά προγράμματα. Είναι ευθύνη του Φορέα να κρίνει την ανάγκη εισαγωγής νέων σχεδίων (Παράρτημα, «Νέα Στεγαστική Πολιτική για μη Εκτοπισθέντες»), το τερματισμό άλλων που συμπληρώθηκε ο σκοπός τους ή ακόμη να αποφασίσει για την ενοποίηση ή τροποποίηση σχεδίων για να γίνουν πιο αποτελεσματικά σε σχέση με τους σκοπούς και στόχους τους¹⁷.

Στα πλαίσια του Φορέα μελετήθηκε ιδιαίτερα το πρόβλημα των χαμηλά αμειβομένων που είχε ως αποτέλεσμα τη σχετικά πρόσφατη εισαγωγή **νέου σχεδίου στέγασης χαμηλά αμειβομένων**. Με την εισαγωγή του Σχεδίου, το οποίο στοχεύει στην επίλυση του προβλήματος στέγασης οικογενειών που έχουν εισόδημα κάτω των £10.000 το χρόνο, παύει να έχει μεγάλο κενό στη στεγαστική πολιτική του κράτους. Σε αντίθεση με άλλα στεγαστικά σχέδια τα οποία είναι πιστωτικού χαρακτήρα, το Σχέδιο αυτό με άμεση παρέμβαση, δηλαδή την ανέγερση κατοικιών, κατευθύνει πόρους του τομέα σε συγκεκριμένο μέρος του πληθυσμού.

Τέλος, η προώθηση της ποιότητας και η συγκράτηση τιμών στις μεταφορές και ιδίως τα **μέσα μαζικής μεταφοράς**, αποτελούν σημαντικό σημείο της ευημερίας ιδίως των λιγότερο εύπορων ομάδων, των ηλικιωμένων αλλά και των μεταναστών. Το ΣΣΑ επισημαίνει τις ελλείψεις στις δημόσιες μεταφορές που μεταφράζονται σε εξαιρετικά περιορισμένη χρήση τους, αλλά και συνεπακόλουθη εμφάνιση κυκλοφοριακής συμφόρησης και ρύπανσης της ατμόσφαιρας. Η ανάπτυξη δημόσιων μεταφορών αποτελεί κεντρικό άξονα της ανάπτυξης της Λευκωσίας, και θα αρχίσει να υλοποιείται, πριν το 2006.

Γ . Πρόσβαση στην υγεία και περίθαλψη

«γ) Θα εφαρμοσθούν πολιτικές με στόχο την πρόσβαση όλων στην περίθαλψη που απαιτεί η κατάσταση της υγείας τους και σε περίπτωση εξάρτησης.»

Βελτιώσεις στην πρόσβαση σε υπηρεσίες υγείας και περίθαλψης είναι ίσως ο πλέον κρίσιμος τομέας για την προώθηση της συνολικής ευημερίας και την κατάκτηση της κοινωνικής ενσωμάτωσης στην Κύπρο την δεκαετία που διανύουμε. Στο πλαίσιο

¹⁷ Ο Φορέας Στεγαστικής Πολιτικής βοηθείται από Μόνιμη Συμβουλευτική Επιτροπή η οποία αποτελείται από εμπλεκόμενα στη στέγαση Τμήματα, Υπηρεσίες και Οργανισμούς. Το νέο πλαίσιο αξιολόγησης και διαμόρφωσης στεγαστικής πολιτικής συμπληρώνουν οι ad hoc επιτροπές οι οποίες διορίζονται για να μελετήσουν επιμέρους θέματα και προβλήματα του τομέα.

αυτό βρίσκονται σε εξέλιξη **τρεις διακριτές διαδικασίες**: Η προώθηση της πρωτοβάθμιας υγείας, η ψυχιατρική μεταρρύθμιση και – πιο κρίσιμο για την μακροπρόθεσμη πορεία – η προετοιμασία για την πλήρη υλοποίηση του Γενικού Εθνικού Συστήματος Υγείας (ΓΕΣΥ), το 2008.

I. Πρωτοβάθμια Φροντίδα Υγείας

Η αναβάθμιση της ΠΦΥ είναι μέσα στις άμεσες προτεραιότητες του Υπουργείου Υγείας με την υιοθέτηση μιας στρατηγικής αποκέντρωσης και ορθολογικής γεωγραφικής κατανομής των υπηρεσιών, που να διασφαλίζουν ίση πρόσβαση από απόψεως τόπου και χρόνου για όλους τους κατοίκους. Σημειώνεται ότι, εκτός από τους βασικούς στόχους του Σχεδίου Αναβάθμισης, οι διορθωτικές παρεμβάσεις που προτείνονται πιο πάνω, θα ετοιμάσουν κατάλληλα τα Κέντρα ΠΦΥ, για την **αξιοποίησή τους στα πλαίσια του ΓΕΣΥ**. Θα διασφαλίσουν επίσης **ομαλή παροχή επαρκούς φροντίδας** προς τους ασθενείς στο μεταβατικό στάδιο, μέχρι την οριστική διαμόρφωση του ΓΕΣΥ. Ειδικότερα για την **ύπαιθρο**, η αναβάθμιση αυτή, έχει ιδιαίτερη σημασία για τους χρόνιους ασθενείς και την κοινότητα γενικά, εξυπηρετεί δε την πολιτική για αναζωογόνησή της. Στα πλαίσια της στρατηγικής αυτής προτείνεται ένα βραχυπρόθεσμο και ένα μεσοπρόθεσμο σχέδιο.

Το **Βραχυπρόθεσμο Σχέδιο** περιλαμβάνει, μεταξύ άλλων, τη στελέχωση των υφιστάμενων Κέντρων Υγείας στην ύπαιθρο με ιατρικό, νοσηλευτικό και άλλο προσωπικό, την αναβάθμιση του εξοπλισμού των Κέντρων Υγείας, τη βελτίωση των υπηρεσιών των Αστικών Κέντρων Υγείας, και την εφαρμογή προγραμμάτων προληπτικής ιατρικής στην κοινότητα και στα σχολεία. Το **Μεσοπρόθεσμο Σχέδιο** περιλαμβάνει τη δημιουργία αριθμού νέων Κέντρων Υγείας, την Ανέγερση νέων κτιρίων και τη διερεύνηση, σε συνεννόηση με τον Παγκύπριο Ιατρικό Σύλλογο της δυνατότητας αξιοποίησης των γιατρών του ιδιωτικού τομέα, σε περιοχές όπου δεν είναι δυνατό να δημιουργηθούν Κέντρα Υγείας

II. Ψυχική Υγεία

Οι Υπηρεσίες Ψυχικής Υγείας του Υπουργείου Υγείας διανύουν μια πορεία μεταρρύθμισης στη φροντίδα για την Ψυχική Υγεία. Αυτή έγκειται κυρίως στην προσπάθεια για **αποασυλοποίηση και μεταφορά της φροντίδας στην κοινότητα**.

Υπηρεσίες Ψυχικής Υγείας

Ως αποτέλεσμα αυτής της προσπάθειας στο Ψυχιατρικό Νοσοκομείο Αθαλάσσας νοσηλεύονται σήμερα 139 ασθενείς σε αντίθεση με το 1980 που νοσηλεύονταν 800. Οι απολυθέντες ασθενείς είτε επέστρεψαν στα σπίτια τους, είτε μεταφέρθηκαν σε κατάλληλες κοινοτικές δομές (κυρίως Στέγες για ηλικιωμένους και άλλες που ειδικεύονται στη φροντίδα ψυχικά ασθενών).

Οι άλλες ενδονοσοκομειακές δομές των Υπηρεσιών Ψυχικής Υγείας είναι οι δύο **Ψυχιατρικές Κλινικές**, στα Γενικά Νοσοκομεία Λευκωσίας και Λεμεσού που θα ενισχυθούν ώστε να νοσηλεύουν οξεία περιστατικά με στόχο την αποφυγή παραπομπής τους στο Νοσοκομείο Αθαλάσσας.

Εξωνοσοκομειακές δομές:- Λειτουργούν σήμερα Κοινοτικά Κέντρα Ψυχικής Υγείας, Εξωτερικά Ιατρεία σε όλες τις πόλεις και σε κάποια αγροτικά κέντρα. Υπηρεσίες Ψυχικής Υγείας για Παιδιά και Εφήβους, Κέντρα Ημέρας: Μονάδες Εργασιακής Αποκατάστασης: Κέντρο Ημέρας Παιδιών και Εφήβων: στη Λευκωσία.

Στον τομέα της φροντίδας για την **Ψυχική Υγεία** προγραμματίζονται:

- Η ανέγερση του Εθνικού Κέντρου Ψυχικής Υγείας προς αντικατάσταση του Νοσοκομείου Αθαλάσσας (βρίσκεται στο στάδιο της κτιριολογικής μελέτης).
- Η ενίσχυση των Υπηρεσιών για παιδιά και εφήβους. Προγραμματίζεται η δημιουργία Μονάδας Ενδονοσοκομειακής περίθαλψης στο Μακάρειο Νοσοκομείο.

- Η επέκταση των προγραμμάτων ψυχοκοινωνικής αποκατάστασης.
- Η δημιουργία ξενώνων - αρχικά στη Λευκωσία και Λεμεσό.
- Η περαιτέρω ανάπτυξη της συνεργασίας με τη Δημόσια Υγεία, μέσα από τα αστικά και αγροτικά Κέντρα Υγείας και η συνέχιση της μετεκπαίδευσης των γενικών ιατρών στο χειρισμό προβλημάτων ψυχικής υγείας.
- Η ευαισθητοποίηση του κοινού ενάντια στην προκατάληψη και το στίγμα.
- Η κατοχύρωση των δικαιωμάτων των ψυχασθενών.
- Η επαρκής στελέχωση των Υπηρεσιών Ψυχικής Υγείας με τις αναγκαίες ειδικότητες (παιδοψυχιατρική κλινική, συμβουλευτική, δικαστική ψυχολογία, τοξικοεξάρτηση και εργοθεραπεία.)

III. Προετοιμασία για το ΓΕΣΥ.

Κύριο σημείο της παθολογίας του κυπριακού συστήματος υγείας αποτελεί η σχέση μεταξύ του ιδιωτικού και δημόσιου τομέα. Οι δομές του δημόσιου συστήματος υγείας συνεχίζουν να λειτουργούν βάσει προτύπων που διαμορφώθηκαν στην δεκαετία του 1940. Μελέτη του κόστους της περίθαλψης που κατατέθηκε το 2003 δίδει μια λεπτομερέστερη εικόνα του κόστους, του επιπέδου των υπηρεσιών και των εγγενών ανισοτήτων της σημερινής κατάστασης.

• Το 2002, το κόστος υγείας για τους μόνιμους κατοίκους αντιπροσώπευε 5.8% του ΑΕΠ εκ των οποίων 2,85% είναι δημόσια δαπάνη και το υπόλοιπο ιδιωτική. • 33% των ασθενών κατευθύνθηκαν σε εξωτερικά ιατρεία δημόσιων νοσοκομείων και 67% στον ιδιωτικό τομέα. Αντίθετα, στα δημόσια νοσοκομεία 79% των ημερών νοσηλείας. • Το κόστος στα νοικοκυριά υπολογίστηκε ως το 4% για το μεσαίο (διάμεσο) νοικοκυριό (εισόδημα 9-11 χιλ. λίρες). Στα χαμηλότερα εισοδήματα το ποσοστό αυτό ανέρχεται από 4,6-6,4% ενώ στα ανώτερα μεταξύ 2,5-3%.

Οι **γενικές αρχές του ΓΕΣΥ** έχουν ως εξής:

- Γενική κάλυψη του πληθυσμού δωρεάν, στο σημείο χρήσης, για όλους τους κατοίκους Κύπρου.
- Χρηματοδότηση από εισφορές από εργοδότες, εργαζόμενους, συνταξιούχους και το Κράτος.
- Ελεύθερη επιλογή γιατρού και νοσοκομείου μεταξύ δημόσιου και ιδιωτικού τομέα. Κρίσιμος ρόλος του οικογενειακού γιατρού.
- Διοίκηση από ΝΠΔΔ – (τον Οργανισμό Ασφάλισης Υγείας) που διοικείται από εκπροσώπους του Κράτους και των κοινωνικών εταίρων
- Διατήρηση υψηλών ποιοτικών προδιαγραφών μέσω της παρακολούθησης όλων των προμηθευτών υγείας.

Οι βασικές αρχές και τα χρονοδιαγράμματα έχουν νομοθετηθεί. Ο ΟΑΥ έχει ήδη δημιουργηθεί και λειτουργούν οι διοικητικές του δομές. **Το διάστημα αυτό κρίνονται κρίσιμα θέματα για την λειτουργία του ΓΕΣΥ, με κρισιμότερο ίσως θέμα την στελέχωσή του.** Προβλέπεται το ΓΕΣΥ να είναι σε λειτουργία το 2008.

Χρονοδιάγραμμα προετοιμασίας ΓΕΣΥ
--

- Μέχρι τέλος 2004: πρόσληψη των στελεχών του ΟΑΥ και γραφειακού προσωπικού.
- Πρώτο τρίμηνο του 2005: διορισμός συμβούλου εμπειρογνώμονα.
- Τέλος 1ου εξαμήνου 2005: έτοιμο το ολοκληρωμένο σχέδιο δράσης για προώθηση της εισαγωγής του ΓΕΣΥ.
- Τέλος 1ου εξαμήνου 2005: Καταγραφή των επιχειρησιακών διαδικασιών
- Μέχρι τέλος του 2006: επιλογή του συστήματος πληροφορικής.
- μέχρι το τέλος του 2006: η ετοιμασία των συστημάτων της παροχής της φροντίδας υγείας και επανακοστολόγηση του ΓΕΣΥ με βάση τα τρέχοντα δεδομένα. Τα δύο αυτά έργα θα ολοκληρωθούν μέχρι το τέλος του 2006.

IV. Πρόσβαση στις υπηρεσίες. Οι ανασφάλιστοι, και οι άποροι δικαιούνται δωρεάν ιατροφαρμακευτική περίθαλψη. Οι χρόνια ασθενείς, τα άτομα με αναπηρίες και οι πολύτεκνες οικογένειες δικαιούνται δωρεάν περίθαλψη χωρίς να εφαρμόζεται το εισοδηματικό κριτήριο. Όσον αφορά τους ξένους πρόσφυγες και τους μετανάστες, απολαμβάνουν πλήρους ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης κατά την είσοδό τους στην χώρα. Απολαμβάνουν επίσης ίσων δικαιωμάτων με τους νόμιμους κατοίκους στην εκπαίδευση, τις κοινωνικές υπηρεσίες κ.ά.

Δ . Πρόσβαση σε λοιπά αγαθά

« **δ)** αναπαυχθούν για τα ενδιαφερόμενα πρόσωπα παροχές, υπηρεσίες ή δράσεις πλαισίωσης που θα επιτρέπουν μια ουσιαστική πρόσβαση στην εκπαίδευση, τη δικαιοσύνη και άλλες βασικές δημόσιες και ιδιωτικές υπηρεσίες όπως ο πολιτιστικός τομέας, ο αθλητισμός, η αναψυχή.»

Πρόσβαση στην Παιδεία

Ένα από τα χαρακτηριστικά της φτώχειας στην Κύπρο είναι η στενή σχέση της με το επίπεδο εκπαίδευσης. Στο πλαίσιο αυτό είναι ιδιαίτερα αισιόδοξη η παρατήρηση της μεγάλης βελτίωσης της νέας γενιάς σε σχέση με τους μεγαλύτερους τους, όπως και η σχετικά καλή θέση της Κύπρου σε δείκτες όπως η πρόωρη αποχώρηση από το σχολείο (δείκτες Laeken 8, 18, Στατιστικό Παράρτημα). Ο συνδυασμός των δύο παρατηρήσεων μπορεί να σημαίνει ότι θα πρέπει να αναμένονται ουσιαστικές τάσεις διαχρονικής βελτίωσης, ιδίως αν σημειωθεί ουσιαστική πρόοδος στο θέμα της ανεργίας των νέων.

Δράσεις στο χώρο της Παιδείας

Στο Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού, οι Διευθύνσεις των τριών βαθμίδων εκπαίδευσης (Δημοτική, Μέση και Τεχνική Εκπαίδευση) συνεργάζονται στενά με την **Υπηρεσία Εκπαιδευτικής Ψυχολογίας (ΥΕΨ)**, που είναι η Υπηρεσία που ασχολείται κατ'εξοχήν με την αντιμετώπιση του κοινωνικού αποκλεισμού στην Παιδεία, και εφαρμόζουν διάφορες δράσεις που στοχεύουν στην ενσωμάτωση και την ενεργό συμμετοχή όλων των παιδιών στο εκπαιδευτικό σύστημα.

- **Παροχή συμβουλευτικών υπηρεσιών προς οικογένειες με πολλαπλά κοινωνικά προβλήματα.** Η ΥΕΨ με συστηματικές παρεμβάσεις (ομιλίες σε γονείς, προγράμματα, ατομικές περιπτώσεις), στηρίζει την οικογένεια και καταβάλλει προσπάθειες αντιμετώπισης των διαζυγίων, της μαστιγας των ναρκωτικών και της παραβατικότητας.
- **Στήριξη παιδιών με αναπηρίες και ένταξη τους στο συνηθισμένο σχολείο.** Συναισθηματική, κοινωνική και μαθησιακή στήριξη όλων των παιδιών με αναπηρίες (προβλήματα ακοής, όρασης, νοητικά, συναισθηματικά προβλήματα) και ανάπτυξη προγραμμάτων στήριξης τους σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης.
- **Ζώνες Εκπαιδευτικής Προτεραιότητας.** Πρόγραμμα που εκπορεύεται από την αρχή της θετικής προσέγγισης με βάση τις ανάγκες των παιδιών. Υλοποιούν τον ποιοτικό εκδημοκρατισμό των εκπαιδευτικών ευκαιριών και των παιδαγωγικών προϋποθέσεων για την επιτυχία όλων των παιδιών. Αποτελούν γι' αυτό παράδειγμα καλής πρακτικής στον τομέα της παιδείας και χρήζουν θετικής αντιμετώπισης και ενίσχυσης.

- **Πρόγραμμα Αλφαριθμητισμού.** Αποτελεί πρότυπο πρόγραμμα και παρέχει συστηματική συναισθηματική και εκπαιδευτική στήριξη σε λειτουργικά αναλφάβητα παιδιά στο χώρο του Γυμνασίου.
- **Πρόγραμμα Πρώιμης Ανίχνευσης μαθησιακών δυσκολιών.** Στοχεύει στην πρώιμη ανίχνευση και παρέμβαση των μαθησιακών δυσκολιών από τις πρώτες τάξεις του Δημοτικού Σχολείου και το Νηπιαγωγείο.
- **Πρόγραμμα Αύξησης Αυτοεκτίμησης.** Τα προγράμματα αυτά στοχεύουν στην ενσωμάτωση όλων των παιδιών και την καταπολέμηση της περιθωριοποίησης.
- **Προγράμματα ενισχυτικής διδασκαλίας** στη Δημοτική Εκπαίδευση για παιδιά με μαθησιακά προβλήματα και αλλόγλωσσους μαθητές.
- **Λειτουργία παιδικών κατασκηνώσεων** (εκπαιδευτικών και θερινών) στη Δημοτική Εκπαίδευση για κοινωνικοποίηση διάφορων ομάδων παιδιών από χαμηλά κοινωνικά στρώματα (άπορα, πολύτεκνα, πρόσφυγες παιδιά διαλυμένων οικογενειών) καθώς και αλλόγλωσσων παιδιών, παιδιών με ειδικές ανάγκες, παιδιών ομογενών κ.ά.).

Η κοινωνική ενσωμάτωση δεν είναι αποκλειστικά οικονομικό θέμα. Η πλήρης συμμετοχή του πολίτη στη ζωή της κοινωνίας εξαρτάται από την αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου, ενώ εξασφάλιση πρόσβασης σε πολιτισμικά αγαθά ανυψώνει το επίπεδο ζωής και διευκολύνει την ουσιαστική ενσωμάτωση του ατόμου στο κοινωνικό σύνολο. Στον χώρο του **Πολιτισμού** το Υπουργείο Παιδείας μεριμνά για:

- Λειτουργία δημοτικών και κοινοτικών βιβλιοθηκών - 25 δημοτικές δανειστικές βιβλιοθήκες και 118 δανειστικές βιβλιοθήκες σε αντίστοιχο αριθμό κοινοτήτων και υπηρεσίες περιοδεύουσας δανειστικής βιβλιοθήκης σε 55 κοινότητες
- Παραχώρηση δωρεάν εισιτηρίων για θέατρο/κινηματογράφο. Για το 2005, έχει περιληφθεί πρόταση για ειδική πρόνοια στον προϋπολογισμό.

Ο **μαζικός αθλητισμός** πέραν της σημασίας του για την αγωγή υγείας προάγει τις κοινωνικές σχέσεις και αποτελεί γέφυρα επικοινωνίας και συνάντησης μεταξύ ομάδων του πληθυσμού που άλλως δεν θα ανέπτυσσαν σημεία επαφής. Το Πρόγραμμα «Αθλητισμός για Όλους» που λειτουργεί από τον Κυπριακό Οργανισμό Αθλητισμού από το 1986 και απευθύνεται σε παιδιά, γυναίκες και άτομα τρίτης ηλικίας έχει συνεπώς ευρύτερη σημασία (Στατιστικό Παράρτημα).

Στόχος 2. Πρόληψη του κινδύνου αποκλεισμού

«α) Πλήρης αξιοποίηση του δυναμικού της κοινωνίας της γνώσης και των νέων τεχνολογιών της πληροφόρησης και της επικοινωνίας, μεριμνώντας ώστε κανείς να μην μένει στο περιθώριο και δίνοντας ιδιαίτερη προσοχή στις ανάγκες των ατόμων με ειδικές ανάγκες.

β) Υλοποίηση πολιτικών με στόχο την αποφυγή των κρίσιμων τομών στις συνθήκες διαβίωσης που μπορούν να οδηγήσουν σε καταστάσεις αποκλεισμού, ιδίως όσον αφορά τις περιπτώσεις υπερχρέωσης, το σχολικό αποκλεισμό ή την απώλεια της στέγης.

γ) Υλοποίηση δράσεων προκειμένου να διαφυλαχθεί η οικογενειακή αλληλεγγύη με κάθε της μορφή.»

Α. Αντιμετώπιση του ψηφιακού χάσματος και του ηλεκτρονικού αποκλεισμού

Οι νέες Τεχνολογίες της Πληροφορικής και των Επικοινωνιών (ΤΠΕ) χαρακτηρίζονται πλέον ως «τεχνολογίες υποδομής» μια και η ανάπτυξη και διάδοσή τους επηρεάζουν το σύνολο της ανθρώπινης ζωής και δραστηριότητας. Η Κύπρος έχει κατορθώσει να αντιμετωπίσει με επιτυχία τις προκλήσεις στις τηλεπικοινωνίες και έχει καταστεί κομβικό κέντρο της Α. Μεσογείου για τηλεπικοινωνιακές υπηρεσίες και διευκολύνσεις. Η Κύπρος έχει σημειώσει ουσιαστική πρόοδο τα τελευταία χρόνια στην Κοινωνία της Πληροφορίας. **Το 2003, 42% των νοικοκυριών είχαν ηλεκτρονικό υπολογιστή ενώ 30% είχαν πρόσβαση στο διαδίκτυο**, ενώ η χρήση υπολογιστών σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης αυξάνει ραγδαία.

Η επιτυχία αυτή δεν αναιρεί ένα κίνδυνο που ελλοχεύει αν εδραιωθεί η μη ομοιογενής χρήση– η εμφάνιση του ψηφιακού χάσματος. Το ψηφιακό χάσμα μπορεί να εκδηλωθεί σε πολλές διαστάσεις. Κρίσιμες είναι η διάσταση του φύλου, η προσβασιμότητα στα ΑμεΑ αλλά και η χρήση νέων τεχνολογιών στην εκπαίδευση.

Το Στρατηγικό Σχέδιο Ανάπτυξης (ΣΣΑ), ανάγει την προώθηση της Κοινωνίας της Πληροφορίας ως αυτοτελές μέτρο (2.4.4). Η δημιουργία υποδομών, η παροχή κινήτρων για την προώθηση του ηλεκτρονικού εμπορίου από ΜΜΕ και ο εκσυγχρονισμός της δημόσιας διοίκησης (e-government) είναι τα επιμέρους μέτρα. Σε βάθος χρόνου, ιδιαίτερης σημασίας είναι οι δράσεις ενσωμάτωσης των νέων τεχνολογιών και της πληροφορικής στον χώρο της **εκπαίδευσης**. Το μέτρο 1.4 του ΣΣΑ προβλέπει ακριβώς αυτό το θέμα, με την επιμόρφωση εκπαιδευτικών, την ενσωμάτωση των νέων τεχνολογιών στην ύλη της υποχρεωτικής εκπαίδευσης κ.ά. Ως το 2006, το Υπουργείο Παιδείας έχει θέσει τον στόχο τεσσάρων μαθητών ανά υπολογιστή. Ομοίως, η ΑνΑΔ ενσωματώνει την χρήση Η/Υ σε προγράμματα αρχικής και συνεχιζόμενης κατάρτισης.

Β. Αρωγή στην οικογένεια

Η οικογένεια και γενικότερα οι άτυπες δομές στήριξης προσέφεραν και προσφέρουν με τρόπο αποτελεσματικό και ανθρώπινο τον πυρήνα φροντίδας και στήριξης στην κυπριακή κοινωνία. Για να συνεχίσουν να παίζουν τον ρόλο αυτό εξίσου αποτελεσματικά στο μέλλον, απαιτείται στήριξη τους από επίσημες δομές. Η στήριξη αυτή πρέπει να προσφέρεται με τρόπο που να αναπληρώνει ενδεχόμενα κενά, να προσφέρει βοήθεια εκεί που χρειάζεται, αλλά να *μην* υποκαθιστά τον ρόλο της οικογένειας. Οι **Υπηρεσίες Κοινωνικής Ευημερίας (ΥΚΕ)** έχουν τον ρόλο της οικογένειας ως κεντρικό τους στοιχείο. Παράλληλα, οι ΥΚΕ έχουν αναπτύξει σχέσεις συμπληρωματικότητας και **εταιρικότητας με δομές του κοινωνικού (‘τρίτου’) τομέα** και ΜΚΟ με τρόπο ώστε να αναπτυχθούν έγκαιρες παρεμβάσεις που να επιτυγχάνουν όχι μόνο την εκ των υστέρων αντιμετώπιση αλλά και την πρόληψη (Σχέδιο Κρατικών Χορηγιών).

Επιπρόσθετα, στο πλαίσιο του ΕΚΤ, προγραμματίζεται η βελτίωση υγιεινών και η **επέκταση της υποδομής φροντίδας** παιδιών, ηλικιωμένων και ατόμων με αναπηρίες προκειμένου να ενισχυθούν οι συνθήκες για την ένταξη των γυναικών στην αγορά εργασίας.

Στόχος 3. Δράσεις για τους πλέον ευάλωτους.

«α) Προώθηση της κοινωνικής ένταξης των ανδρών και των γυναικών οι οποίοι κινδυνεύουν, ιδίως λόγω της αναπηρίας τους ή του γεγονότος ότι ανήκουν σε μια κοινωνική ομάδα που αντιμετωπίζει ιδιαίτερες δυσκολίες ένταξης, όπως αυτές που αντιμετωπίζουν οι μετανάστες.

β) Πορεία προς την εξάλειψη των καταστάσεων κοινωνικού αποκλεισμού που πλήττουν τα παιδιά και παροχή κάθε δυνατότητας για μια επιτυχή κοινωνική ένταξη.

γ) Ανάπτυξη γενικών δράσεων οι οποίες θα απευθύνονται σε περιοχές αντιμετώπισης με τον αποκλεισμό.»

Α. Άτομα με Αναπηρίες

Η εικόνα το 2002

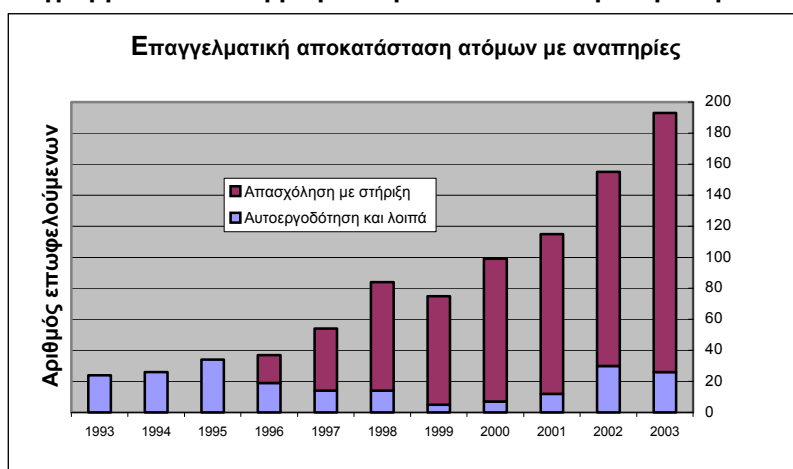
Σύμφωνα με την Έρευνα Εργατικού Δυναμικού του 2002, ο αριθμός των ατόμων με μακροχρόνια προβλήματα υγείας ή ανικανότητας είναι 53.369, το οποίο αποτελεί 12,2% του συνολικού πληθυσμού σε σύγκριση με 23.785 (3,9%) σύμφωνα με την Απογραφή Πληθυσμού του 1992. Η αύξηση αυτή μπορεί να αποδοθεί σε διάφορους παράγοντες που επηρέασαν την περίοδο 1992-2002 άνω και ο κύριος λόγος έγκειται στο γεγονός ότι οι δύο μελέτες έχουν διεξαχθεί με διαφορετικό τρόπο. Τα δεδομένα που έχουν συλλεχθεί επηρεάζουν διαφορετικό ηλικιακό εύρος καθώς και διαφορετικά είδη αναπηρίας εξαιτίας κυρίως της αλλαγής στον ορισμό της «αναπηρίας».

Σε σχέση με την απασχόληση των ατόμων με αναπηρίες, σημειώνεται ότι μεταξύ των 53.369 ατόμων ηλικίας 16-64, 25.513 ή 48% (42% το 1992) δήλωσαν ότι εργάζονται και 27.856 ή 52% (58% για το

1992) δεν εργάζονται. Επιπρόσθετα, οι 16.323 (64%) του συνολικού αριθμού των ατόμων που δήλωσαν ότι εργάζονται ήταν άντρες και 9.190 (36%) ήταν γυναίκες.

Συγκρίσεις των στοιχείων για απασχόληση των ατόμων με αναπηρία, με αντίστοιχα της ΕΕ-15, δείχνουν ότι υπάρχουν μεγάλα περιθώρια τόνωσης της απασχόλησης αυτής της ομάδας και συνεπώς αντίστοιχα μεγάλες ευκαιρίες για απόδοση των πολιτικών¹⁸. Η πολιτική για τα άτομα με αναπηρίες στοχεύει στην εξασφάλιση ίσων δικαιωμάτων και ίσων ευκαιριών, στην προώθηση της πλήρους και ισότιμης συμμετοχής στην κοινωνική και οικονομική ζωή, στην αποϊδρυματοποίηση και προώθηση της ανεξάρτητης διαβίωσης. Επίσης, στην παροχή μέσων και πόρων για αξιοπρεπή διαβίωση και στην παροχή υπηρεσιών για πρόληψη αναπηριών, ιατρική αποκατάσταση και φροντίδα, εκπαίδευση, κατάρτιση και απασχόληση, παροχή τεχνικών μέσων, άρση κοινωνικών και φυσικών εμποδίων.

Διάγραμμα 4.1: Επαγγελματική αποκατάσταση ατόμων με αναπηρίες

Στο πλαίσιο αυτό, έχει σημασία ο νόμος Αρ. 127(I) του 2000 περί Ατόμων με Αναπηρίες. Ο Νόμος ακολουθεί διεθνείς διακηρύξεις και πρότυπα με έμφαση στην αρχή της μη διάκρισης και της ίσης μεταχείρισης προκειμένου να επιτευχθεί πλήρης συμμετοχή. Στο δεύτερο μέρος του νόμου αναφέρονται τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία, στα οποία περιλαμβάνεται:

- το δικαίωμα για ανεξάρτητη διαβίωση
- το δικαίωμα για πλήρη ένταξη στην κοινότητα και
- το δικαίωμα για ισότητα συμμετοχής στην οικονομική και κοινωνική ζωή.

Όσον αφορά τον τρόπο άσκησης πολιτικής, έχουν σημασία: **Πρώτον**, η σύσταση της **Υπηρεσίας Μέριμνας Αναπήρων** (Υ.Μ.Α.) στο Τμήμα Εργασίας το 1989, με συντονιστική και εκτελεστική αρμοδιότητα αποτελεί σημαντική διοικητική πρωτοβουλία. Δεύτερον η σύσταση του **Παγκύπριου Συμβουλίου για Άτομα με Αναπηρίες το 2000** (το οποίο προεδρεύεται από τον Υπουργό Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων και στο οποίο συμμετέχουν πέντε Γενικοί Διευθυντές συναρμόδιων Υπουργείων, οι κοινωνικοί εταίροι, εκπρόσωποι των οργανώσεων των ατόμων με αναπηρία και δύο ανεξάρτητα μέρη), με αρμοδιότητα το συντονισμό των

¹⁸ Η απασχόληση ήταν 25% στην Κύπρο έναντι 50% στην Ευρωπαϊκή Ένωση, ενώ το χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο χαρακτηρίζει ιδιαίτερα τις μεγαλύτερες ηλικιακές ομάδες- 17,4% δεν πήγαν καθόλου σχολείο, ενώ 27,6% δεν τέλειωσαν το Δημοτικό όταν ο εθνικός μέσος όρος είναι 4,2% και 10,5% αντίστοιχα.

δραστηριοτήτων σε θέματα αναπήρων, τον καθορισμό προτεραιοτήτων και την μελέτη και υποβολή εισηγήσεων για βελτίωση της νομοθεσίας.

Θα εκπονηθούν και θα εφαρμοστούν ειδικά σχέδια απασχόλησης για άτομα με αναπηρίες με παροχή κινήτρων προς τους εργοδότες. Επιπρόσθετα, καθώς τα κίνητρα προς τους εργοδότες (επιδότηση μέρους του κόστους εργασίας) ενδέχεται να μην επαρκούν προκειμένου να ανατραπεί μια παγιωμένη κατάσταση, αυτά θα πλαισιωθούν με κατάλληλες ενέργειες συμβουλευτικής και ψυχολογικής στήριξης καθώς και με μέτρα διευθέτησης του ωραρίου εργασίας ώστε να παρέχονται πρόσθετες διευκολύνσεις.

Ειδικότερα εργαλεία πολιτικής για τα άτομα με αναπηρίες περιλαμβάνουν, τόσο **υφιστάμενα** σχέδια:

- Σχέδιο Αυτοεργοδότησης ατόμων με αναπηρίες
- Σχέδιο επαγγελματικής κατάρτισης ατόμων με αναπηρίες σε ειδικότητες που μέχρι τώρα δεν προσφέρονταν.

Όσο και **νέα** σχέδια που θα εισαχθούν μέσω ΕΚΤ:

- Ενίσχυση των υποδομών για την κοινωνική ένταξη και την επαγγελματική αποκατάσταση ενηλίκων με οπτική αναπηρία.
- Σχέδια παροχής κινήτρων για πρόσληψη ατόμων με σοβαρές αναπηρίες στον ιδιωτικό τομέα, είτε μέσω κάλυψης μέρους του κόστους προσαρμογής του χώρου εργασίας, είτε μέσω επιδότησης μέρους του κόστους εργασίας και
- Επιδότηση των εισφορών στο Ταμείο Κοινωνικών Ασφαλίσεων των αναπήρων που θα απασχοληθούν σε επιχειρήσεις του ιδιωτικού τομέα.

Τέλος, ΜΚΟ δραστηριοποιούνται στο πεδίο της ενσωμάτωσης και καταπολέμησης των διακρίσεων έναντι των ατόμων που μειονεκτούν στην αγορά εργασίας. Ενδεικτικά, αναφέρονται οι πρωτοβουλίες στην προεπαγγελματική και επαγγελματική αποκατάσταση με άμεση στήριξη για άτομα με νοητική αναπηρία, στήριξη ατόμων με ψυχικές ασθένειες για εξεύρεση εργασίας, ενέργειες για επαγγελματική αποκατάσταση παραπληγικών ατόμων, εκπαίδευση και εξεύρεση εργασίας σε τυφλούς και άτομα με προβλήματα ακοής, οικονομική ενίσχυση σε μαθητές με προβλήματα όρασης για ανώτερες σπουδές στην Κύπρο και το εξωτερικό κ.ά.

B. Ξένο εργατικό δυναμικό – Πολυπολιτισμικότητα

Το θέμα του ξένου εργατικού δυναμικού είναι νευραλγικής σημασίας για την Κύπρο αλλά και ευρύτερα την ΕΕ. Στην Κύπρο, το φαινόμενο είναι σχετικά πρόσφατο, η δε κατάσταση θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως μεταβατική: Τόσο τα χαρακτηριστικά των ξένων εργατών (πρόσφατη άφιξη, μικρός αριθμός οικογενειών, τάση αξιοποίησης της Κύπρου ως σταθμού για περαιτέρω προώθηση), όσο και άλλες παρατηρήσεις συνηγορούν σε μια εκτίμηση ότι όσο και αν οι θέσεις εργασίας που αξιοποιούνται θα παραμείνουν, τα άτομα που θα τις πληρούν σε μερικά χρόνια δεν είναι απαραίτητα τα ίδια ούτε θα έχουν τα ίδια χαρακτηριστικά που έχουν σήμερα. Η παρατήρηση αυτή σημαίνει ότι υπάρχουν ακόμη περιθώρια επηρεασμού, αν όχι του συνολικού μεγέθους, τότε των χαρακτηριστικών του ξένου εργατικού δυναμικού. Το σημείο αυτό έχει ιδιαίτερη σημασία, αν εκτιμηθεί και ότι οι Τουρκοκύπριοι, που διαμένουν στα κατεχόμενα και εργοδοτούνται στις ελεύθερες περιοχές *ήδη* ανταγωνίζονται, σε κάποιο βαθμό, το ξένο εργατικό δυναμικό – ένα φαινόμενο που πιθανόν να ενταθεί στο μέλλον.

Τα περιθώρια επηρεασμού του φαινομένου προς ευνοϊκές κατευθύνσεις, θα αξιοποιηθούν τόσο με τις κατάλληλες πολιτικές εισόδου - παραμονής αλλά, κυρίως

με πολιτικές κοινωνικής ένταξης προς τους ξένους εργάτες και τις οικογένειές τους μετά την είσοδό τους. Ιδιαίτερα σημαντικό σημείο, είναι η πλήρης εφαρμογή της εργασιακής νομοθεσίας με τρόπο ώστε η εργοδότηση αλλοδαπών να μην υποσκάπτει την συνολική προστασία της εργασίας.

Η ΑνΑΔ επανεξετάζει την πολιτική που διέπει την εργοδότηση αλλοδαπών από τρίτες χώρες στην Κύπρο με στόχο, όπου είναι εφικτό, την αντικατάστασή τους με ντόπιο εργατικό δυναμικό στη βάση σχετικής μελέτης για τις ανάγκες της κυπριακής οικονομίας σε ξένο εργατικό δυναμικό.

Αντίστοιχα προβλήματα πολιτισμικής προσαρμογής αντιμετωπίζουν και οι Πόντιοι με ελληνικά διαβατήρια. Ειδικότερα για την **εκπαίδευση των αλλοδαπών και Πόντιων μαθητών**, το Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού (Υ.Π.Π.) έχει καθορίσει ξεκάθαρη πολιτική η οποία επιδιώκει την ομαλή ενσωμάτωσή τους στο κυπριακό εκπαιδευτικό σύστημα και όχι την αφομοίωσή τους. Στόχος της παρεχόμενης εκπαίδευσης είναι η προσφορά ενισχυμένων και διαφοροποιημένων προγραμμάτων εκμάθησης της ελληνικής γλώσσας στα παιδιά των παλιννοστούντων και αλλοδαπών για αποτελεσματικότερη επικοινωνία και ομαλή ένταξη στο κοινωνικό σύνολο. Μόνιμη επιδίωξη του Υ.Π.Π. είναι η προστασία των ελευθεριών και δικαιωμάτων όλων των μελών της κυπριακής κοινωνίας, από τις οποιεσδήποτε ρατσιστικές διακρίσεις και τάσεις κοινωνικού αποκλεισμού. Στο μέτρο που αυτό είναι δυνατό γίνεται προσπάθεια ομοιόμορφης και ισόρροπης κατανομής των αλλόγλωσσων μαθητών σε διάφορα δημοτικά σχολεία και δεν επιδιώκεται η συγκέντρωσή τους σε ορισμένα μόνο σχολεία.

Ήδη αναφέρθηκε η σημαντική συνεισφορά των κοινωνικών εταίρων στην κοινωνικής ενσωμάτωση των ξένων εργατών στην Κύπρο.

Γ. Δράσεις για Τουρκοκυπρίους στις ελεύθερες περιοχές

Στο πλαίσιο της Κυπριακής οικονομίας, υφίσταται **πλέγμα εμπλοκών στο θεσμικό πεδίο, όσον αφορά την απασχόληση αλλά και την ευρύτερη θέση των Τουρκοκυπρίων** (πρωτίστως αλλά όχι αποκλειστικά) που ζουν στις κατεχόμενες περιοχές. Αυτές οι θεσμικές εμπλοκές εμφανίζονται στο πεδίο της απασχόλησης, της κατάρτισης και της αναγνώρισης προσόντων. Κύριο μέλημα της Κυπριακής Κυβέρνησης είναι να παρασχεθεί η δυνατότητα στους Τουρκοκυπρίους που ζουν στις κατεχόμενες περιοχές να απολαμβάνουν δικαιώματα και ωφελήματα που παρέχει η Κυπριακή Δημοκρατία στους πολίτες της (διαρκούσης της μη λύσης του κυπριακού).

Η δέσμη μέτρων, που υιοθετήθηκαν το 2003, αφορά πτυχές της απασχόλησης, της διακίνησης προσώπων, της ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης και της αντιμετώπισης θεσμικών εμποδίων που επιφέρουν δυσλειτουργίες στην απασχόληση και στην οργάνωση της καθημερινότητας.

Τα μέτρα περιλαμβάνουν:

Ι. Θεσμικά Μέτρα

- Σύσταση Γραφείου Τουρκοκυπριακών υποθέσεων το οποίο θα συντονίζει τις προσπάθειες του κράτους ώστε να μην δημιουργούνται προϋποθέσεις για δυσμενείς διακρίσεις σε βάρος των Τ/Κ. Θα συμβουλεύει και θα παρέχει πληροφορίες στους Τ/Κ αναφορικά με τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις τους. Θα εισηγείται πρακτικές διευθετήσεις για εξυπηρέτηση Τ/Κ πολιτών που να λαμβάνουν υπόψη τις πρακτικές δυσκολίες πρόσβασης των Τ/Κ στις κρατικές υπηρεσίες και στα οφέλη που απορρέουν από την εφαρμογή κρατικών πολιτικών.

- Κέντρα πληροφόρησης στην Κύπρο και το εξωτερικό για την ικανοποίηση αιτημάτων (one stop offices).

II. Πιστοποιητικά και άλλα έγγραφα. Διευκόλυνση της έκδοσης από τις αρχές της Δημοκρατίας πιστοποιητικών και ταξιδιωτικών εγγράφων για τη διευκόλυνση και την ουσιαστική άσκηση των δικαιωμάτων τους ως πολιτών της Κυπριακής Δημοκρατίας.

III. Διευκόλυνση Τουρκοκύπριων μαθητών (βλ. Παράρτημα «Μέτρα για Τουρκοκύπριους μαθητές»)

IV. Διευκόλυνση της εργοδότησης Τ/Κ που διαβιούν στις κατεχόμενες περιοχές στον ιδιωτικό και δημόσιο τομέα (βλ. Παράρτημα Διευκόλυνση της εργοδότησης Τουρκοκυπρίων):

- Επαρχιακά Γραφεία Εργασίας, υπεργολαβίες και εργολαβίες σε Τ/Κ. Πρόβλεψη για ρόλο των κοινωνικών εταίρων.
- Απασχόληση προσοντούχων Τ/Κ επί τη βάση των *ουσιαστικών* προσόντων.
- Συμμετοχή σε επαγγελματική κατάρτιση, υποτροφίες για τριτοβάθμια εκπαίδευση

V. Διευκόλυνση της διακίνησης προσώπων και προώθηση της επικοινωνίας σε ολόκληρο το νησί. Περιορισμός ελέγχων, αύξηση των σημείων διέλευσης, διακίνηση οχημάτων. Αυτοματοποίηση της τηλεφωνίας με τα κατεχόμενα και την Τουρκία.

VI. Εκμάθηση της ελληνικής και τουρκικής γλώσσας. Δωρεάν διδασκαλία.

VII. Ιατροφαρμακευτική περίθαλψη. Λήψη περαιτέρω πρακτικών μέτρων για την καλύτερη εξυπηρέτηση Τ/Κ ασθενών που έρχονται στις ελεγχόμενες από το Κράτος περιοχές για διάγνωση ή θεραπεία:

- Κίνητρα για ανάπτυξη σχέσεων μεταξύ γιατρών και ιατρικών ιδρυμάτων
- Τ/Κ ασθενείς θα συνεχίσουν να έχουν δωρεάν ιατροφαρμακευτική περίθαλψη σε όλες τις υγειονομικές βαθμίδες, συμπεριλαμβανομένης της νοσηλείας στο εξωτερικό.
- 24ωρη τηλεφωνική γραμμή (hot line) για τα επείγοντα περιστατικά με στελέχωση με γνώστες της Τουρκικής γλώσσας για την διαχείριση της άμεσης μεταφοράς σε νοσηλευτικά ιδρύματα.

VIII. Πολιτιστικά και λοιπά θέματα. Πολιτιστική κληρονομιά, συμμετοχή Τ/Κ αθλητών σε διεθνείς αθλητικές διοργανώσεις

IX. Συνεργασία σε επίπεδο τοπικών αρχών εκατέρωθεν της γραμμής αντιπαράταξης.

X. Αποναρκοθέτηση της Νεκρής Ζώνης. Η πρόταση της Κυπριακής Κυβέρνησης του 2002, που απορρίφθηκε επίσημα από την Τ/Κ πλευρά, παραμένει σε ισχύ.

Δ. Ανήλικοι παραβάτες.

Κρίσιμη ομάδα για γενικότερα θέματα καταπολέμησης του κοινωνικού αποκλεισμού είναι οι ανήλικοι παραβάτες (βλ. Παράρτημα, «Αποποινικοποίηση Ανήλικων Παραβατών»). Οι δράσεις εστιάζονται τόσο σε *Πρόληψη*, σε *Καταστολή όσο και σε Μετασφραγιστική μέριμνα*. Προγραμματίζονται τα ακόλουθα:

- Εκσυγχρονισμός της σχετικής νομοθεσίας

- Έμφαση στην κοινοτική εργασία ως εναλλακτικής ποινής
- Σχέδιο Δράσης Καταπολέμησης της Εγκληματικότητας (υπό προετοιμασία)
- Συμβούλιο Εγκληματικότητας για παρακολούθηση του θέματος σε εθνικό επίπεδο και προώθησης πολιτικών πρόληψης και αντιμετώπισης (έχει δημιουργηθεί πρόσφατα).
- Μέτρα αποποινικοποίησης ανηλίκων.

Ε. Ναρκωτικά

Η καταπολέμηση και αποτροπή της χρήσης ναρκωτικών ουσιών και η κοινωνική ενσωμάτωση των χρηστών αποτελούν κρίσιμες προκλήσεις στις οποίες πρέπει να ανταπεξέλθει η Κυπριακή Κοινωνία. Στο πλαίσιο αυτό ιδρύθηκε, το 2000, το **Αντιναρκωτικό Συμβούλιο Κύπρου** (ΑΣΚ), ως ο ανώτατος εθνικός συντονιστικός φορέας στον τομέα της πρόληψης των ουσιών εξάρτησης. Το ΑΣΚ ενεργεί ως σύνδεσμος μεταξύ της Κυπριακής Δημοκρατίας και οργανισμών του εξωτερικού και αναλαμβάνει, μεταξύ άλλων, τον στρατηγικό σχεδιασμό εθνικής στρατηγικής για τα ναρκωτικά και άλλες εξαρτησιογόνες ουσίες και την προώθηση, την παρακολούθηση και τον έλεγχο της εφαρμογής της, τον συντονισμό των κρατικών υπηρεσιών κá. (Παράρτημα, «Εθνική Στρατηγική για τα Ναρκωτικά»)

Το πρόγραμμα «*Μέντωρ*», που εφαρμόζει το Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού (Δημοτική και Μέση Εκπαίδευση) σε συνεργασία με το Υπουργείο Υγείας και τα *Κέντρα Εκπαίδευσης Ζωής*, είναι εκπαιδευτικά προγράμματα πρόληψης κατά των ναρκωτικών που έχουν σκοπό την πρόληψη. Ο σκοπός αυτός, επιτυγχάνεται με τρεις στρατηγικές πρόληψης:

- την παροχή γνώσεων και πληροφοριών,
- την απόκτηση δεξιοτήτων και
- την ενίσχυση της αυτοεκτίμησης των παιδιών.

ΣΤ. Παιδική φτώχεια

Η φτώχεια που πλήττει τα **παιδιά** υποσκάπτει και υποθηκεύει το μέλλον. Η φτώχεια στην παιδική ηλικία μεταφέρει κοινωνικά αλλά και οικονομικά προβλήματα από την μια γενιά στην άλλη. Η αποτροπή της αποτελεί κοινωνική επένδυση. Στην Κύπρο, η παιδική φτώχεια είναι το πεδίο όπου η οικογενειακή αλληλεγγύη έχει την μεγαλύτερη επίπτωση: Η αλληλεγγύη σημαίνει ότι ο μετρούμενος δείκτης φτώχειας είναι πολύ μικρότερος αν χρησιμοποιηθεί η κατανάλωση αντί το εισόδημα, ενώ σε αντίθεση με άλλες χώρες, η ύπαρξη παιδιών αποτελεί παράγοντα σχετικής μείωσης αντί αύξησης της φτώχειας.

Οι παρατηρήσεις αυτές, όμως, δεν αποτελούν λόγο εφησυχασμού. Πέραν από εισοδηματικά και άλλα μέτρα που εγγυώνται πρόσβαση σε αγαθά όπως η παιδεία, η υγεία ή ο πολιτισμός, απαιτείται και ειδική μεταχείριση σε στιγμές κρίσιμες για την πορεία και τα δικαιώματα των παιδιών. Ο ρόλος των Υπηρεσιών Κοινωνικής Ευημερίας ως προασπιστή των δικαιωμάτων του παιδιού χρειάζεται να ενισχύεται μέσω της συνεχούς αναβάθμισης και ανάπτυξης ενός φάσματος υπηρεσιών πρόληψης και θεραπείας (π.χ. συμβουλευτικές υπηρεσίες, υπηρεσίες στήριξης της οικογένειας, συμβουλευτική για περιστατικά βίας στην οικογένεια, κηδεμονικές υπηρεσίες σε ανήλικους παραβάτες) ώστε να αποσωβείται ο κίνδυνος φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού των πιο ευάλωτων ομάδων, κυρίως των παιδιών. Στον τομέα αυτό, σημαντικό ρόλο διαδραματίζουν οι ΜΚΟ προάσπισης των δικαιωμάτων

του παιδιού, με κύρια οργάνωση την Παγκύπρια Συντονιστική Επιτροπή Προστασίας και Ευημερίας του Παιδιού.

Z. Περιφερειακή-Γεωγραφική διάσταση.

Το ΣΣΑ έχει ως αυτοτελή στόχο την ισόρροπη χωρική και αγροτική ανάπτυξη – με κύριο μέλημα την αναστροφή της συνεχιζόμενης πληθυσμιακής αποψίλωσης και γήρανσης. Η ανασυγκρότηση της Υπαίθρου απαιτεί παράλληλες δράσεις σε πολλούς τομείς, με στόχο τον εκσυγχρονισμό της γεωργίας στο πλαίσιο των προσαρμογών στην Κοινή Αγροτική Πολιτική, την υδατική πολιτική, την πολυαπασχόληση, τους οικονομικούς και κοινωνικούς δεσμούς με τις πόλεις κλπ.

Με δεδομένη τη σημασία των δράσεων αυτών για την αειφορική ανάπτυξη, η προώθηση δράσεων γεωγραφικής συνοχής έχει προφανή στρατηγικό χαρακτήρα.

Για τον σκοπό, το Υπουργείο Γεωργίας, Φυσικών Πόρων και Περιβάλλοντος έχει ετοιμάσει Σχέδιο Αγροτικής Ανάπτυξης για την περίοδο 2004-6. Στόχος είναι η υποστήριξη της απαιτούμενης αναδιάρθρωσης με τη διατήρηση των εισοδημάτων των κατοίκων της Υπαίθρου (μέσω της ανάπτυξης εναλλακτικών δραστηριοτήτων αλλά και την ενθάρρυνση της ποιοτικής αναβάθμισης της πρωτογενούς παραγωγής, του αγροτουρισμού κλπ). Τα μέτρα, μεταξύ άλλων, προβλέπουν την ανανέωση του εργασιακού δυναμικού του πρωτογενούς τομέα, με κίνητρα για την εγκατάσταση νέων αγροτών. Ρόλο καταπολέμησης της γεωγραφικής διάστασης του αποκλεισμού (σε μια αγροτική και μια αστική περιοχή κατά μήκος της γραμμής κατάπαυσης του πυρός) παίζει το Αναπτυξιακό Πρόγραμμα για τον Μεταποιητικό Τομέα σε Υποβαθμισμένες Περιοχές (Υπ. Εμπορίου και Βιομηχανίας και Τουρισμού).

Κεφάλαιο 5: Θεσμικές Διευθετήσεις

5.1 Επαφές με τον πολίτη-δικαιούχο.

Το μείζον πρόβλημα στην υλοποίηση δράσεων κατά του αποκλεισμού αφορά τα σημεία επαφής μεταξύ του ατόμου σε κίνδυνο αποκλεισμό και των φορέων που αναλαμβάνουν τη χορήγηση των υπηρεσιών. Μια άκαμπτη γραφειοκρατική θεώρηση, η οποία εμμένει σε τύπους διατρέχει τον κίνδυνο να απωθήσει και να αποξενώσει ακόμη περισσότερο τον πολίτη σε μια στιγμή που αυτός είναι πλέον ευάλωτος. Συνέχιση μιας τέτοιας κατάστασης δυνατόν να έχει διπλό αποτέλεσμα (α) να μην προσέρχονται οι πραγματικοί δικαιούχοι και (β) να παραμένουν 'εντός' αυτοί οι οποίοι είναι ικανοί να «εκμεταλλεύονται» το σύστημα. Έτσι μειώνεται η αποτελεσματικότητα των παρεμβάσεων ενώ ταυτόχρονα υποσκάπτεται η κοινωνική αποδοχή και η νομιμοποίηση της επίσημης αλληλεγγύης

Εκσυγχρονισμός της Δημόσιας Διοίκησης

Το Στρατηγικό Σχέδιο Ανάπτυξης, στοχεύει στη δημιουργία μιας πιο «υπόλογης» και «διαφανούς» δημόσιας υπηρεσίας, αλλά και στην ποιοτική αναβάθμιση των προσφερόμενων υπηρεσιών προς τον πολίτη. Η αξιοποίηση των δυνατοτήτων των **νέων τεχνολογιών** αποτελεί ένα σημαντικό μέσο προς την κατεύθυνση αυτή. Η εισαγωγή της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης όσο και της μέτρησης της αποδοτικότητας και αποτελεσματικότητας, αναβαθμίζει την ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών στον πολίτη. Ταυτόχρονα, βελτιώνει την πρόσβαση των πολιτών στις παρεχόμενες από τη διοίκηση υπηρεσίες. Με την αυτοματοποίηση θεμάτων ρουτίνας, δίνεται η δυνατότητα να κατευθυνθούν διοικητικοί πόροι εκεί όπου, είτε οι αποφάσεις που απαιτούνται είναι σύνθετες και εξατομικευμένες, είτε υπάρχουν θέματα (π.χ. αναλφαριθμητισμός) που απαιτούν ειδική προσέγγιση.

Για τον λόγο, αυτό είναι κρίσιμης σημασίας η ανάπτυξη της κοινωνικής υποδομής σε *τοπικό* επίπεδο, αφού εκεί είναι το σημείο επαφής με τα άτομα σε αποκλεισμό, και εκεί εντοπίζεται η άμεση αντίληψη για τα κοινωνικά προβλήματα. Εκεί τέλος μπορεί να καταπολεμηθεί με αποτελεσματικότερο τρόπο η κοινωνική αδιαφορία για τα προβλήματα του αποκλεισμού. Στο τοπικό επίπεδο, υπάρχει η δυνατότητα να καταπολεμηθούν τα προβλήματά με εξατομικευμένο τρόπο, να διαγνωσθεί η ρίζα του προβλήματος και να κατευθυνθεί ο ενδιαφερόμενος εκεί όπου θα υπάρξει το μέγιστο αποτέλεσμα. Ως εκ τούτου, οι ρόλοι αυτοί ανατίθενται συνήθως στην Τοπική Αυτοδιοίκηση ως αυτόνομου και πολιτικά υπόλογου φορέα για την ανάληψη τοπικών πρωτοβουλιών, ένας ρόλος που βρίσκει απόηχο και στη δομή της Ανοικτής Μεθόδου Συντονισμού.

Στην Κύπρο, άνκαι σε κάποιους Δήμους παρατηρείται αξιοσημείωτη ενεργητικότητα (π.χ. Συμβούλια Πρόληψης Παραβατικότητας, Δημοτικά Συμβούλια Νεολαίας, Συμβούλια Κοινοτικής Ευημερίας), ο ρόλος αυτός δεν είναι ιδιαίτερα ανεπτυγμένος. Η κατάσταση αυτή αντανακλάται, και μερικώς συντηρείται, από την ανεπαρκή χρηματοδότηση των Δήμων για κοινωνικούς σκοπούς. Με την ένταξη στην ΕΕ, οι Αρχές της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, που εκπροσωπούνται από την Ένωση Δήμων Κύπρου, προσβλέπουν σε αναβάθμιση του ρόλου τους στον χειρισμό των σύγχρονων προβλημάτων και την υλοποίηση της αποκέντρωσης. Στο πλαίσιο αυτό, απαιτείται σχεδιασμός ώστε οι Δήμοι να μην αναπληρώνουν απλά την Κυβέρνηση αναπαράγοντας σε μικρογραφία λάθη και παραλείψεις, αλλά να δώσουν ένα νέο δείγμα γραφής σε ένα πλουραλιστικό μοντέλο.

Για να μπορέσει το όραμα της αποκέντρωσης να γίνει πράξη απαιτείται αναβάθμιση της επιτελικής και διοικητικής ικανότητας των Δήμων ως τμήματος του γενικότερου εκσυγχρονισμού της Δημόσιας Διοίκησης. Στο πλαίσιο αυτό η εμπλοκή της Ένωσης Δήμων στη διαμόρφωση, υλοποίηση και παρακολούθηση της εκτέλεσης του ΕΣΔΕν θα δώσει τη δυνατότητα εξέτασης εφαρμογής καλών πρακτικών για την σταδιακή αναπλήρωση του κενού δραστηριοποίησης των Δήμων σήμερα.

Τέλος, η εξασφάλιση στην πράξη της ισονομίας και της ορθής εφαρμογής της νομοθεσίας για όλους τους πολίτες, είναι ο ουσιαστικός ρόλος ύπαρξης της **Επιτρόπου Διοικήσεως**. Η εφαρμογή διοικητικών κανόνων στον κοινωνικό τομέα είναι ένα μεγάλο τμήμα της καθημερινής δραστηριότητας της Επιτρόπου, οι παρεμβάσεις της οποίας μπορούν να έχουν πολλαπλασιαστική επίπτωση στην προώθηση της κοινωνικής ενσωμάτωσης.

5.2 Σε επιτελικό επίπεδο

Α. Στατιστική πληροφόρηση.

Ήδη η Στατιστική Υπηρεσία έχει προβεί σε σημαντικές ενέργειες αναβάθμισης της στατιστικής πληροφόρησης, συμμετέχοντας στο σύστημα ESSPROS και προβαίνοντας σε ειδικές έρευνες. Κρίσιμης σημασίας είναι η ανάλυση της τελευταίας απογραφής και της Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών του 2003, οι οποίες αναμένεται να φωτίσουν σημαντικές πτυχές για την κοινωνική ενσωμάτωση αλλά και τις διαχρονικές τάσεις από το 1997. Η συγκέντρωση των στοιχείων της Έρευνας Εισοδήματος και Συνθηκών Διαβίωσης (SILC) έχει προγραμματιστεί να γίνει πιλοτικά το 2004, οπότε τα στοιχεία θα είναι διαθέσιμα τέλος του έτους.

Ο ρόλος της στατιστικής πληροφόρησης στο μέλλον θα είναι ουσιαστικός, δεδομένου ότι η Ανοικτή Μέθοδος Συντονισμού απαιτεί συνεχή ροή αξιόπιστων και συγκρίσιμων στατιστικών πληροφοριών για να μπορεί να αποδώσει. Η παραγωγή και διαθεσιμότητα τέτοιων στοιχείων σε τακτά διαστήματα και η δυνατότητα διεθνών συγκρίσεων είναι σίγουρο ότι θα δώσει την ευκαιρία για ποιοτική αλλαγή στον τρόπο διακυβέρνησης. Για να επιτευχθεί αυτή η μετάβαση στη διακυβέρνηση, βάσει δεικτών αποτελέσματος, πρέπει να έχει προηγηθεί η καταξίωση των δεικτών αυτών στην κοινή γνώμη αλλά και να έχει αποδειχθεί η χρησιμότητά τους στη διαμόρφωση πολιτικής. Για τον σκοπό αυτό, θα ήταν λάθος να υπάρξει βιασύνη προς τη χρήση των δεικτών πριν προηγηθεί μια περίοδος προσεκτικής ανάλυσης, αντιστοίχισης με διεθνή δεδομένα καθώς και δημόσιος διάλογος για την έννοια και σημασία των δεικτών.

Επιπρόσθετα από τη συμμετοχή της Κύπρου στο σύστημα ESSPROS, προγραμματίζεται και η βελτίωση της στατιστικής υποδομής των ΜΚΟ, μελών του ΠΣΕ, ώστε να παράγονται δείκτες για τη διάγνωση της υφιστάμενης κατάστασης αλλά και την αποτελεσματικότητα των παρεμβάσεών τους.

B. Κυβερνητικός συντονισμός

Σε κεντρικό επίπεδο, όπου βρίσκεται το μεγαλύτερο μέρος της επιτελικής λειτουργίας διαμόρφωσης πολιτικής και της τεχνογνωσίας για τη στήριξή της, θα δημιουργηθούν οι προϋποθέσεις σφαιρικής διαμόρφωσης και διασύνδεσης των επιμέρους πολιτικών και διατύπωσης ενιαίων ελάχιστων προδιαγραφών, μέσω της αντίστοιχης διεύρυνσης των αρμοδιοτήτων ήδη υπαρχόντων οργανισμών.

Ήδη υπάρχει Επιτροπή Παρακολούθησης του ΕΣΔΑ (αποτελούμενη από διάφορους κυβερνητικούς φορείς) που έχει αποκτήσει εκτενή εμπειρία και διαμορφώνει μεθόδους επικοινωνίας και συνεργασίας. Δεδομένης της συνάφειας των θεμάτων, θα ήταν ένα φυσικό και αποτελεσματικό βήμα, η ίδια επιτροπή να αναλάβει σε πρώτη φάση και την παρακολούθηση του ΕΣΔΕν. Αυτό θα απαιτούσε την επέκταση των όρων εντολής της Επιτροπής αυτής (ίσως και τον εμπλουτισμό της σε φορείς από ΜΚΟ και κοινωνικούς εταίρους), ώστε να καλύπτει και το ΕΣΔΕν. Με αυτόν τον τρόπο, αποφεύγεται ο κατακερματισμός συναφών αρμοδιοτήτων και ενισχύεται και ο συγχρονισμός (streamlining) πολιτικών.

Ιδιαίτερη σημασία στον συντονισμό και την διασύνδεση των πολιτικών αποφάσεων με την ευρύτερη κοινωνία παίζει το Παγκύπριο Συμβούλιο Ευημερίας ως ο θεσμοθετημένος και αξιόπιστος συνομιλητής του Κράτους με τους ΜΚΟ και την ευρύτερη κοινωνία. ΤΟ ΠΣΕ (ιδιαίτερα αν τονωθούν οι δυνατότητές του στατιστικής παρακολούθησης της δράσης των μελών του και η παραγωγή δεικτών) μπορεί να αξιοποιηθεί ως δίαυλος επικοινωνίας, έγκαιρης ευαισθητοποίησης και στρατηγικής παρέμβασης.

5.3 Στόχος 4. Κινητοποίηση του συνόλου της κοινωνίας

«α) Προώθηση, σύμφωνα με τις εθνικές πρακτικές, της συμμετοχής και της έκφρασης των ατόμων σε κατάσταση αποκλεισμού, ιδίως όσον αφορά την κατάστασή τους, τις πολιτικές και τις δράσεις που αναπτύσσονται γι αυτούς
β) Εξασφάλιση της ένταξης της καταπολέμησης παντός αποκλεισμού στο σύνολο των πολιτικών
γ) προώθηση του διαλόγου και της εταιρικής σχέσης μεταξύ όλων των ενδιαφερομένων δημοσίων και ιδιωτικών παραγόντων»

Όπως αναφέρθηκε στο κεφάλαιο 3, ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της Κύπρου είναι η συστράτευση του συνόλου της κοινωνίας στη διαμόρφωση συνεκτικής πολιτικής κατά του αποκλεισμού. Οι υπάρχουσες σχέσεις αμοιβαίας εμπιστοσύνης και συνεργασίας μεταξύ κρατικών φορέων και της κοινωνίας πολιτών έχουν εδραιώσει μια κουλτούρα εταιρικής συνεργασίας για την προώθηση της κοινωνικής ενσωμάτωσης. Ο ρόλος του μη κυβερνητικού τομέα στον προγραμματισμό και στην εκτέλεση δράσεων, αναβαθμίζεται συνεχώς στα πλαίσια ενίσχυσης της συνεταιριστικής σχέσης κράτους-κοινωνίας πολιτών.

Η διαδικασία παρακολούθησης του παρόντος ΕΣΔΕν, και εκπόνησης μελλοντικών ΕΣΔΕν, μπορούν, από μόνες τους, να αποτελέσουν βήματα μετάβασης σε ποιοτικά ανώτερα πεδία κινητοποίησης της ευρύτερης κοινωνίας.

Στη διαμόρφωση του παρόντος Εθνικού Σχεδίου Δράσης (καθώς και του Κοινού Μνημονίου Κοινωνικής Ενσωμάτωσης που προηγήθηκε), οι οργανώσεις της ευρύτερης κοινωνίας έπαιξαν ουσιαστικό ρόλο μέσω της ενεργού συμμετοχής τους στη διαμόρφωση αλλά και τη σύνταξη των εγγράφων, σχολιάζοντας ενδιάμεσα κείμενα και καταθέτοντας απόψεις. Συνολικά, συμμετείχαν 29 διαφορετικοί φορείς, εκ των οποίων 16 ήταν κυβερνητικοί (Πίνακας 5.1, Παράρτημα). Η διαδικασία παρακολούθησης και του ενδιάμεσου κοινωνικού διαλόγου το 2005, θα δώσουν την ευκαιρία ανάδειξης στην πράξη της συνεισφοράς των κοινωνικών εταίρων αλλά και

των ΜΚΟ στο παρόν ΕΣΔΕν. Στόχος είναι η ολοκλήρωση των προπαρασκευαστικών ενεργειών και η εξασφάλιση των προαπαιτούμενων ώστε το πλέγμα των δράσεων από το 2006-2010 (οι οποίες στο πλαίσιο του συγχρονισμού, θα εκτείνονται στην απασχόληση, την κοινωνική προστασία, τις συντάξεις, αλλά και σε διαρθρωτικές παρεμβάσεις), να επωφεληθεί κατά τον μεγαλύτερο δυνατό βαθμό από τη συνεισφορά παραγόντων της ευρύτερης κοινωνίας.

Ειδικότερα, για τις ενέργειες του **Παγκύπριου Συμβουλίου Ευημερίας**, γίνεται αναφορά στο Κεφάλαιο 6.

Κεφάλαιο 6: Ορθές Πρακτικές

6.1 Το Παγκύπριο Συμβούλιο Ευημερίας – Συντονισμός και μεγιστοποίηση της συνεισφοράς της Κοινωνίας Πολιτών

Η αποτελεσματικότητα της κοινωνικής πολιτικής στην Κύπρο βασίζεται, κατά κύριο λόγο, στις συντονισμένες προσπάθειες του κρατικού, εθελοντικού και ιδιωτικού τομέα.

Κύριο ρόλο στην ενεργοποίηση και αποτελεσματική ένταξη του εθελοντικού τομέα και των ΜΚΟ στην συνολική κοινωνική προσπάθεια παίζει η λειτουργία του Παγκύπριου Συμβουλίου Ευημερίας, ως *θεσμοθετημένου συντονιστή* των εθελοντικών οργανώσεων, σημείου συγκέντρωσης του προβληματισμού της ευρύτερης κοινωνίας για κοινωνικά προβλήματα και κινητοποίησης εθελοντικών οργανώσεων. Η λειτουργία του ΠΣΕ, ιδιαίτερα τα τελευταία χρόνια, το έχει καταξιώσει ως *αξιόπιστο και υπεύθυνο συνομιλητή* της κυβέρνησης και ως ουσιαστικό και ευέλικτο μοχλό στην επίδιωξη κοινωνικών στόχων. Στο πλαίσιο αυτό, το ΠΣΕ είναι σε θέση να έχει ρόλο στην *αποφυγή του κατακερματισμού* της κοινωνικής προσπάθειας των ΜΚΟ και στην *κατανομή των πόρων* μεταξύ φορέων ώστε να επιβραβεύεται η αποτελεσματικότητα. Μεγάλη είναι δυνητικά και η συνεισφορά του στην *επιμόρφωση των ΜΚΟ* και την *διάδοση καλών εμπειριών*.

Με σχετικό νόμο του 1989 (Ν. 152/89), το *Παγκύπριο Συμβούλιο Ευημερίας* αναγνωρίστηκε από το κράτος, νομοθετικά, ως το Ανώτατο Συντονιστικό Σώμα Εθελοντικής Πρόνοιας. Το ΠΣΕ έχει διπλή αποστολή που συνίσταται από τη διοίκηση μιας παγκύπριας αυτόνομης οργάνωσης, με Επαρχιακά Συμβούλια Ευημερίας και Επαρχιακές εθελοντικές οργανώσεις κοινωνικής πρόνοιας και την τοπική (Συμβούλια Κοινοτικής Ευημερίας και Επιτροπές Κοινοτικής Ευημερίας) δομή, στα πλαίσια της οποίας λειτουργούν εκατοντάδες προγράμματα στον τομέα της κοινωνικής πρόνοιας και ευημερίας. Αριθμητικά, η οργανωμένη δομή της εθελοντικής κοινωνικής ευημερίας στην Κύπρο έχει ως ακολούθως:

- 6 Επαρχιακά Συμβούλια Ευημερίας (ΕΣΕ) τα οποία ακολουθούν την πολιτική που χαράσσει το ΠΣΕ
- 39 παγκύπριες εθελοντικές οργανώσεις κοινωνικής πρόνοιας
- 235 επαρχιακές/τοπικές οργανώσεις κοινωνικής πρόνοιας/Συμβούλια και Επιτροπές Κοινοτικής Ευημερίας.

Το 1991, το ΠΣΕ ίδρυσε στη Λευκωσία το **Σώμα Εθελοντών**, το οποίο σταδιακά επεκτάθηκε και σε άλλες επαρχίες του νησιού (Λάρνακα, Λεμεσός, Πάφος). Οι στόχοι του Σώματος είναι ο εντοπισμός, η πρόληψη και η αντιμετώπιση κοινωνικών προβλημάτων καθώς επίσης η καταπολέμηση της φτώχειας, της αναπηρίας, του ατομικισμού, της περιθωριοποίησης και η αντιμετώπιση ψυχοκοινωνικών αναγκών.

Οι πρόσφατες δραστηριότητες του ΠΣΕ περιελάμβαναν:

- Συμμετοχή σε επιτροπές του κράτους και κέντρα λήψεως αποφάσεων, με σκοπό τη συμβολή του σε θέματα κοινωνικής πολιτικής και εθελοντικής κοινωνικής πρόνοιας.
- Στενή συνεργασία με τις οργανώσεις μέλη του για την προώθηση κοινών στόχων/θέσεων και έγκαιρης παρέμβασης.
- Προγραμματισμό επιμορφωτικών σεμιναρίων και διεξαγωγή ερευνών.
- Διοργάνωση συνεδρίων και διαλέξεων.
- Λειτουργία και συντονισμός της Βουλής των Γερόντων.
- Οργάνωση Εβδομάδας Εθελοντισμού με κέντρο την 5η Δεκεμβρίου που έχει ανακηρυχθεί από τον ΟΗΕ ως Διεθνής Ημέρα Εθελοντών, με στόχο την περαιτέρω αναγνώριση της δράσης του εθελοντισμού.
- Επικοινωνία/συναντήσεις με Υπουργούς και αξιωματούχους του κράτους για προώθηση θεμάτων της αρμοδιότητάς του.

Η γενικά επιτυχημένη εμπειρία του ΠΣΕ στην ενεργοποίηση και τον συντονισμό της εθελοντικής δράσης και των ΜΚΟ στον κοινωνικό τομέα αναβαθμίζει τον ρόλο που μπορεί να παίξει στην προώθηση και υλοποίηση της στρατηγικής της Λισσαβόνας, αλλά και στην συνολικότερη προσαρμογή της Κυπριακής κοινωνίας στα ευρωπαϊκά δεδομένα. Ειδικότερα, το ΠΣΕ παίζει ήδη ρόλο στην υλοποίηση των δράσεων που συγχρηματοδοτούνται από το ΕΚΤ, ενώ η ευελιξία και τόνωση της δυνατότητας απορροφητικότητας του δίδουν ρόλο καταλύτη στην προετοιμασία και υλοποίηση του μελλοντικού Δ' ΚΠΣ, ώστε αυτό να αποτελέσει ευκαιρία για ένα ποιοτικό άλμα στην ενεργό κοινωνική πολιτική ως το 2010.

6.2 Πρόγραμμα Αυτοεργοδότησης Ηλικιωμένων

Η κατάσταση στην Κύπρο χαρακτηρίζεται από τη σύμπτωση της μεγαλύτερης επικέντρωσης φτώχειας στους ηλικιωμένους, στην ΕΕ, με τις ανησυχίες για την βιωσιμότητα του σχεδίου Κοινωνικών Ασφαλίσεων. Το παράδοξο αυτό είναι μόνο φαινομενικό και θα γεφυρωνόταν εύκολα με την μεγαλύτερη συμμετοχή στην εργασία των ατόμων μεγαλύτερης ηλικίας αλλά και την επιστροφή των ήδη συνταξιούχων. **Το σημείο δε της επιστροφής στην απασχόληση ατόμων που έχουν ήδη αποχωρήσει (συνήθως από μισθωτή εργασία) έχει ιδιαίτερη σημασία, αφού υπογραμμίζει, αφενός, ότι η αφυπηρέτηση δεν είναι ένας δρόμος χωρίς επιστροφή και αφετέρου, ότι τα άτομα μεγαλύτερης ηλικίας μπορούν να βασίζονται και στις ίδιες τους τις δυνάμεις για την ατομική τους ευημερία.**

Στο πλαίσιο αυτό, οι Υπηρεσίες Κοινωνικής Ευημερίας εφαρμόζουν δοκιμαστικά, από το Νοέμβριο 2001, το **Σχέδιο Επιχορήγησης Αυτοεργοδότησης Ηλικιωμένων**, το οποίο έχει στόχο να διατηρήσει υγιή και ενεργά τα άτομα άνω των 63 χρόνων, **δίνοντας κίνητρα για επαναδραστηριοποίηση και συμμετοχή τους στην κοινωνία.** Με τον τρόπο αυτό, περιορίζεται η αδράνεια, η ανία, η μελαγχολία και το άγχος και γενικά βελτιώνεται η ψυχολογική τους κατάσταση. Παράλληλα αναμένεται

ότι θα συμβάλει στη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου και γενικά της ποιότητας ζωής των ηλικιωμένων.

Όροι παροχής του προγράμματος

Άτομα 63 χρόνων και άνω, των οποίων το εισόδημα δεν υπερβαίνει τις £250 (425 Ευρώ) μηνιαίως για ένα άτομο και £350 (595 Ευρώ) για ζεύγος, δικαιούνται να υποβάλουν αίτηση για συμμετοχή στο Σχέδιο με βάση τους πιο κάτω όρους παροχής:

- Το Σχέδιο παρέχει επιχορήγηση μέχρι του ποσού των £800 (1.360 Ευρώ), το οποίο δυνατό να δίνεται σταδιακά. Σε περίπτωση συνεταιρισμού συζύγων στο ίδιο Σχέδιο, το ποσό αυξάνεται κατά 50%. Σε περίπτωση συνεταιρισμού με άλλα δικαιούχα άτομα πλην του/της συζύγου, έκαστος δικαιούχος έχει ξεχωριστό δικαίωμα.
- Μετά πάροδο 5 χρόνων, είναι δυνατό να επιχορηγηθεί το ίδιο άτομο για δεύτερη φορά, αν κριθεί τούτο σκόπιμο υπό τις περιστάσεις, ωστόσο προτεραιότητα δίνεται σε άτομα που υποβάλλουν αίτηση για πρώτη φορά.
- Το ποσό που παρέχεται μέσω του Σχεδίου, μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την αγορά εξοπλισμού ή / και υλικών για ένα ή περισσότερους από συγκεκριμένους τομείς εργασίας ή για τις σχετικές δαπάνες για την έκδοση λογοτεχνικών έργων ή άλλης πνευματικής φύσεως εργασία (π.χ. γεωργία, κτηνοτροφία, καλλιέργεια λαχανικών, κηπουρική, κατασκευή υφαντών/κεντημάτων, κατασκευές κεραμικών και άλλων ειδών, χρυσοχοΐα/αργυροχοΐα, κατασκευή κυπριακών γλυκών κ.ά.

Άνκαι ο ρόλος του Σχεδίου είναι εμβληματικός, το πρόγραμμα τα πρώτα δύο χρόνια της εφαρμογής του είχε περιορισμένη *άμεση* απήχηση (18 περιπτώσεις επιχειρήσεων με συνολική εκταμίευση 12 χιλιάδων λιρών – 21 χιλ. ευρώ). Με στόχο τη **βελτίωση των όρων λειτουργίας του Σχεδίου και την αύξηση των δικαιούχων**, έγινε αναθεώρησή του και προωθούνται τροποποιήσεις:

- Αύξηση του εισοδηματικού κριτηρίου σε **£ 350** για ένα άτομο και σε **£ 500** μηνιαίως για ζεύγος (από 595 σε 850 ευρώ).
- Αύξηση της επιχορήγησης από £ 800 σε **£ 1.500** (1.360 σε 2.550 Ευρώ), για να καλύπτει σφαιρικά τις ανάγκες του αιτητή.
- Μείωση του χρονικού περιθωρίου που μπορεί να βοηθηθεί ένα άτομο ξανά, από τα 5 χρόνια στα **3 χρόνια**, για να του δίνεται η ευκαιρία συνέχισης της αυτοεργοδότησης του.
- Προσθήκη, στους τομείς εργασίας, της διεκπεραίωσης εργασιών με τη **χρήση ηλεκτρονικών υπολογιστών**.

Αξιοποιώντας την αποκτηθείσα εμπειρία αλλά και με τα διευρυμένα κριτήρια, το σχέδιο μπορεί να αρχίσει να έχει ποσοτικά υπολογίσιμα αποτελέσματα, εντός του 2005.